

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

DİSİPLİNLERARASI ASKERİ TARİH ANABİLİM DALI

**ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE
4'ÜNCÜ AĞIR TOPÇU ALAYI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERPİL SAVAŞ

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ BORLAT

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE 4'ÜNCÜ AĞIR TOPÇU ALAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERPİL SAVAŞ

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ BORLAT

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Serpil SAVAŞ tarafından Dr. Öğr.Üyesi Barış BORLAT yönetiminde hazırlanan ve **20/04/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Çanakkale Muharebelerinde 4’üncü Ağır Topçu Alayı**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Disiplinlerarası Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Barış BORLAT (Danışman)

.....

Doç. Dr. Yusuf ACIOĞLU

.....

Dr. Öğr. Üyesi Suna ALTAN

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 20/04/2022

.....

Doç Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Serpil SAVAŞ

20/04/2022

TEŞEKKÜR

Tarihimizin en şanlı zaferlerinden biri olan Çanakkale Muharebeleri hakkında yazılan yüzlerce yayın ve çalışma vardır. Ancak bu çalışmaların bir kısmı ne yazık ki hamaset ve hikâyelerden oluşmaktadır. Bu nedenle tarihe tanıklık eden şanlı zaferimizle ilgili bilimsel ve askeri tarih disiplini ile değerlendirmek önemli bir yere sahiptir. Çanakkale Muharebelerinde yaşanan olaylar, İtilaf Devletleri, Osmanlı'nın Boğaz savunmasında verdiği zayıf sonrasında Boğazdan geçemeyerek karadan 25 Nisan 1915'te başlayan amfibi harekâtı ve aynı anda devam eden hava taarruzları hakkında yapılan akademik çalışmalar her geçen gün daha da artmaktadır. Bu kapsamda ATASE Arşivi askeri tarihçilerin kullanması gereken, birinci sırada yer alan arşivlerden birisidir. Bunun dışında teknolojinin gelişimine paralel erişimi kolaylaşan yabancı ulusal arşivler de döneme dair önemli belgeler ve bilgileri araştırmacılara sunmaktadır. Popüler tarihçiliğin en çok çalışılan başlıklarından bir olan “Çanakkale Muharebeleri” konusunda yapılacak her türlü akademik ve bilimsel çalışma geçmişe olduğu kadar günümüze de ışık tutacaktır.

İlkçağdan günümüze siyasi, askeri ve stratejik olarak önemli bir konumda bulunan Çanakkale Boğazı'nda yaşayan tüm uygarlıklar boğazın tahkimatını güçlendirmek için gerekli tedbirleri almışlardır. Karesi Beyliği'nin Osmanlı egemenliğine geçmesiyle beraber Gelibolu'da başlayan tahkimat çalışmalarında, Fatih Sultan Mehmet'in Boğazda karşılıklı yaptırdığı Kilitbahir ve Çimenlik Kaleleriyle ile boğaz girişinde Kumkale ve Seddülbahir Kaleleri ile yapılması ile devam eden süreç Nara ve Bigalı Kalesinin inşasının tamamlanmıştır. Boğazda bir dönem tamamlanmıştır.

Silah teknolojisinde yaşanan gelişmeler birlikte kalelerin yakın mevkilerine yapılan tabyaların inşa süreci II. Abdülhamit döneminde başta Asaf Paşa olmak üzere Boğaz tahkimatını güçlendirmek için bölgeye gönderilen farklı komisyonların raporları ile daha sistematik bir çalışma düzeni sağlamıştır. Günümüze savunma mimarisi çalışan tüm araştırmacılar için muazzam bir kültür envanterine sahip olan Çanakkale dün olduğu gibi bu günde önemli araştırmalara başlık olma özelliğini taşımaya devam edecektir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girmeden önce İtilaf Devletlerinin Boğazda hareketlilikleri başlamıştır. 19 Şubat 1915'te Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan bombardıman sonrasında Çanakkale Cephesi açılmıştır. Bu tarihten 9 Ocak 1916 tahliye sürecine kadar Boğaz savunmasında aktif rol oynayan 4. Ağır Topçu Alayı'nın 18 Mart 1915 Deniz Zaferi'nden

sonrada bulunduğu yer itibari ile görevine devam etmiştir. Rumeli Merkez Tabyaların bağlı bulunduğu komutanlığı teşkil eden Alay Komutanı Binbaşı Kemal Bey ve Mecidiye Tabyası Komutanı Yüzbaşı Hilmi Bey önemli bir yere sahiptir.

Bugün açık hava müzesi niteliği taşıyan Tarihî Alan'da önemli bir yere sahip olan Çanakkale İli Eceabat İlçesine bağlı Kilitbahir Köyü ve çevresi, farklı disiplinlere ev sahipliği yapma potansiyeli çok yüksek bir mevkiidir. Savunma mimarisi, deniz muharebe ve araçları, haberleşme vb. farklı başlıklarda araştırmacılara olanak sunmaktadır. Bende bu kapsamda aldığım lisan eğitimi paralel olarak Namazgâh, Mecidiye ve Hamidiye tabyalarında yaşanan olayları ve Çanakkale Muharebelerinde bulunduğu mevki açıdan önemli bir yere sahip olan 4. Ağır Topçu Alayı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda eğitim hayatım boyunca beni her zaman destekleyen aileme, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen eşim Serhad SAVAŞ'a ve "anne tezin ne zaman biter ki diye" merak eden ve sürekli bu soruyu soran canım oğlum Semih Güney SAVAŞ'a;

Mesleki hayatımda yeni bir pencere açan çalıştığım kurum olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Restorasyon ve Yapım İşleri Daire Başkanı Gökhan GÜMÜŐDAĐ'a çalışma arkadaşlarım Mustafa Kafkas DERELİ, Ümit YILMAZ ve Sinan USTA'ya,

Beni her zaman destekleyen gece gündüz demeden bilgi ve düşüncelerini benimle paylaşan, çalışma süresince benden bir an bile yardımları esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Barış BORLAT'a,

Askeri Tarih Araştırmaları Yüksek Lisans Programı'nda birlikte eğitim aldığım ve benden manevi desteklerini esirgemeyen Aslıhan KERVAN'a, Baturhan KAYA'a, Ömer ARSLAN'a,

Teşekkür ediyor, şükranlarımı sunuyorum.

Serpil SAVAŞ
Çanakkale, Nisan, 2022

ÖZET

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE 4'ÜNCÜ AĞIR TOPÇU ALAYI

Serpil SAVAŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Barış BORLAT

20/04/2022, 141

“18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi” Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına katılmasıyla birlikte savaşın seyri, süresi, sonuçları bütünüyle değişmiştir. Birleşik filonun Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'u işgal etme planı açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda 18 Mart 1915 öncesi ve sonrasında boğaz tahkimatını güçlendirmek için dönemin silah teknolojisine uygun savunma yapılarının inşası veya yeniden ihyası, merkez tabyalarının zaferin kazanılmasında üstlendiği görev boğazın savunma hattında önemli bir yere sahiptir.

I. Dünya Savaşı öncesinde İtilaf devletleri arasında yapılan gizli anlaşmalarda İstanbul ve Çanakkale Boğazı konusunda anlaşmaya varamamışlardır. Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 tarihinde seferberliği ilan etmesiyle başlayan süreç 9 Ocak 1916 tahliye sürecine kadar devam etmiştir. Rumeli merkez tabyalarının sevk ve idaresini yapan 4'üncü Ağır Topçu Alayı, 19 Şubat 1915'te Çanakkale Cephesi'nin açılmasından 18 Mart 1915'te Boğaz Muharebelerinin kazanılmasında etkin rol almıştır. Daha sonra 25 Nisan 1915'te başlayan Kara muharebeleri ile cephenin tahliye edildiği 9 Ocak 1916 tarihine kadar konumlanmış olduğu mevki itibarıyla İtilaf Devletleri tarafından yapılan hava saldırılarına karşı topçu birlikleriyle aktif bir görev üstlenmiştir. Aynı zamanda Boğazın güvenliğinde kritik bir öneme sahip olan keşif hizmetlerini gerçekleştirerek Boğazda yapılan her türlü teşebbüsü ilk gören ve raporlayan birliklerden birisidir.

Çanakkale Cephesinin açılmasıyla birlikte 4'üncü Ağır Topçu Alayı, I. Dünya Savaşı'nda Boğaz Muharebelerinden başlamak üzere kara muharebeleri dahil olmak üzere Çanakkale Boğaz savunmasının ana unsurlarından birini teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tahkimat, Çanakkale, Alay, Topçu, Batarya.

ABSTRACT
THE ROLE OF THE 4TH HEAVY ARTILLERY REGIMENT IN THE
ÇANAKKALE BATTLES

Serpil SAVAŞ

İnterdisciplinary Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Military History Researches

Advisor: Asst.Prof. Barış BORLAT

20/04/2022, 141

“18 March 1915 Çanakkale Naval Victory” plays an important role in Turkish history. With the participation of the Ottoman Empire in the First World War, the course, duration and results of the war had completely changed. It was of strategic importance for the joint fleet's plan to invade Istanbul by passing the Dardanelles. Within this scope, the construction or restoration of defence structures in accordance with the weapon technology of the period in order to strengthen the fortification of the Dardanelles the before and after March 18, 1915, the mission of the central redoubts in gaining the victory played an important role in the defence line of the Dardanelles.

In the collusions between the Entente Powers before the First World War, they could not reach an agreement on the Bosphorus and the Dardanelles. The process, which had started with the declaration of mobilization by the Ottoman Empire on August 2, 1914, continued until the evacuation process on January 9, 1916. The 4th Heavy Artillery Regiment, which was in charge of the dispatch and management of the central redoubts of Rumelia, had taken an active part in the victory of the Battle of Dardanelles on March 18, 1915, after the opening of the Çanakkale Front on February 19, 1915. Later, with the land battles that started on April 25, 1915, the regiment took on an active mission with the other artillery units against the air raids carried out by the Entente Powers, as of the location where it was positioned until the evacuation of the front on January 9, 1916. At the same time, this regiment is one of the first units to see and report all kind of attempts made in the Dardanelles by reconnoitring, which had a critical importance in the security of the Dardanelles. With the opening of the Dardanelles Front, the 4th Heavy Artillery Regiment had constituted one of the main elements of the Dardanelles defence, starting from the Naval Battle of Dardanelles in the First World War, including the land battles.

Key Words: Fortification, Çanakkale, Regiment, Artillery, Battery.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	1
1.2. Çalışmada Kullanılan Kaynakların Değerlendirilmesi	3
1.2.1. Arşivler.....	3
1.2.2. Resmi ve Süreli Yayınlar.....	4
1.2.3. Anılar ve Telifli Yayınlar.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN TAHKİMAT TARİHİ

2.1.	Çanakkale Boğazı.....	6
2.1.1.	Coğrafi Durumu.....	6
2.1.2.	Çanakkale Boğazı'nın Önemi.....	8
2.1.3.	Çanakkale Boğazı'nın Tarihi.....	10
2.2.	Çanakkale Boğazı'nın Savunma Yapıları ve Tahkimat Çalışmaları.....	13
2.2.1.	Kaleler.....	13
2.2.2.	Çanakkale Boğaz'ında II. Abdülhamit Döneminde Yaşanan Gelişmeler.....	26
2.2.3.	Bataryalar.....	34
2.2.4.	Mayın Hatları.....	36
2.2.5.	Mania Ağları.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞINA GİRMESİ VE

ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILMASI

3.1.	I. Dünya Savaşı Öncesi Dünyadaki Siyasi Durumu.....	42
3.2.	Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu.....	43
3.3.	I. Dünya Savaşı'nın Başlaması.....	44
3.4.	Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi.....	45
3.5.	Osmanlı Devleti'nin Seferberlik İlanı.....	46
3.6.	İtilaf Devletleri Açısından Çanakkale Boğazı'nın Önemi	52
3.6.1.	3 Kasım 1914 Boğaz Girişinde Bulunan Tabyaların Bombardmanı..	52

3.6.2.	Boğazda Tahkimatın Güçlendirilmesi.....	53
3.6.3.	19 Şubat 1915 Bombardımanı ve Çanakkale Cephesi'nin Açılması...	55
3.6.4.	19 Şubat-17 Mart 1915 Tarihleri Arasında Yaşanan Gelişmeler.....	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE 4'ÜNCÜ AĞIR TOPÇU ALAYI

4.1	Çanakkale Boğaz Muharebelerinde 4'üncü Ağır Topçu Alayı	59
4.1.1	4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 19 Şubat 1915-18 Mart 1915 Arasındaki Faaliyetleri.....	59
4.1.2.	4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 18 Mart 1915 Günü Faaliyetleri.....	71
4.1.3.	4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 19 Mart 1915 -25 Nisan 1915 Arasındaki Faaliyetleri.....	87
4.2.	Çanakkale Kara Muharebelerinde 4'üncü Ağır Topçu Alayı.....	93
4.2.1.	4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 26 Nisan 1915-9 Ocak 1915 Arasındaki Faaliyetleri.....	94
4.2.2.	4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 9 Ocak 1916 Sonrası Faaliyetleri.....	126

SONUÇ

139

KAYNAKÇA	142
EKLER	I
ÖZGEÇMİŞ	II

KISALTMALAR

a.g.m	Adı geçen makale
a.g.e.	Adı geçen eser
ATASE	Genel Kurmay Askeri tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BCA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BOA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
ev.	Çeviren
Dos.	Dosya
Ed.	Editör
Fih.	Fihrist
K.	Kutu
Kls.	Klasör
Kol.	Koleksiyon
s.	Sayfa
S.	Sayı
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TTK	Türk Tarih Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde çalışmada kullanılan kavramsal çerçeve, kullanılan kaynaklar ve nitelikleri ile beraber literatür araştırmasının sonuçları verildikten sonra tez kapsamında ele alınan bölümlerin özetlerine değinilmiştir.

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Bu tezde, Çanakkale Boğaz Muharebelerinde 4. Ağır Topçu Alayı'nın muharebe öncesi ve sonrasında bölgede konuşlanması ve zaferin kazanılmasında önemi incelenmiştir. Çalışmada birinci el arşiv kaynakları, araştırma eserler, anı ve günlükler kullanılmıştır. 4. Ağır Topçu Alayı'nın Rumeli Merkez Tabyalarında 19 Şubat 1915 bombardımanında 18 Mart 1915 Deniz Zaferi'nin kazanılmasında gösterdiği aktif rol değerlendirilmiştir. Alayın, 25 Nisan 1915'te başlayan amfibi harekâtı ile başlayan Kara Muharebeleri ile 9 Ocak 1916 tarihindeki tahliye sürecine kadar başta keşif, ikmal, iaşe görevleri ile İtilaf Devletlerinin yürüttüğü hava taarruzlarına karşı Boğaz savunmasındaki faaliyetleri I. Dünya Savaşı'na etkisi neden sonuçları ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 4. Ağır Topçu Alayı'nın bölgeye gelmesi ve Merkez tabyalarında konuşlanması muharebe öncesi ve sonrası bir süreç olarak çalışılmıştır.

I. Dünya Savaşının başlaması ile Osmanlı-Almanya yakınlaşmasıyla birlikte Osmanlı'nın genel seferberlik ilanı ve Çanakkale ölçeğinde özellikle Boğazın güvenliği için yaptığı hazırlıklar bölgenin Türk tarafı açısından önemini kanıtlar niteliktedir. Karesi Beyliği'nin Osmanlı Devleti egemenliğine girmesi ile birlikte kuruluş döneminde başlayan Boğaz tahkimatı devletin yıkılmasına kadar sürmüştür. Fatih Sultan Mehmet döneminde Boğazın her iki yakasına savunma yapısı olan kaleler inşa edilen kaleler İstanbul'un güvenliği için atılan önemli adımlardan biridir. 17. Yüzyılda Boğazın girişinde karşılıklı yapılan Seddülbahir ve Kumkale'nin savunmadaki gücünü etkinleştirmek için Abdülhamit

döneminde daha çok Boğaz'da bulun tabyaların onarımına ve yeni bataryalar konuşlanarak olası bir saldırıya karşı Boğaz tahkimatı güçlendirilerek hazırlık yapılmıştır.

19-20. yüzyılda savunma sanayisinde yaşanan gelişmeler Batılı ülkelerinde kendi arasında siyasi, ekonomik olarak kendilerini yeniden konumlandırma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Almaya savunma sanayisinde yaşanan gelişmeler özellikle İngiliz, Fransız ve Rusya açısından rahatsız edici bir hal almıştır. Almanya'nın sıcak denizlere inerek yeni sömürge arayış planlarına İngiltere-Fransa blok olarak engellemeye çalışmıştır. Bu esnada Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yaşanan yakınlaşma özelliklere Osmanlı ordusunun modernleşme sürecine yeni bir boyut katmıştır. Almanya'da üretilen kurup toplarının özellikle Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nda yaygın bir şekilde yerleştirilmesiyle Osmanlı topçu birliklerinde Almaya destekli eğitimler verilmiştir. Topçu birlikleri aldıkları bu özel eğitimler ile Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nda konuşlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmadan önce genel seferberlik ilanı ve Çanakkale ölçeğinde yaptığı bölgesel seferberlik ve yapılan hazırlıklar hızlandırılmıştır.

Bu çalışma kapsamında Birinci Bölümde teze giriş yapılarak çalışmanın çerçevesi incelenmiş ve kullanılan kaynakların tahlili yapılmıştır. Yayınlanmış ve yayınlanmamış temin edilebilen kaynaklar değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümde İlkçağdan günümüze dünya savaşlarının yaşandığı Çanakkale Boğazı'nın tarihsel süreci, coğrafi durumu ve önemi tarihsel olarak değerlendirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminden II. Mahmut dönemine kadar süren kale yapımlarının yanı sıra savunma yapılarına tabyaların eklenmesi ayrı ayrı süreç olarak değerlendirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde Boğaz'da yapılan yenileme çalışmaları Devlet Arşivi'nde yapılan tarama sonrasında bulunan belgeler değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde dünyada yaşanan siyasi, ekonomik ve ticari gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasal durum değerlendirilmiştir. Bu

kapsamda Osmanlı'nın seferberlik ilanı ile başlayıp savaşa katılmasıyla Boğaz'da yaşanan gelişmeler 18 Mart 1915 Deniz Zaferine kadar değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde Çanakkale Boğazında 18 Mart 1915 öncesinde Müttefik filonun Boğaz'da yaptığı saldırı ve çıkarma hareketlerine karşılık Osmanlı Devleti'nin aldığı savunma tedbirleri ile İtilaf Devletlerinin saldırı planları kapsamında 18 Mart Boğaz Muharebelerinden bahsedilmiştir 4. Ağır Topçu Alayının bölgeye gelmesi ve Rumeli merkez tabyalarında konuşlanması, sevk ve idare edilmesi, komuta kademesi ve yapılan eğitim çalışmaları aktarılmıştır. ATASE Arşiv belgelerinin ve süreli yayınların yoğunluklu kullanıldığı bu bölümde Çanakkale Muharebelerinde Rumeli merkez tabyalarının savunulmasında temel alınmıştır.

Altıncı bölüm çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmı bölümünde Osmanlı'nın Çanakkale Boğazı'nda I. Dünya Savaşı öncesi yapılan hazırlıklar, seferberliğin ilan edilmesinden sonra İtilaf Devletlerinin Boğazdaki hareketlilikleri, Çanakkale Cephesi'nin açılmasıyla 4. Ağır Topçu Alayı'nın başta Rumeli Merkez Tabyaları olmak üzere kara muharebeleri ve hava muharebelerinde gösterdiği aktif rol değerlendirilmiştir.

1.2. Çalışmada Kullanılan Kaynakların Değerlendirilmesi

1.2.1 Arşivler

Çalışmanın askeri bir konu olması nedeniyle ana kaynakları ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt) arşivi oluşturmuştur. Bu arşivde yaklaşık 3 yıllık sürede 600'den askeri arşiv belgesi ve Devlet Arşivlerinde 100'den fazla belge incelenmiştir. Bu belgelerin önemli bir bölümünü 4. Ağır Topçu Alayı'nın harp ceridelerine ordu emirleri; birliklerin talepleri, teftiş, sağlık hizmetleri, eğitimler, gün içinde gerçekleştirdikleri emir ve talimatları içermektedir. ATASE'nin I. Dünya Harbi kataloğunun kaba tasnif olması ve arşiv kanununun sınırlayıcı hükümleri çerçevesinde çalışma şekillendirmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Boğazda bulun savunma yapılarının yenilenmesi, yeni tahkimat yapılarının inşası, mevcut buluna topların kullanıma uygun olup olmadığı buna dair alın önlemleri çalışmanın

içeriği nedeni ile Devlet Arşivlerinden de faydalanılmıştır. Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde konuyla ilgili sınırlı kaynak olmasına rağmen Çanakkale Boğaz muharebelerine dair bir harp ceridesinden doğrudan faydalanılmıştır. Ayrıca ilgili kurumun görsel arşivinde tarama yapılmış olmasına rağmen sınırlı evraka ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivinde tarama yapılmış olmasına rağmen çalışma dönemi ve içeriğine dair belgeye rastlanamamıştır.

1.2.2. Resmi ve Süreli Yayınlar

Resmi yayın noktasında ilk öne çıkan çalışmalar emirname, nizamname ve talimatnamelerdir. Bu belgeler ile ordu yapısı ve işleyişine dair kavramsal yapı şekillendirilmeye çalışılarak açıklanmaya çalışılan dönemin temel gerçeklikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Süreli yayınlarda ilk akla gelen gazete ve dergiler olmasına rağmen dönemin sansür politikası nedeniyle bu kaynaklarda çok sınırlı bilgilere rastlanmıştır.

1.2.3. Anılar ve Telifli Yayınlar

Çanakkale Cephesi'nin ikmal faaliyetlerine dair inceleme eser türü çalışmalar ilk olarak 1930'lu yıllarda yazılan makale ve kitap türü eserler ile başlamıştır. Bu çalışmalar konunun bir bölümündeki bir alt başlığa dair kısa bilgileri içermesine rağmen ilk örnekler olmasına nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Buradan başlayan çalışmalar günümüze kadar artarak devam etmiş olsa da sınırlı kalmaları, kaynakların bütüncül incelenmemesi, arşivin bu çalışmalar ile bütüncül olarak birleştirilmemesi gibi sınırlılıklar nedeniyle konu genel bir çerçevede değerlendirilememiştir.

Anı ve günlük türü eserlerden mevcut olanlar incelenmiş, bu kaynakların sağlamış olduğu bilgi arşiv belgeleri ile teyit edilmeye çalışılmış mümkün olmaması durumunda ya da belgeler ile örtüşmeyen bilgiler dipnotlar ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN TAHKİMAT TARİHİ

Çanakkale Boğazı'nın coğrafi konumu geçmişten günümüze tüm uygarlıklar için önemli bir geçiş alanı olmuştur. Bu bölümde Boğazın coğrafi konumu, önemi ve tarihi ayrıntılı bir şekilde anlatılıp Osmanlı Devleti döneminde Fatih Sultan Mehmet'le başlayan tahkimât çalışmalarından 19 Şubat 1915 Çanakkale Cephesini açılmasına kadar geçen süreç ele alınmıştır.

2.1. Çanakkale Boğazı

2.1.1.Coğrafi Durumu

Ege Denizi ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı; Gelibolu Yarımada'sının kuzeyinde Çankaya Burnu ile Bitlice kıvrımından güneyde Ege Denizi'ne ulaşır. Nağra Burnu'na kadar kıyıya paralel olarak genişleyen Boğaz'ın kıyıları Çanakkale hizasında daralarak Kepez Burnu ile Baykuş arasında genişlemektedir. Erenköy Burnu'ndan Anadolu kıyılarına genişleme devam ederek Erenköy ve Karanlık Limanı'nı oluşturur. Erenköy ile Tenger Deresi ağzı Boğaz'ın en geniş yeridir. Eskihisarlık Burnu'ndan sonra batıya doğru yaptığı kıvrımla Morto Limanı'nı oluşturur. Boğaza girişi, Karanlık ve Morto limanlarından sonra daralan Kumkale ve Seddülbahir'den gerçekleşir.¹Boğaz'ın uzunluğu 60 km olup Gelibolu Yarımadası'ndaki kıyı uzunluğu 78 km, Biga Yarımadası'ndaki uzunluğu 94 km'dir. Boğaz'ın kuzey ağzında 3,2 km genişliği Gelibolu-Çardak arasında 5,8 km'dir.²Boğaz'ın en dar ve en derin yeri Çanakkale-Kilitbahir arası 1,2 km'dir³. Genişliği İntepe önlerinde 8 km'ye ulaşır. Boğazın Ege ağzı 3,2 km genişlikte, Marmara ağzı ise 3,6 km genişliktedir. Boğazın ortalama derinliği 60 m'dir.⁴ Marmara Denizi-Ege Deniz

¹**Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi** V. Cilt, I. Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012 s. 8-9.

²Çanakkale Boğazı'nın uzunluğu bazı kaynaklarda 68 bazılarında 65 kilometre olarak verilmesinin nedeni Boğaz'ın başlangıç olarak alınan noktalarının farklı olmasıdır.

³Yabancı yazarlar özellikle İngilizler, Çanakkale Boğazı'nı en dar yeri olan bu kesime "Dar Geçit" ya da "Dar Boğaz" anlamına gelen "The Narrows" adını vermişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi**, Figen Atabey, TTK, Ankara, 2014, s.53.

⁴**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.9.Ayrıntılı bilgi için bkz.; Michael Forrest, **Şahi Toplardan Savaş Gemilerine Çanakkale Boğazı Savunması**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul,

istikametinde Kilitbahir ile Çimenlik Kaleleri arasında 3-4 mil/saat⁵ hızla en yüksek hıza ulaşan ve binde 26 tuz bulunan bir üst akıntı mevcuttur. Kilitbahir ve Maydos arasında Çamburnu önleri 150cm/sn ile üst akıntının en hızlı olduğu yerdir Deniz harekâtında ve mayın harbinde etkili olacak deniz seviyesinin 4-5 metre altında üst akıntının tersi istikametinde ortalama bir mil/saat hızında binde 38 içeren bir alt akıntı bulunmaktadır.⁶

Boğaz'ın kıyılarında falez⁷ adı verilen dik kıyıları ile özellikle Anadolu kıyılarında delta ovaları ve kıyı okları bulunmaktadır. Gelibolu Yarımadası'nda bulunan Kocaçimen Tepesi ve Üveyik Tepesi 300 metreyi aşan dağlar arasındadır. Önemli ovaları; Biga Yarımadası'nda bulunan Lapseki'nin güneyinde Umurbey Çayı Deltası, Çanakkale yakınlarında Kocaçay Deltası ve Kara Menderes çayının oluşturduğu İlion Ovası'dır. Sisli havalarda gemiler için büyük tehlike oluşturan kıyı okları; Nara Burnu ile Çardak arasında küçük yaylar çizerek kumsallar oluşturmuştur. Yıldız (kuzey) ve Poyraz (kuzeydoğu) rüzgarları yılın dokuz ayı eser hâkim rüzgarlardır. Şiddetli fırtınalara neden olan kuzeybatı yönünde esen karayel ve güneybatıdan kuzeydoğu yönüne esen lodos rüzgarları yılın her mevsimi esmektedir. İklimi, Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında geçiş özelliği gösterir. Kıyılarda Akdeniz iklimi hüküm sürse de yazları Akdeniz ve Ege kıyıları kadar sıcak değildir. Kış aylarında ise Balkanlar üzerinden gelen soğuk rüzgarlar etkisiyle sıcaklık kıyılarda sıfırın altına daha sık düşer.⁸

2017, s.13; Mustafa Hergüner, Cumhuriyetimizin İlk Yıllarında Türk Boğazları ve Boğazların Komisyon Başkanı Vasıf (Temel) Paşa, **Türk Deniz Araştırmaları Vakfı TÜDAV Eğitim Serisi No: 9**, İstanbul, 2004, s.13; Şemsettin Çamoğlu, **Çanakkale Boğazı ve Savaşları**, Kutulmuş Matbaası, İstanbul,1962, s.20; Zeki Koday, Saliha Koday ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, “Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemler”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 21, S.1, s.879.

⁵Bir deniz mili 1.852 metredir.

⁶Mustafa Kemal Tutkun, “**100. Yılında Çanakkale Ruhu 1915**” Kaynak Yayınları, İstanbul. 2015, s.53,73.

⁷ Falez (Yalıyar): Kıyılarda dalgaların aşındırmasıyla oluşan denize dik kıyılardır. Delta Ovası: Akarsuların aşındırma ile taşıdıkları malzemeleri, deniz içerisinde biriktirmesi sonucunda üçgene benzeyen düzlüklerdir. Kıyıda ince ve nispeten az kalın olan depoların hâkim rüzgâr yönünde kıyıya doğru çıkıntı yapması sonucunda oluşan kıyı birikim şekilleridir (Mehmet Ardos, Nilüfer Pekcan Yalçiner, **Jeomorfoloji Sözlüğü**, Çantay Kitapevi, İstanbul, 1997, s.73.

⁸**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.10.

Gelibolu Yarımadası genel olarak fundalık, çam ve palamut ormancıklarıyla kaplı olup Tayfur bölgesi, Alçıtepe ve Seddülbahir mevkiileri çıplaktır. Biga Yarımadası'nın büyük bir bölümü ormanla kaplıdır.⁹

2.1.2.Çanakkale Boğazı'nın Önemi

Uygarlık tarihinde doğal ve yapay yollarla açılmış denizyolu geçitleri olarak nitelendirilen boğaz ve kanallar jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan oldukça önemli bir role sahiptir.¹⁰ İstanbul ve Çanakkale Boğazları da dünden bugüne siyasi tarih açısından kilit nitelikteki suyollarındandır. Bu nedenle yüzyıllar boyunca Asya ve Avrupa'yı coğrafi olarak ayıran Türk Boğazları; açık denizlere inme politikası yürüten devletlerin ilgi odağı olmuştur.¹¹

Fatih döneminde Karadeniz'i Akdeniz'e dolayısıyla Atlas Okyanusu'na bağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazları 1453 İstanbul'un fethi ile Türklerin hâkimiyetine geçmiştir. Karadeniz sahillerinde Amasya, Sinop, Trabzon gibi müstahkem kalelerin fethi ve Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesi ile birlikte Karadeniz tam anlamıyla "Türk Gölü" haline gelmiştir.¹² Osmanlı Devleti'nin boğazlar üzerindeki hâkimiyeti XV. yüzyıl ortalarından XVIII. yüzyıl ortalarına kadar kesintisiz devam etmiştir. Bu durumun nedeni Osmanlı'nın bazı devletlere verdiği imtiyaz ile Boğazlardan geçiş ve Karadeniz'de serbestçe ticaret yapma hakkını vermesidir.

Boğazlar başta Rusya olmak üzere İngiltere ve Fransa'nın ulusal çıkarlarında odak noktalardan biri olmuştur. Nitekim Çar I. Petro'nun; Rusya'nın büyük bir devlet olmak için siyasi ve ekonomik anlamda daha etkin olma hedefi ancak güneyde Karadeniz'den geçerek sıcak denizlere inme koşuluna bağlıdır. Rusya'nın sıcak denizlere ulaşması için en kestirme yol Boğazlar üzerinde hâkimiyet kurmasına bağlı olması nedeni ile XIII. Yüzyıl başlarından

⁹ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.10.

¹⁰ Zeki Koday, Saliha Koday ve Çağlar Kıvanç Kaymaz, a.g.m. s.879.

¹¹ **Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi**, s.27.

¹²Hasan Acar, "Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul'un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine" **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, C.2 S.1., 2019, s.108.

itibaren Osmanlı Devleti'ni tahrik etmeye başlamıştır.¹³ 1700 İstanbul Andlaşması ile Azak Kalesi ve çevresinin Rusların eline geçmesi “Boğazlar Sorununun” ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, Rus Çar'ı Koca Petro, Karadeniz'e ilk Moskof gemisini indirmiştir. Bu olaydan sonra Osmanlı Devleti, bazen didişme bazen anlaşma şeklinde tezahür eden “bir Karadeniz siyasetine” başlamıştır.¹⁴ Ancak 1711 yılında yapılan Prut Savaşı ve Antlaşması sonucunda Azak Kalesi Osmanlılara geri iade edilmesiyle; “Boğazlar Sorunu” bir süre daha ertelenmiştir¹⁵. 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşı sonucunda Osmanlı Donanması'nın Çeşme'de yakılmasından sonra 1770 yılında Rus donanması Boğazlara dayanmıştır¹⁶. Savaşın sonunda Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Rusların Boğazlardan geçme hakkını elde etmesiyle devletlerarası hukuka “Boğazlar Meselesi” bir kavram girmiştir ve Karadeniz bir Türk Gölü olmaktan çıkmıştır¹⁷. Rusların Boğazlardan geçiş hakkı Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında imzalanan Aynalı Kavak, 1783 Ticaret ve Yaş Antlaşmaları Rusların Boğazlar ve Akdeniz'de serbestçe dolaşabilmeleri meşrulaştırılmıştır.¹⁸

19. yüzyıl başından itibaren yaşanan bu olaylardan sonra Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, İngiltere'nin sömürge yollarını ve Akdeniz'i güvence altına alma çabalarıyla stratejik olarak daha da önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle Boğaz çeşitli konferansların görüşme konusu olmaya başlamıştır. İngiltere, Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için Rusya'nın karşısında Osmanlı devletinin yanında yer almıştır. Almanya'nın I. Dünya Savaşı öncesinde “*Drang Nach Osten (Doğu'ya Doğru)*” politikası, İngiltere'nin

¹³Hasan Acar, a.g.m. s.27.

¹⁴Mirlivâ Sedâd, **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Zaferi**, Yay. Haz.: Murat Çulcu, E Yayınları, İstanbul, 2008, s. 41.

¹⁵Hasan Acar, a.g.m. s.109.

¹⁶Kont Orlof kumandasındaki Rus donanması, Akdeniz'e inerek oradan Ege hattı boyunca ilerlemeye başlamıştır. İngiltere'nin yarımıyla Rus donanması Baltık denizinden Akdeniz'e ulaştırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Acar, a.g.m. s.110.

¹⁷Boğazlarda ticaret gemilerini geçirme hakkı elde eden Rusya, ilk fırsatta Akdeniz'deki Rumlara gizlice silah taşımaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Köse **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması**, TTK, 2006, s.40.

¹⁸Aynalı Kavak Andlaşması ile Rusya yanlısı Şahin Giray'a karşı Osmanlı Devleti Selim Giray'ı desteklemiştir. Şahin Giray, kendisine karşı çıkan halk isyanını Rus askerleriyle bastırması ardından İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuğu ile Osmanlı ve Rusya arasında Aynalı Kavak Saray'ında 21 Mart 1779 tarihinde yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Akdeniz ve Karadeniz'de Fransızlar ile İngilizlere tanılan ticari hakların Rusya'ya da verilmesiyle Rusların Boğazdan geçiş hakkı ve Akdeniz'de serbestçe dolaşmayı bir kez daha meşrulaştırmıştır. 1787-1992 Osmanlı-Rus Savaşları sonunda 1792 yılında imzalanan Yaş Andlaşması ile 1774 Kaynarca, 1779 Aynalıkavak, 1783 Ticaret Andlaşmaları yürürlükte kalacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saray, **Türk-Rus Münasebetleri'nin Bir Analizi**, M.E.B Yayınları, İstanbul, 1998.

“Denizlere egemen olan dünyaya hâkim olur” teorisi ve Rusya’nın sıcak denizlere inme politikası Türk Boğazları üzerinde kilitlenmiştir. Bu devletlerin Boğazlar üzerindeki gizli çıkarları I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesinin açılmasında belirleyici bir etken olmuştur.¹⁹

2.1.3.Çanakkale Boğazı’nın Tarihi

İlkçağlarda Hellespontus²⁰ adıyla bilinen Çanakkale Boğazı tarih boyunca boğaz ve kanalların bulunduğu bölgeler stratejik ve siyasal açıdan devletler için önemli hedef noktaları ve yerleşim alanları olmuştur. Çanakkale Boğazı; Türkiye dışındaki devletlerin denizyolu açısından dışa açılan kapısı durumundadır. Tarih boyunca sıcak denizlere inme politikası güden tüm devletler ile Akdeniz, Hint Okyanusu ve Ortadoğu’ya inmek isteyen uygarlıklar için stratejik bir önem arz etmektedir.²¹ Nitekim Çanakkale Boğazı’nın her iki yakasında yer alan topraklar tarihte hiçbir yerde görülmediği ölçüde istilalara ve savaşlara maruz kalmıştır. Homeros’un İlyada²² adlı eserinde geçen savaşın geçtiği Troia²³ ile Çanakkale Muharebelerinin yaşandığı Gelibolu Yarımadası arasında kuş uçuşu uzaklık 10 km’dir.

¹⁹Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, s.28.

²⁰ Mitolojideki Kral Athamas’ın kızı Hellen’in adından gelen Hellespontus; Çanakkale Boğazı ile boğazı çevreleyen denizlerin Boğaza yakın olan yerler içinde kullanılmıştır. Ancak Herodot, Batlamyus, ve Strabon gibi İlkçağ yazarları Hellespontus adını sadece Çanakkale Boğazı için kullanmıştır. Ortaçağ’da İtalyan deniz haritalarında Anadolu Boğazı anlamına gelen BuccaRomaniae veya StrettoDella Romana adları kullanılmıştır. Kaynaklarda Avido ve Aveo Boğazı adında rastlanılmaktadır. Bu isim günümüzde Nağraburnu adı verilen İlkçağ şehri Abidos’tan gelir. Haçlı Savaşları sırasında Batılılar SanctusGeorgius (St.George) Boğazı adını kullanmışlardır. Ortaçağ’da İslam coğrafyacısı İdrisi, Marmara Denizi ile birlikte iki boğaz için İstanbul Boğazı adını kullanmış olup eserinin iki yerinde” Abidos Boğazı” olarak geçer. Doğu Roma İmparatorluğu İstanbul’un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine kadar Hellesontus ismini kullanmıştır. Türkler ise Çanakkale Boğazını Bahr-i Sefid diye adlandırır. Avrupalılar tarafından Türk döneminde boğazda karşılıklı inşa edilen iki kaleye birden Dardanellia olarak adlandırılmış olup Çanakkale Boğazı’na da “Dardaneller Boğazı” ve daha sonra Fransızca Dardanelles, Almanca Dardanellen, İtalyanca Dardanelli denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.İsmail Utuklar, “Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri”, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1953, s.7; Nazmi Sevgen, “Anadolu Kaleleri”, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1959, s.89.

²¹Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, s.27.

²² Çanakkale’ye 44 km uzaklıkta bulunan Troia’da yaşanan savaş, Homeros’un İlyada adlı destanın ana konusunu oluşturur.

²³Anadolu’da Erken Tunç Çağı’nın önemli merkezlerinden biri olan Çanakkale yakınlarındaki Troia I yerleşimi M.Ö. 3000-2500 yılları arasına tarihlenir. Ayrıntılı bilgi için bkz.Arif MüfidMansel, “Ege ve Yunan Tarihi” TTK Basımevi, Ankara, 1971, s.23; Ekrem Akurgal “Anadolu Kültür Tarihi”, TÜBİTAK, Ankara, 1999, s.13.

Troya'da yapılan kazılar sonucunda Çanakkale Boğazı'nda yerleşim tarihi Erken Bronz (M.Ö.3000) kadar indiği kanıtlanmıştır. Neolitik döneme ait yerleşim izlerine, Kara Menderes Çayı (Scamander) batısında Kumtepe'de rastlanmıştır.²⁴Boğaz kıyılarında kurulan M.Ö. 3000-1200 yılları arasında kurulan şehirler daha sonraki dönemlerde Troya, Trak ve Yunan kolonileri arasında el değiştirmiştir. Yunanlılar M.Ö. VI yüzyıldan itibaren Gelibolu Yarımadası'na gelerek kurdukları önemli kentler; Kallipolis (Gelibolu), Sestos (Akbaş Limanı), Madytos (Eceabat), Kynossemma (Kilitbahir), Elaious (Şehitler Abidesi civarı), Alopekonesos (Suvla Koyu-Büyük Kemikli), Limnai (Lalebaba Tepesi), Kardias (Bakla Burnu), Polis Agora (Bolayır), Khersonessos (Boloyircivarı), Aigospotamois (Kalanuro) Tepesi'dir.²⁵M.Ö. 6.yüzyıl ortalarında Pers Kralı Kyros'un Lidya Kralı Kroisos'u mağlup etmesiyle Boğaz kıyıları ve Batı Anadolu toprakları Pers hâkimiyetine geçmiştir.²⁶ Bu tarihten itibaren Boğaz üzerinde İran-Yunan rekabeti nedeni ile Med harpleri adı verilen savaşların önemli olayları Çanakkale Boğazı'nda meydana gelmiştir.²⁷ M.Ö 480 yılında Pers Kralı Kserkes, Atina'yı ve tüm Yunan Yarımadası'nı ele geçirmek için Çanakkale Boğazı'nda Abydos²⁸ ve Sestos arasında birbirlerine birleştirilen, önden ve arkadan demirlenen gemilerle köprü kurarak ordularını Asya'dan Avrupa'ya geçirmiştir. Kserkes, Atina önderliğindeki Yunanlılara Maraton Savaşı'nda mağlup olunca aynı yoldan geri dönerken Yunan ordularının geçişini engellemek için bu köprüleri kaldırdı.²⁹

M.Ö. 334 yılında Asya seferine çıkan Büyük İskender ordularını Avrupa'dan Asya'ya Çanakkale Boğazı'ndan geçirmiştir. İskender'in ölümünden sonra el değiştiren Boğaz kıyıları M.Ö.191'de Roma hâkimiyetine girmiştir.³⁰

Bizanslılar döneminde Boğazın Anadolu kıyısında bulunan Abydos'da Bizans gümrüğü kurulmuştur. Doğu Roma İmparatorları Çanakkale Boğazı'nı başkentlerinin güvenliği için kilit noktası olarak görmeleri nedeni ile tahkimatı artıracak bazı önlemler

²⁴Sema Doğanay, Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.29, 1994.

²⁵Aytun Yazgı, "Eskiçağ'da Gelibolu Yarımadası, Eskiçağ'dan Günümüze Çanakkale Muharebe Alanı", **Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları-16**, İstanbul, 2020, s.1.

²⁶**Ege ve Yunan Tarih**.338; **Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası**, s.134.

²⁷ Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, C.8, s.198.

²⁸Abydos: Çanakkale Boğazı'nda Nara Burnu'nun doğusunda yer alan antik kenttir.

²⁹**Eskiçağ'da Gelibolu Yarımadası, Eskiçağ'dan Günümüze Çanakkale Muharebe Alanı**, s.4

³⁰Sema Doğanay, a.g.m. s.134.

almışlardır. İmparator Jüstinyen zamanında Boğaz kıyısındaki bazı kasabalar surlarla çevrilmiş, Kallipolis (Gelibolu) surları da sağlamlaştırılmıştır. Aynı zamanda Anadolu yakasında bulunan Abydos'un karşısına Sestos Kalesi'ni yaptırmıştır. Ancak yapılan bu tahkimat VII. yüzyılda Emevî donanmasının iki defa Boğazı geçerek İstanbul önlerine gelmesine engel olamamıştır. VIII. yüzyılda Mesleme bin Abdülmelik komutasındaki ordu Abydos'a kadar gelerek Boğaz'ın karşı yakasına geçmiştir. Boğaz'da tahkimat yapan Bizans kalelerin gemi geçişlerine engel olmadığını görünce Boğaz'ı kalın bir zincirle kapatmışlardır. Venedik donanması 1194'de Haçlı Seferleri sırasında boğazdan geçerek Abydos'a kadar gelmiştir. 1204'te Bizans toprakları Haçlılar tarafından taksim edildiğinde Boğaz kıyılarının bir kısmı Venediklilerin, bir kısmı Latin İmparatorluğu'nun elinde kalmıştır. XIII. yüzyıl sonlarında Venedik donanması Çanakkale'den geçerek İstanbul yakınlarına kadar gelmiş Cenevizlerle çarpışmıştır.³¹

Bizanslılar zamanında deniz ticareti yapan Venedik ve Katalonya'lılar Gelibolu'da hakimiyet kurmuşlardır. Katalonya'lılar, Gelibolu'da iken Türkmen beylerinden Melik İshak ve Halil Ece Bizanslılar aleyhinde birleşirler. Gelibolu yakınlarında yaşanan çarpışmada Türkmen emirleri ölen aşiretler boğazın Anadolu yakasına geçerek Karası Beyi'ne katılırlar. XIII. sonu veya XIV. yüzyıl başlarında Balıkesir ve Çanakkale taraflarında kurulmuş olan Karası Beyliği boğazın doğu kıyılarına hakimdir.³² Karası Beyliği hâkimiyetinde bulunan; Bergama'dan itibaren kıyı bölümü Kemer, Burhaniye, Edremit ve Çanakkale Boğazı'na kadar olan hat 1357 yılında Osmanlıların egemenliğine girmiştir.³³ I. Murat'ın döneminde 1357 yılında Karası topraklarının tamamı Osmanlıların eline geçmiştir. Böylece boğazın tüm doğu kıyıları Osmanlı'nın egemenliğine girmiştir. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Çardak'dan, Rumeli yakasında bulunduğu düşünülen Çimbi Kalesi³⁴ ele geçirmesi; Osmanlı devleti için Rumeli yakasında bir köprübaşı olarak değerlendirilir.³⁵ 1352'de Süleyman Paşa Sırpları bozguna uğrattınca Rumeli'ye yerleşme olanağını bulmuştur. Anadolu'ya geri dönerken Bolayır yakınlarındaki

³¹ **Anadolu Kaleleri**, s.89.

³² Ali Sevim, Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK, Ankara, 1989, s.262; **Anadolu Kaleleri**, s.90.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zerrin Günel Öden, **Karası Beyliği**, TTK Yayınları, Ankara 1999.

³⁴ Bazı kaynaklarda Çempe Kalesi olarak geçmektedir.

³⁵ İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz, (Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler)**, Küre Yayınları, İstanbul, 2007, s.4; **Anadolu Kaleleri**, s.90-91.

üst olarak kullandığı Çimbi Kalesi'ne asker bırakmıştır. 1354 yılında Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un para vererek kaleyi geri almak için müzakereye giriştiği sırada 1 Mart'ı 2 Mart'a bağlayan gecede meydana gelen bir depremden istifade eden Osmanlı, surları yıkılmış olan Gelibolu'yu işgal etmiştir. Gelibolu'da ki hâkimiyetini güçlendiren Süleyman Paşa, Anadolu sahilinde bulunan Çardak'ta bir kale inşa ettirmiştir. 1357 Süleyman Paşa başta Gelibolu olmak üzere 1357 yılında fetih ettiği Bolayır ve Malkara Kalelerine de Balıkesir bölgesinden Türkleri getirerek ele geçirdiği yerleri iskân etti. Bu fetih ile başlayan iskân politikası Osmanlıları fetihlerini yerlerde kalıcı hale gelmişlerdir. Türklerin Avrupa sahillerine yerleşmesinden endişe ve korku duyan Bizans İmparatoru Johannes, Papa'da yardım istemiştir. Papa'nın davetine icabet eden Savoia kontu Amedea kuvvetli bir donanma ile 1366 yılında Boğazı geçerek Gelibolu'yu işgal ederek Bizanslılara teslim etmiştir. Ancak ertesi yıl, I. Murat Gelibolu ve Karabiga Kalesi'ni tekrar almasıyla Rumeli'de uzun sürecek olan bir Türk hâkimiyeti başlamıştır.³⁶

Sonuç olarak Osmanlı Dönemi öncesinde Anadolu kıyılarında Assos (Behramkale)'den Trakya kıyılarında Enez'den başlayan savunma sisteminde; Assos (Behramkale), Bozcaada (Tenedos), Truva (Troy-Troya), Gökçeada, Enez Kalesi-Kale Kent (CastelloDı Enez -Citta' Fortificata), Ceneviz Kalesi Eski Hisarlıktepe (Castello Genovese), Kilye, Karabiga, Sestos ve Abidos kaleleri bulunmaktadır.³⁷

2.2. Çanakkale Boğazı'nda Savunma Yapıları ve Tahkimat Çalışmaları

2.2.1. Kaleler

Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Boğazı'nda başlayan Türk hâkimiyeti sonrasında tahkimatı güçlendirme faaliyetleri Yıldırım Bayezid döneminde bir tersane ve donanma tesis edilmesiyle başlamıştır. Boğazların stratejik ve iktisadî bakımından ne derece önemli olduğunu takdir eden I. Bayezid, 1390 yılında Saruca Paşa'yı Kaptan-ı Deryalık görevine

³⁶Türkiye Tarihi Selçuklu ve Beylikler Dönemi s.265; Anadolu Kaleleri, s.90.

³⁷Murat Çıtak, Kale Kenti Bazı Sanatlar Bazı Şehirlere Mahsustur!, Paradigma Akademi Yayınları, 2018, s.58.

getirdi³⁸. Saruca Paşa tarafından 1401’de Gelibolu Tershanesi’nin kurulmasıyla Çanakkale Boğazı’nın kontrolü Osmanlı Devleti’nin eline geçmiştir. Aynı yıl Karadeniz ve Ege Denizi’nde önemli ticaret kolonilerine sahip olan Venediklilerin saldırılarına maruz kalmış ve I. Mehmet ve II. Murat döneminde Gelibolu Kalesi tekrar tahkim edilmiştir.³⁹ Osmanlı Devleti, 1453’te Çanakkale ve İstanbul Boğazı ile Marmara Denizi üzerinde tam hakimiyet kurarak; Karadeniz ve Doğu-Avrupa ülkelerin ticareti üzerinde kontrol sağlayarak, stratejik bir konum kazanmıştır.⁴⁰ Osmanlı Devleti karşısında denizcilikte en büyük rakip olan Venedikliler, Çanakkale Boğaz’ından geçerek birkaç defa Gelibolu’yu hedef almışlardır.⁴¹

Çanakkale Boğazı’nda bulunan kaleler, sadece saldırılara karşı korunacak yer değil aynı zamanda etkin savunma yapılabilecek, saldırıları uzakta tutmak için harekât ve sahip oldukları toprakları kontrol altında tutabilecek kontrol ve gümrük maksatlarına hizmet için yapılmış müstahkem yerlerdir.⁴² Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren, İstanbul’un güvenliği ve Avrupa yönünden gelebilecek saldırılara karşı Çanakkale Boğaz tahkimatında yeni bir dönem başlamıştır.⁴³ Osmanlı Devleti, donanmayı güçlendirirken diğer taraftan Gelibolu Sancakbeyi Yakup Bey’e Çanakkale Boğazı’nı tahkim ettirmişlerdir.⁴⁴ Dönemin tarihçilerinden Tursun Bey, İstanbul’un fethinin ardından boğazın en dar yerinde (Eceovası denilen mevkide) karşılıklı iki kale yapıldığını, birine Kıldü’lbahr⁴⁵, diğerine Kal’a-i Sultâniyye⁴⁶ adının verildiğini ve bu kalelere topların konulduğunu yazmıştır. Kritovulos (Kiritoboulos) ise 867 (1463) yılından bahsederken Gelibolu ve Bolayır Valisi olan Donanma Kumandanı Yâkub Bey’in⁴⁷ bu kalelerin inşasıyla görevlendirildiğini, 869 (1464-65) yılı olaylarını anlatırken de inşaatın tamamlanmış olduğunu belirtmiştir. Anadolu

³⁸Osmanlılar ve Deniz, (Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler) s.4-5.

³⁹Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, s. 29.

⁴⁰Halil İnalçık, Devlet-’i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.316.

⁴¹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi C.II. İstanbul’un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman’ın Ölümüne Kadar, TTK, Ankara, 2011, s.30.

⁴²John Keegan, Savaş Sanatı Tarihi, Çev.; Selma Koçak, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995, s.110.

⁴³Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, s.29; Devlet-’i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, s. 316.

⁴⁴Osmanlı Tarihi II. Cilt İstanbul’un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman’ın Ölümüne Kadar, s.30.

⁴⁵Metinde bundan sonra Kilitbahir Kalesi olarak adlandırılacaktır.

⁴⁶Metinde bundan sonra Çimenlik Kalesi olarak geçecektir.

⁴⁷Yakup Bey: Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid döneminde derya ve sahil beylerinden biridir. Gelibolu sancak beyliği nezâret etmiştir. Görevi sırasında başta Kilitbahir Kalesi olmak üzere Gelibolu, Kilitbahir, Malkara ve Lâpseki/Çardak gibi farklı yerlerde bulunan farklı yapılardan oluşan vakfını kurmuştur. (Yusuf Sağır, Fatih ve II. Bayezid Ümerâsından Yakup Bey ve Vakıfları, Vakıflar Dergisi 46, Ankara,2016, s.47.

kıyısında Sarıçay⁴⁸ ağzında bir düzlük üzerinde bulunan Çimenlik Kalesi; Yakup Bey denetiminde 1462-63 yıllarına tamamlanmıştır. Çanakkale Boğazı'nın Rumeli yakasında deniz geçişini kontrol altında tutmak için Çimenlik Kalesi'nin karşısına bulunan Kilitbahir Kalesi aynı dönemde inşa edilmiştir.⁴⁹Bu kalelere konulan muhafız asker ve büyük çaplı toplar Marmara Havzası'nı dolayısıyla İstanbul'u koruma altına almıştır. Fâtih döneminde 1452 yılında inşa edilen Rumelihisarı (Boğazkesen Kalesi) geçişi kontrol altına alırken diğer yandan Çanakkale Boğazı'nda Kilitbahir ve Çimenlik Kaleleri ile İstanbul ve Karadeniz'e batıdan gelebilecek saldırıların önünü kesilerek Karadeniz'i bir Osmanlı gölü haline getirmiştir.⁵⁰

Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi girişinde Asya ve Avrupa yakasındaki bulunan Kumkale ve Seddülbahir Kalesi'nin inşası; 1656-57 Osmanlı-Venedik Harbi'nde Venediklilerin Çanakkale Boğazı'nı tehdit etmeleri üzerine savaştan hemen sonra başlanmıştır⁵¹. Ancak kalelerin yapılmasına dair en erken arşiv belgeleri 1658 tarihli olmasına rağmen IV. Mehmed'in Validesi Hatice Turhan Sultan, Venedik ablukasının en şiddetli günlerinde kalelerin inşasını hayata geçirmek istemiş ancak bölge halkından gelen itirazlar nedeni ile projeden vazgeçilmiştir.⁵² Bu iki kalenin inşa masraflarını karşılayan Sultan Hatice Turhan Sultan kaleler inşa edilirken 1658 Ekim ayına kadar Edirne Sarayı'nda kalmıştır.⁵³ Kumkale ve Seddülbahir Kalesi Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa kontrolünde M. 1658-59 yıllarında inşa ettirilmiştir.⁵⁴ Hatice Turhan Sultan ve IV. Mehmet Ağustos 1661 yılında inşası bitmek üzere olan Çanakkale kalelerini görmek üzere Gelibolu'ya gelmiştir.⁵⁵

⁴⁸ Bazı kaynaklarda Koca-Çay olarak geçer. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çanakkale Boğazı'nda Fatih Kaleleri**, s.11.

⁴⁹Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi C. III**, İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1953, s. 171-172; **Anadolu Kaleleri**, s.92; Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2004, s.620.

⁵⁰Albert Gabriel, **İstanbul Türk Kaleleri**, Çev. Alp Ilgaz, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1941, s.97; **Devlet- 'i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, a.g.e., s.316.

⁵¹LucienneThys Şenocak, **Hatice Turhan Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler, Kitap Yayınevi**, İstanbul, 2009, s.131.

⁵²Ayrıntılı bilgi için bkz.Erhan Afyoncu, Uğur Demir, **Turhan Sultan**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, s. 146.

⁵³**Turhan Sultan** s.147.

⁵⁴ Afyoncu E. ve Demir U. Abdurrahman Abdi Paşa'nın 11 Ağustos 1661'deki gezisi sırasında kalenin tam olarak tamamlanmadığı ifadesi nedeni ile Kale'nin yapım tarihinin Şenocak'ın 1659 yılında tamamlandığı yönündeki tezinin doğru olmadığını savunur.

⁵⁵**Turhan Sultan**, s.152.

18. yüzyıl başında Fransız kralının isteği ile doğu seyahatine çıkan Joseph Pitton de Tournefort'un⁵⁶, Çanakkale ziyaretinde boğaz savunmasından şu şekilde bahseder;

*“Boğaz’ı zorlamak isteyecek bir ordu büyük bir tehlikeye atılmış olmaz çünkü bu istihkâmlar arasındaki uzaklık 4 milden fazladır; Türk topçusu iyi bir rüzgârı arkasına alarak geçecek gemileri pek rahatsız edemeyecektir... Bugüne kadar gördüğüm en büyük toplar olan bu toplarda ne kundak ne de geri tepme özelliği bulunduğundan her biri birden çok defa ateş edemeyecektir. Kademeli olmayan istihkâm duvarlarını bir anda yerle bir edebilecek ve topları da topçuları da yıkıntılar altında bırakabilecek borda topları bulunan savaş gemileri geldiğinde, tabyalardaki bu topları doldurmaya hangi yiğit cesaret edebilir ki, altı gülle bütün bu istihkâmları yerle bir edebilir ...”*⁵⁷

Çeşme Vak’asından sonra Rus donanmasının Çanakkale’den geçerek İstanbul’a gelme ihtimali arttığından tersanedeki altı kalyon ve birkaç adet Arnavut perkendesi⁵⁸, dört adet Cezayir gemisi ve bazı gemiler Çanakkale Boğazı’na gönderilmiştir. Rusya’nın sağladığı üstünlükten istifade etmen İngiliz amirali Elfinston, Rusya’ya Çanakkale Boğazı’ndan geçerek İstanbul’u bombardıman ile tehdit ederek Osmanlı Devleti’ni barışa zorlamayı teklif eder. Ancak Rus Amirali Orlof, Boğaz dışında bir deniz üssü elde etmeyi uygun görmesi nedeni ile Limni Adası’nı işgal etmiştir.⁵⁹ Sultan III. Mustafa Limni Ada’sına yerleşen Rus donanmasının yapacağı taarruza karşı Boğazların tahkimatı için Baron de

⁵⁶Joseph Pitton de Tournefort, 1699 yılından sonra Fransız kralı tarafından araştırma yapmak için doğu seyahatine görevlendirilmiştir.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız, **Tournefort Seyahatnamesi** c.II, Kitap Yayınevi. İstanbul, 2005.

⁵⁸Perkende: Osmanlı donanmasında otuz üç veya kırk zirâ boyunda, on sekiz veya on dokuz oturaklı, baş tarafında topları bulunan, buharla hareket eden yelkeni yardımcı bir vasıta ile kullanılan bir savaş gemisidir (Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü** c. III. MEB Yayınları, 1999, s.772).

⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 401.

Tott'u⁶⁰ acele görevlendirilmiştir.⁶¹ Bir Fransız gemisi Çanakkale'ye gelen ile De Tott'ün Çanakkale Boğazı hakkında ilk değerlendirmesi; ”Çanakkale istihkâmlarının en ufak bir saldırıya dayanamayacağı, Boğaz'ın girişinde bulunan hisarların önünde seyreden Rus kadırgalarının elverişli rüzgârda rahatlıkla girerek Sarayburnu'na gelebileceği” doğrultusundadır. De Tott, Çanakkale istihkâmlarını dolaştıktan sonra ilk tespiti; bataryalarda görevli topçuların moral motivasyonunun artırılmalıdır. Boğaz içinde bulunan kalelerden atılan güller rahatlıkla karşıya ulaşabilir ancak bu durum Seddülbahir ve Kumkale tabyaları için geçerli değildir.⁶² Bu nedenle Boğaz'ın, Nara Burnu'ndan Kumkale'ye kadar olan kesiminde bir sıra tabyalar meydana getirdiği gibi Kumkale ve Seddülbahir'de bulunan topları da takviye etmiş ve Boğaz'ın iki tarafına 30 bin asker yerleştirmiştir.⁶³ De Tott'ün Boğaz'da aldığı tedbirler Çanakkale Boğazı “geçilmez” hale getirilerek ile Rusların Boğaz'a karşı yapacakları taarruz önlenmiştir.⁶⁴

1799 yılında Çanakkale Boğazı'nda kale ve tabyalarda mevcut olan top sayısı 223 adet iken kullanılmayan top sayısı 215'tir.⁶⁵ Boğaz savunmasında yaşanan bu güvenlik

⁶⁰Fançois de Tott, 1733 yılında Champagne'da doğmuştur. Topçu mühendisi olarak eğitim alan de Tott, 1755 tarihinde Fransa elçisi tercümanı olarak İstanbul'a gelmiştir. 1767-1769 yılları arasında Kırım Hanlığı Fransa konsolosluğu görevi yaparken 1769 yılında Kırım Giray'nın başlattığı saldırıda gözlemci olarak bulunmuştur. Rus donanmasının Çeşme vak'asından sonra Boğaz'ı tahkim etmek için III Mustafa tarafından görevlendirilmiştir. Başkent'de Mühensidhâne-i Bahr-ı Hümayum'u kuran de Tott, Tophâneyi ıslah ettirmiş toplar döktürmüştür. Boğazların tahkim ve müdafaası ve Boğazlarda bulunan kalelerin tanzimi ve inşâlarını denetlemiştir. III. Mustafa'nın ölümünden sonra Fransa'ya dönmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baron De Tott, **18. Yüzyılda Türkler Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar**, Çev. M. Reşat Uzmen, Kesit Tanıtım Ltd. Şti, Ankara, 2004.

⁶¹ 1768-1774 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus savaşının sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile; Kırım Hanlığı Rusya güdümünde bağımsız bir statüye getirilirken, aynı zamanda Ruslar Karadeniz'de ticaret yapma hakkını elde etmiştir. 1770 yılında Böylece Karadeniz'in bir Türk Gölü olması vasfını zedelediği gibi 1783 senesinde Kırım'ın Ruslarca ilhak edilmesi, bu vasfı tamamen ortadan kaldırmıştır.

⁶²Ali Rıza İşıpek, Oğuz Aydemir, **1770 Çeşme Deniz Savaşı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2006, s.247.

⁶³**1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, a.g.e. s.50.

⁶⁴ Rus donanmasının saldırısına karşı de Tott, Boğaz'ın topograf durumunu da göz önünde bulundurmıştır. Boğaz'daki kuvvetli akıntı nedeni ile Ege Deniz'inden İstanbul'a giden gemiler akıntıya karşı bütün yelkenlerini açmak zorunda kalırlar. Açılan yelkenler ne kadar büyük olursa de Tott tarafından dökülen ağır toplardan atılan güller ve mermilerin etkisi daha fazla olacaktır. Yelkenleri biraz hasar gören gemiler akıntı nedeni ile sahil bataryalarının ateşi altında kalacaktır (Ranczynski, 1980:147). Ayrıntılı bilgi için bakınız, Osmanlı Tarihi II. Cilt İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar, H.İ. (1988) XVIII. 1995:401-403.

⁶⁵**BOA**, TS.MA. E. 501.1.1.1.3 Şaban 1214 (31 Aralık 1799), Şahin Kale'de 23, Seddülbahir Kalesi'nde 46, Ak Tabya'da 3, Eski Hisarlık'ta 18, Soğanlı Tabyası'nda 8, Baykuş Tabyası'nda 12, Değirmenburnu Tabyasında 15, Namazgâh Tabyası'nda 22, Kilitbahir'e bitişik tabya'da 8, Kilitbahir Kalesi'nde 32, kuzeydoğu tarafı Değirmen Tabyası 15, Bigalı Tabyası'nda 22 adet top bulunmaktadır. Bunun dışında Sultan Hisar'da 46, Kepez Tabyası'nda 29, Çay Ağzı Kavak Tabyası'nda 15, Çimenlik Tabyası 14, Çimenlik Kalesi'nin

zafiyeti 1807 yılında 19 Şubat 1807 yılında Amiral Duckworth komutasındaki 11 Harp gemisinden oluşan İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'na giriş yapmasıyla ortaya çıkmıştır.⁶⁶ 20 Nisan 1807 tarihinde padişaha gönderilen gizli raporda, Boğaz girişinde bulunan Kumkale ve Seddülbahir Kalesi ile Çimenlik Kalesinde görevli bulunan dizdarlara ilişkin değerlendirme yapılarak kalenin yönetimi ve idaresindeki başarısızlık sebepleri değerlendirilmiştir. Bu rapora göre; boğazda bulunan kalelerin durumunu Serasker Çelebi Mehmet Paşa tarafından hazırlanan ve Devlet-i Aliye'ye gönderilen haritaya göre düzenlendiği, Çimenlik Kalesi dizdarının tecrübe sahibi bir dizdar gayretli ve tecrübe sahibi olsa da Kumkale dizdarının iktidar sahibi birinin olmaması, kalede bulunan topçuların ve yerli kimselerin çoğunun yaşlı olduğu İngilizler gemilerinin boğazdan geçmesi esnasında dizdar vekilinin emiri altındakilere ve ahalinin üzerinde bir nüfuzu olmadığı için bazı kimseler toplarıyla sadece bir kere atış yapmış olduklarından gemilere isabet ve patlama sesleri gelmediğinden sebeple karşı kıyıda bulunan Seddülbahir Kalesi dizdarı bile sadece boş yere ve usulden olmak kaydıyla ateş ettiği bildirilmiştir. On beş gün öncesinden İngiliz gemilerinin yola çıktığına dair ihbarın geldiğini, Mısır Kahire seferinde topçuluk ilminde uzman olan rahmetli Kapudan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın söz konusu kale de topçu paşası olarak görevli olduğu dönemde dizdarı yaşlı olması nedeniyle görevden alındığı, Topçu paşasının az bir barut ile gemilere atış yaptığı için bu atışlar gemilerin yakınlarına dahi ulaşmadığı, bunu gören gemiler ise boğazı geçmek konusunda cesaretlendiği ve topçulara ait malzeme ve mühimmatın eksik olduğu bildirilmiştir. Kemer toplarından bazıları geldikleri dönemden beri ve namlusuyla mevcut olup saldırılarına karşı koyamadıkları, Eski Hisarlık Kalesi'nde topçu sayısı 48 kişi olduğu ve yaşlı bir Binbaşı dizdar olarak görev yaptığı bildirilmiştir. Bu kaleden on günlüğüne istenen personel talebine karşı önce bir kişi daha sonra dört kişi daha gönderilmiş ve gelenlerin kalması istenmesine karşılık kendilerinin gelen cevabın günlük kazançları olan sekiz akçenin yetmediği ve kendilerini idare edemedikleri ve Kale de İstanbul'dan gönderilen topçu erlerinden 25'er kişi ve üç adet balyemez topları bulunmakla birlikte bu topların mevcut olan cepaneleri eski baruttan oluştuğu söylenmiştir. Son olarak gönderilen otuz varillik barut ise cepanelere konulsa da bu cepaneler küçük bir mahzen biçiminde olduklarından ve altlarında bunları rutubetten ve

kuzebatısında bulunan tabyada 28, Köse Burnu Tabyası 15, Nara Burnu Tabyası 33 adet kullanılamaz durumdadır.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Yeşil, İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askeri Anatomisi, *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, Etr. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2019, s. 391-493.

çamurdan koruyacak tahta ızgaralar olmadığı için hepsi çamur içerisinde, ıslak ve kullanıma uygunsuz bir durumda olduğu bildirilmiştir. Aynı zamanda iaşe hususunda da çok ciddi problemler yaşandığı örneğin Seddülbahir Kalesi'nin 400 kişilik ekmeççi askerinin bulunmasına rağmen kalede verilen ekmeğin hamur olduğundan ve ekmeğin yetkileri bulunmadığı, kendilerine çok geç araba ve çeşitli imkânlar sağlansa da buldukları yerde koyunun olmamasından askerin memnuniyetsiz olduğu bildirilmiştir. Kalenin düşmanın geleceği yönde üç ve beş hat halinde siperlerinin olduğu, kalenin iki yerinde su ihtiyacını karşılayacak çok iyi bir su kaynağının duvarlarının taştan olduğu, adı geçen yerlere beşer top mevzilendirmeye müsait olan tabyalar yapılırsa, deniz kıyısından kaleye kadar üç kademe halinde tabyalar yapılırsa, yol tarafındaki duvar ve bunun gibi gerekli olan şeyler tamir edilerek, en kaliteli mühimmatlarla ve personel ile donatılırsa boğazda bundan daha önemli ve gerekli olan başka bir kale olmayacağı söylenmiştir.⁶⁷ Nitekim Boğazda bulunan dört kale ve tabyalardan yapılan atışlardan fazla etkilenmeyen filo, Nara Burnu'ndan karaya asker çıkararak burada bulunan topları çivilemiş ve dört saat süren çatışmadan sonra, İngiliz filosu İstanbul Boğazı açıklarına girmiştir.⁶⁸ İngiliz filonun İstanbul'da kaldığı on gün boyunca Boğaz'da devam eden tabya yapımlarına devam edilir. Bu esnada filonun geçişinden sorumlu tutulan Boğaz Nazırı Feyzullah Efendi idam edilir ve yerine eski Tersâne-i Âmire Defterdarı Aziz Efendi atanır. Çanakkale Boğazı'nda görevli olan Molla Ahmet Halife'nin padişaha boğazda bulunan istihkamların durumuna dair gönderdiği raporda⁶⁹; Çimenlik Kalesi ve Boğaz'da bulunan diğer üç kalede, mühimmat, cephane, top gibi ihtiyaçları araştırılmıştır. Çimenlik Kalesi'nde daha önce Mimar Mustafa Ağa tarafından inşa edilen toplar ve top mevzileri zamanla tahrip olduğu ve yeniden inşa edilmesi gerektiği belirtilmiş ve kalenin güneydoğusuna iki top daha eklenmesi ve Kalede daha önce bulunan yüksek karakol binalarının yıkılmış olduğu ve zemine yakın bir durumda bulunan kale duvarlarının tehlike arz ettiğini bu nedenle yüksek karakol binalarının yeniden inşa edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Aynı raporda Kepez Burnu'nun Çanakkale istikametinde eskiden limana ve boğaza nazır bir tabya ve bu tabyaya on adet top ile Kumkale istikametinde bir tabya ve on top mevzilendirilmesi bildirilmiştir. Bu tabyaların yeniden inşa edilmesi ve topların yerlerine konuşlandırılması gerektiği aynı zamanda bu yerlerin boğaza

⁶⁷BOA, TS. MA.E.444.28.25.

⁶⁸Özkan Keskin, On Dokuzuncu Yüzyılda Çanakkale Boğazı'nda Yeni Bir Savunma Noktası: Bigalı Kalesi, *Osmanlı Bilim Araştırmaları*22, 2021, s.258.

⁶⁹BOA, TSMA.E.0497. Belgede tarih verilmemiş olmakla birlikte Seddülbahir Kalesi'nin inşa edilmiş olması ancak Nara Burnu'nda bir kalenin yapılmasının uygun olduğu belirtilmesinden kaynaklı bu bölümde yer almıştır.

karşı konumları düşünülürken bu topların ve set bataryalarının düşmana karşı yapılacak savunma sırasında güçlü bir duruş sergileyecekleri bilmiştir. Molla Ahmet; düşmanın olası kara çıkartmasına karşı yapılması önerilen tabyalardan birinin savunmaya elverişli olabileceği bu nedenle tek bir çatı altında birleştirilerek denizden ve karadan kendisini koruyacak bir hale getirilmesi için hangi tabyanın nereye konuşlandırılacağı, boyutuna ve genişliğine göre palankası, beş toptan otuz topa kadar sayılarının artırılması ve gözlemleri sonucunda özellikle adı geçen burna on iki toplu bir istihkâm inşasının yeterli olduğunu bildirilmiştir. Kumkale istihkamı hakkında; talep edilen cephanenin konuşlanacağı cephaneliğin kapısının duvar olması bu nedeniyle kapıların yeniden yapılması, kalenin deniz tarafı muharebe kabiliyetine sahip olduğu halde kara tarafının son derece zayıf kaldığı için Kumkale’de; denize doğru uzanan 800 metrelik bir hat halinde uzanan Menderes Nehri’nden denize kadar hendek, set tabya ve istihkâmlar yapılması gerektiğini ve kale içerisinde bulunan kömür toplarının ambarları olmadığı gerekçesiyle buralara yeniden mühimmat ambarlarının inşa edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Çimenlik Kalesi’nin Kilitbahir Kalesi ile yakınlığı ve konumunu gözetenek kalenin dönemin ihtiyaçlarına göre yenilenmesi ve Seddülbahir Kalesi’nde bulunan topların gerektiği gibi kulelere dağıtıldığını, kalenin kara tarafında Dingirli Mahmut Paşa tarafından taştan inşa edilen palanganın duvarlarının dayanıklı olmakla beraber hendeklerin dolduğunu ve içinde suların biriktiği tespit edilmiştir. Bahse konu palanganın içerisine on iki top alacak kadar mazgal ve set tabla inşa edilmesi aynı zamanda cephane, kışla binası, hendeklerin temizlenmesi, kalenin her türlü tamire ve bakıma ihtiyacı olduğu bildirilmiştir. Molla Ahmet Efendi’nin padişaha sunduğu raporunda Anafartalar Ovası’nda Şahin Kale⁷⁰ olarak adlandırılan kalenin yüksek kısmında bulunan küçük bir palangaya topların konuşlandırılması, kışlanın tamiri ve personel eksikliğinin giderilmesi bildirmiştir. Bahsedilen kale ile Kemikli Burnu arasındaki sahil hattına karakol ve karakol hanelerin gözetleme için ihtilaç olarak belirlenmiştir.⁷¹ Küçük Kemikli Burnu’na 8-9 mil uzaklıkta olan İmroz Adası’nın⁷² limanlarının boş olması nedeni ile düşman gemilerinin burada demir atarak uygun hava koşullarında Anafartalar Ovası’na asker çıkartma ihtimaline karşı; daha önce Zinhanalı Hasan Paşa tarafından bu buruna asker kışlasının inşa edilerek bu alanın güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Dalyan Burnu’ndan

⁷⁰ Raporda bahsedilen Şahin Kalesi’ne dair günümüzde herhangi bir iz bulunamamıştır. Mustafa Halife tarafından 1814 tarihinde yapılan keşifte Şahin Kalesi’nin Seddülbahir Kalesi’ne yakınında olduğu belirtirmiştir.

⁷¹ Küçük Kemikli Burnu olarak adlandırılan yer Anafartalar Ovası’nda Dalyan Burnu’ndan Büyük Kemikli Burnu’na kadar iki buçuk saat yürüyüş mesafesinde kum bir alandır.

⁷² Gökçeada.

Büyük Kemikli arasında bulunan Küçük Kemikli’de toprak bir palanga yapılması ve hedefinden sapmayan topları yerleştirilmesi ancak Dalyan Burnu tarafında bulunan topun mevziinin yetersiz olması nedeni ile sahili korumak için her çeşit ve çapta topların temin edilmesi aynı zamanda bu bölgeye yaklaşık 1200 süvari ve piyade askerin gönderilmesi belirtilmiş olmakla birlikte karşı tarafta bulunan İmroz Adası’nda hakimiyeti sağlamak için daha fazla askere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Büyük Kemikli Burnu ile Ece Burnu’na hâkim Kabatepe’ye yakın yerlerin dağlık, engebeli, sarp ve ormanlık olduğundan asker ihracına müsait olmamasından dolayı buralara karakol haricinde herhangi bir gücün gerekmediği ancak bu bölgenin karşısında bulunan Semadirek Adasına muhafızların tayin edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bahse konu raporda Nara Burnu’nun Kale yapımı için uygun bir yer olduğu ve burada yapılacak sağlam bir kalenin inşa edilmesi durumunda düşmanın kara ve denizden asla geçemeyeceği hatta Boğaz’da bir İskender engeli ve aşılması mümkün olmayan bir sed meydana getirebileceği şu şekilde açıklanmıştır; buradan geçmek isteyen bir gemi ne kadar keskin bir rüzgârı arkasına alırsa alsın bir saat süresince yelken aktarmaksızın geçemez ve lodos rüzgârı ile gelirse baş tarafı ve Gelibolu tarafına geçince teknenin diğer kısmı kalenin toplarına maruz kalmaktan kurtulamayacaktır. Bu durum planlarda bile gösterilmiştir. Bu bölgenin çok güçlü bir istihkâma muhtaç olduğu görülmekte olup Kilitbahir’de bulunan 10 adet ağır çaplı toplardan buraya da mevzilendirilse bundan daha üstün bir boğaz kalesi olamayacağı bildirilmiştir.⁷³

İngiliz filosunun İstanbul önlerine kadar gelerek demir alması Çanakkale Boğazı tahkimatının önemini daha da artırmıştır. Bu olay sonrasında II. Mahmut’un fermanı ile Çanakkale Boğazı’nda bulunan dört kale ve yanlarında bulunan tabyalar ve bunların müstemilatlarında tamir ve yenilemeye ihtiyacı olan yerlerin keşfi yapılmıştır. Bu kapsamda 1814 tarihinde Mustafa Halife tarafından yapılan onarım ve yenilemeye dair keşif sonrasında; Seddülbahir Kalesi, kalenin yakınlarında bulunan Ak Tabya, Şahin

⁷³ Çimenlik Kalesi görevli olan Molla Ahmet Halife’nin raporunda aynı zamanda; Bolayır Bakla Burnu, Saroz mevkillerinden bahsedilmiştir. Bolayır’da bulunan asker ve yanlarında bulunan 5-10 parça sahra topunun bulunduğu ve piyadenin gizlenemediği tespit edilmiştir. Saroz Kalesi İstihkâmı olarak iyi geçen kelenin ada olmakla birlikte karaya herhangi bir faydası olmadığı aynı zamanda içinde iyi bulunan tabyaların limanı koruduğu bildirilmiştir. Bu tabyalarda 18 tane top ve 16 adet topçu olmakla birlikte limanın korunması için yaklaşık 200 askere, top ve mühimmata ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Bakla Burnu’nda daha önce Mustafa Ağa tarafından inşa edilen tabyaların harp durumunda olduğu ve tamire ihtiyacı olduğu bildirilmiştir.

Kalesi,⁷⁴Hisarlık Kalesi, Çimenlik Kalesi ve Çimenlik Tabyası,⁷⁵ Kilitbahir Kalesi ve Dalyan Tabyası, Namazgah Tabyası, Değirmen Burnu Tabyası, Çamlı Burun Tabyası,⁷⁶

⁷⁴**BOA**, D.BSM.BNE. D. 16153.1.1 Şaban 1229 (19 Temmuz 1814). Seddülbahir Kalesinde yapılan keşifte; büyük kapı, Hamam Kule, Küçük Kapı Kule, Cezayir Kulesi, Lodos Kulesi, Lodos Kulesinin bitişiğindeki siyah barut mahzeni ve merdivenleri, Poyraz Kule'ni eksik taş ve derzleri tamamlanması; Seddülbahir Kalesi'nin birkaç dakika yakınında bulunan Ak Tabya'nın subaylara ait büyük ve küçük koğuşlar çatı kiremitleri aktarılması, döşeme ve ocaklar, tabyanın solunda bulunan askere ait koğuşları döşemeleri ve ocağın yanındaki kapıları, tabyanın kapısı üzerinde bulunan kemerin üzerinde eksik taşlar, top ve tüfek mazgallarının eksik harçlar, tabyanın kapısı ve kilidi yenilenmesi için gerekli uzunluk ve zemin ölçüleri keşife eklenmiştir. Şahin Kalesi'nin yanında erlere ait yapının çatısı, döşemeleri, ocağı tamir edilmiş ve kilidi yenilenmesi, subaylara ait iki odanın çatı ve pencereleri onarılması, kalenin kapı ve cephaneliği ve top mermilerin altında kalan döşemeler yenilenmesi için keşif yapılmıştır.

⁷⁵**BOA**, D.BSM.BNE. D. 16153.2.5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814). Hisarlık Kalesi'nin kapısı dışındaki özel odaların çatı, tavan ve bacasının derzleri yenilenmiş, cephanen ve mühimmat için etrafı üç kademeli taş duvar üzerine kiremit çatılı cephanenin inşasına, asker kışlasının çatı, tavan, pencere, üç adet mahalın tamir edilmesi, kale içerisinde bulunan caminin çatısının aktarılması, kale kapısının bitişiğinde bulunan baruthanenin bütün kiremitlerinin yenilenmesi, kale dışında bulunan topçu malzemelerine ait nöbetçihane üzerindeki kiremitlerin tamiri için gerekli olan uzunluk ve zemin ölçüleri alınmıştır. Çimenlik Kalesi'nde yapılan keşifte; orta kule üzerinde topların altındaki döşemin yenilenmesi, söz konusu kulenin dört yanını doldurduktan sonra derzlerin yenilenmesi ve kuleye personel geçişi için taştan basamaklar yapılması, kale içerisindeki parmaklıkların yenilenmesi, kulenin ortasında bulunan döşemenin yenilenmesi, caminin bitişiğinde yer alan cephaneliğin döşemesinin yenilenmesi, tabyaya geçilen yerlerdeki merdivenlerin yenilenmesi, Kethüda Tabyasının toprakları altına ve tabya üzerinde Kethüda burcundan Müftü burcunun ve Müftü ve Hacı Niyazi Tabyalarının içleri cephaneliğin derzlerinin yenilenmesi, Hacı Niyazi Tabyasından Camii Şerif bitişiğinde tabyaya varınca sekiz dönüm üzerinde siyah taştan yapılan döşemenin yenilenmesi, Tophanenin kuzeydoğusunda tarafında olan bu binalar üzerinde toprak tahtında döşemeleri ile Tophanenin güneybatı tarafında olan üst taraftaki mahallin toprakları altında döşemesi yenilenmesi için gerekli olan ölçüler alınmıştır. **BOA**, D.BSM.BNE. D. 16153.3.5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814). Çimenlik Kalesi'nin anında bulunda Çimenlik Tabyası için yapılan keşifte; tabyanın nöbethane üzerindeki çatının tamiri ve sundurmaları, nöbethane yanında bulunan kemer toprakları üzerinde bulunan kemerlerin derzleri, nöbethanenin gözetleme yerinin yerini tamiri ve döşemeleri, toprak içerisinde muhasara ve kale içerisinde topçu başı menzilin bu mahalde cebeci başı menzili üzerindeki kiremitler ve kapıları, Topçubaşı Ağaya ait olan mühimmat mahzeninin kiremitlerinin yenilenmesi, siyah barut cephaneliğinin kapısının tamir edilmesi, güney batıda kale duvarına bitişik çeşitli mühimmatın bulunduğu mahallin çatı ve bacasının tamir edilmesi, Kalenin güneybatısında bulunan siperlerin yenilenmesi, toprakların döşemelerinin derzlerinin yenilenmesi, Humbara cephanesinin kiremitleri, deniz kıyısında bulunan er kışlalarının kiremitleri, ocağı, pencereleri ve döşemelerinin yenilenmesi; Çimenlik Kışlası ve Nara Burnu yanında yer alan Köse Burnu Tabyasında: askerlere ait olan kışlaların çatı, tavan ve döşemelerin tamir edilmesi; odalarının bölmelerinin yeniden belirlenmesi, pencere, mutfak kapısının yenilenmesi, Tabyanın tamamen yıkılan siyah barut konulan cephaneliğinin yeniden inşası, harap durumda olan siper sütresine on yedi adet top siper şebekelerinin inşa edilmesi ve on beş adet döşemenin yenilenmesi, Fener Burnu'nda Çimenlik Kalesi'ne bakan tabyanın siyah barut cephaneliğinin yenilenmesi, burada Rumeli tarafında bulunan Bigalıaltındaki tabyaya bakan tabyanın topçu erlerine ait olan kışlaların üzerinde aktarma kiremit ve çatı, tavan ve döşemesi tamiri, pencere, kanatları ve ön kapıları ve iki kapı, sokak kapısı yenilenmesi, cephaneliğin bitişiğindeki karakolhanenin kiremitlerinin aktarılması için gerekli olan ölçüler alınmıştır. **BOA**, D.BSM.BNE. D. 16153.4.5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814).

⁷⁶**BOA**, D.BSM.BNE. D. 16153.4. 5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814). Kilitbahir Kalesi'nin büyük kapısı karşısında ve bu kapının bitişiğindeki yanmış olan bu eski binaların yerine nöbet yerlerinin inşası, Sarı Kule'nin siyah çatısı, tavanı ve kulenin ön tarafındaki toprakların döşemesi, merdivenlerinin yarısı, orta kule bitişiğindeki çok sayıda kiremit kalem, tophane yolunun iki tarafındaki moloz duvarın yenilenmesi için gerekli olan keşif yapılmıştır. Belgenin devamı olan **BOA**, D.BSM.BNE.D. 16153.5. 5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814) Kalenin orta kulesinin kapısı, kule içinde bulunan üç kapıdan ikisi, kemerleri, pencere ve pervazları, kule içerisinde bulunan toprak tahtı, ikinci katta mazgalların üzeri ve kapaklarının yenilenmesi, Tophane topraklarının önünde siyah taştan derzlerin yenilenmesi, tophane topçubaşına ait olan iki odaların tamiri, basamaklar, kapıların halka ve kilitleri, bahse konu iki odanın depohane ve sofanın altının yenilenmesi keşif defterine yazılmıştır. Aynı

Kumkale⁷⁷ yapılacak olan tamir için gerekli olan ölçüm ve maliyet çıkarılmıştır. İngiliz filosunun boğazdan kolayca geçmesi sonucunda Nara Kalesi'nin eksikler tamamlanmış on top, Soğanlı Dere Burnu'na on toplu bir istihkâmın inşası başlatılmış ancak bu 16 top yerleştirilmiştir. Eceabat ile Kilitbahir arasında Çamburnu mevkiinde ve Nara Burnu'nun üst ve alt tarafında birer tabya yapılması inşa edilmiştir.⁷⁸ Aynı zamanda Nara Kalesi'nin karşısında 1815-1818 yılları arasında Bigalı Kalesi inşa edilmiştir.

1835 yılında Osman Devleti bünyesinde göreve başlayan von Moltke⁷⁹ 1836 yılında Çanakkale ziyaretinde boğaz savunmasından şu şekilde bahseder:

zamanda Kalenin sol tarafında bulunan tabyalardan güneybatı yönünde bulunan Dalyan Tabyası'nın iki adet karakolhanesinin çatısı, tavanı, iki adet ocağı, kepenk ve kapı tamirlerinin yapılması; Namazgah Tabyası'nın asker kışlası üzerindeki kiremitlerin sayılarak eksiklerin belirlenmesi, altında bulunan onaltı adet odanın tavan ve döşemesi, kapı, pencere kanatları, müştemilatın tamamen düzenlenmesi, tabyanın siyah barut cebehanesinin çatısı, kiremit kalemleri, döşemesinin iç ve dış derzlerinin yapılması kapı ve kilitlerin değiştirilmesi, Kilitbahir Kalesi'nin kuzeydoğusunda bulunan Değirmen Burnu Tabyası'nın er kışlasının kötü durumda olması nedeni ile çatı, ocak, duvarları, müştemilatı, tabyanın iki adet karakolhanesinin tavan döşemeleri ve yıkılmış duvarları, siyah baruthanesinin toprak dolgu, çatlayan tabanı, kiremitleri, bahse konu kalenin kuzeydoğusunda bulunan Çamlı Burnu Tabyası'nın iki adet odası ve iki adet tuvalet üzerindeki kalasların çatlamış olması nedeni ile oluşan enkazların kaldırılması, duvarların ve döşemelerin derzleri, dörtgen çatının ve pencere kanatlarının yenilenmesi, iki büyük sokak kapısı, oda döşemelerinin, siyah barut cebehanesinin döşemeleri, terasın olduğu yerdeki kiremitleri; erlere ait karakolhanenin çatısı, ocağı, duvarları, pencere ve kanat kapılarının yenilenmesi için gerekli olan ölçüler alınarak keşif yapılmıştır.

⁷⁷BOA, D.BSM.BNE. D. 16153.5. 5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814). Belgede Sultan Hisar olarak adlandırılan Kumkale'de yapılan keşif sonrasında tamir edilmesi ve yenilenmesi gereken yerler: kalenin büyük kapısı bitişiğindeki devlet hizmetleri için kullanılan loncanın misafirhanesinin aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesi, bu kapının içerisindeki dizdarlara ait konağın bir adet odası, kahve ocağı, sofa, abdesthane ve içerisinde birer adet yaz odası ve kış odası, sofa, abdesthaneve tüm bölümleri ile birlikte konakların inşa edilmesi ve gerekli düzenlemenin yapılması, bu konağın içerisine meclishane kapısının inşası, üç yerine göz bölmesinden kuşak yapılması, kalenin kuzeydoğusunda bulunan siyah barut cebehanesi üzerinde bulunan siyah taşların harçla derz edilmesi ve cebehanenin sağ tarafında yıkılan duvarın tamir edilmesi, küçük kapı üzerinde bulunan siyah barut mühimmatı konulan yerin siyah taşların harçla derz edilmesi ve güneybatı yönündeki büyük kulenin derzlerinin yenilenmesidir. Kumkale'de yapılan keşifin devamını olan BOA, D.BSM.BNE.D. 16153.5. 5 Şaban 1229 (23 Temmuz 1814) arşiv belgesinde kalenin büyük kulesinin bitişiğinde ye alan karakolhanenin üst kısmı, güneybatı yönünde top mühimmatlarının korunması için yapılan mahzen, tophanenin güneybatı yönünde çeşitli mühimmatların konulduğu mahzenin derzlerinin ve kalenin Tokat kapısının yenilenmesi, kuzeydoğu yönünde bulunan karakolhanenin kiremit ve çatısının aktarılması, kalede bulunan çeşme, siper ve mazgalların yenilenmesi için gerekli ölçü ve uzunluklar alınarak maliyet çalışması yapılmıştır.

⁷⁸Ali Karaca, Savunma Sisteminin Ana Unsuru İstihkâmlar Bakımından Çanakkale Boğaz Tahkimatı, Askeri Tarih Seminerleri Bildirgeleri I, Genelkurmay Basım Evi, 2000, s. 311.

⁷⁹ 1819'da Danimarka ordusunda subay olan von Moltke, 1822 yılında Almanya hizmetine girdikten sonra 1835-1839 Türk Ordusunda askeri öğretmen ve tahkimat uzmanı olarak çalışmıştır.1840 yılında Almanya'ya döndükten sonra 1857 yılında Danimarka ile Purusya arasındaki savaşta genelkurmay başkanlığı olarak savaş fiilen yönetmiştir. 1870 yılında yaşana Almanya-Fransız savaşında Alman ordularının genelkurmay başkanlığını yaparak savaşın kazanılmasında gösterdiği üstün başarı nedeni ile kendisine feldmareşallik kont unvanı almıştır. 1888 yılında genelkurmay başkanlığından ayrılan vonMoltke, ölümüne kadar Almanya Milli Savunma Kurulu başkanlığına devam etmiştir.

“Çanakkale'nin savunması için 580 top vardır. Bunlar 8'den 1600 Prufd'luda kadar⁸⁰ derece derece her çaptadır. Boyu çapının beş katı olanlar bulunduğu gibi 32 kat olanlar da vardır. Bunlar arasında Türk, İngiliz, Fransa, Avusturya malı olanlar, hatta üzerinde Kurfüst arması bulunanlar vardır. Fakat topların en çoğu maksada elverişli orta çaplarda ve hemen hepsi tunçtandır. Seddülbahir'de büyük çapta, dövme demirden garip birkaç top vardır. Kalın demir ubukları boylu boyuna yan yana getirmiş ve üzerinden başka çubuklarla sarmışlar fakat bunda pek de muvaffak olamamışlardır. Bu silahlara muazzam para yatırmışlardır”.⁸¹

II. Mahmut'un vefatından sonra devletin başına geçen Abdülmecid döneminde Çanakkale Boğazı'nda tahkimat çalışmaları devam etmiştir. Bu kapsamda boğazda harcama yapılması gereken yerler ve bunların maliyetine yönelik keşifte; kalelerde bulunan topların kayıt altına alınarak sınıflandırdıktan sonra bazılarının eski olmaları nedeni ile mevzilerinden alınarak eğitim amaçlı alıkonulması kalanların ise Tersane-i Amire'ye usulü gereği gönderilmeleri istenmiştir.⁸² Aynı tarihte boğazda bulunan ve yapımı tamamlanan

⁸⁰ Yaklaşık yarım kilodan 800 kiloya kadar.

⁸¹Feldmareşal Helmuth von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev; Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 60-61.

⁸²**BOA**, C.AS.541.22662.2 AT. 589.28995.A.2.13 Cumadelülâ 1255 (25 Temmuz 1839), daha önce adı geçen Boğaza geldiğinde muayene edilerek uygun görülen tabyalardan gerektiğinde atış yapmak amacıyla demir fırınların verilmiş olduğu çizimine göre Tersane-i Amire'de inşa edilmeleri konusu Ferik Paşa tarafından sağlık verildiği bilinmektedir. Bu nedenle bu lüzum hakkında araştırma yapıldıktan sonra hane düzenine bakılarak yapılan düzenlemenin gereğinin yapılması Vezir Halil Rıfat Paşa tarafından bir tezkere ile ifade edilmiştir. Bununla ilgili Devlet-i Aliyenin büyük devlet adamlarından Tophane-i Amire Nazırı Saip Efendi, Tersane- i Amire Müdürü Ahmet Ziver Bey de bilgilendirilerek Abdurrahman Nafiz Efendinin yine bu konu hakkında sunduğu rapora istinaden Tersane-i Amire'de sofdalığa gerek olmadığı ifade edilmiştir. Şimdilik yerinde oluşturulmak ve bu fırınların yapılması gerektiğini göz önünde bulundurmamak, adı geçen kalelerin topçuları için beş bin yüz yetmiş adet güllenin Tophane-i Amire de yapılması ve gönderilmesi, adı geçen raporda gösterildiği üzere tamire muhtaç olan ve yenilenmesi gereken top tekerleklerinin çarkının inşası ve tamiri hususunu anlatan raporun gönderilmesi hususunda Padişah iradesi yayınlanmıştır. Bu nedenle adı geçen top güllerinin hazırlanarak gönderilmesi hususunun ifa edilmesi, bununla beraber bu tekerleklerin çap ve uçlarını belirten çizimlerin seri bir biçimde de gönderilmesi konusunda 11 Safer 1253 (17 Mayıs 1837) tarihinde Asakir-i Mansure-i Şahane generallerinden ve şu anda Çanakkale Boğazı Muhafızı ve Biga Sancağı Mutasarrıfı olan Mehmet Vasıf Paşa tarafından maliye ye emir verilmiştir. Bu önemli tezkire fezleke anlamını taşımakta olup Çanakkale Boğazında bulunan Akbaş ve Namazgah Tabyalarında gerekli olan kızgın gülle imal edilmesi için gerekli olan fırınların bir adet planları ve bunları açıklayan bir pusula gönderilmiştir. Bu konudaki dilekçeye ek olarak Çanakkale Boğazı Muhafızı Saadetli Haydar Paşa hazretlerinin konuyla ilgili incelemelerinin yer aldığı ek pusula da Tophane- i Amire Meclisi Şura Reisi Saadetli Reşit Paşa hazretleri tarafından da incelendikten sonra gerçekten bu tabyalar için kızgın güllerin imal edilmesinin ve planlarda gösterildiği gibi fırınların inşa edilmesinin gerekli olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bu pusulaya göre gerekli olan demir cevherinin Tophane- i Amire'de gülle imal edilmesi için gerekli olduğu ve verilmesi yönündeki Padişah emri

Paşa ve Namazgâh Tabyalarında kızgın gülle imali için gerekli olan fırının bir adet planı, gerekli olan malzemeleri bildiren bir adet pusula gönderilmiştir. Bu konuda yetkili olan Haydar Paşa gönderdiği inceleme raporu, plan ve pusulada; bu tabyalarda kızgın gülle imalatı için edilmesinin gerekli olan malzemelerin listesi, fırının planını İstanbul'a gönderilmiştir. Bu raporda; Tophane-i Amire Meclisi Şura-i Askerisi Reşit Paşa tarafından sunulan yazılı dilekçede de ifade edildiği gibi, adı geçen tabyalar için kızgın gülle imal edilmesi konusunda bildirildiği ve planda gösterildiği gibi bu fırınların inşa edilmesi için yer tahsis edilmesinin gerekli olduğuna dair gönderilen pusula İstanbul tarafından uygun görülmüştür.⁸³ Çanakkale Boğazı'nda bulunan padişah kalelerinde imal edilmesi etkili bir biçimde gerekli olan kızgın güllelerin yapılması için fırın inşa edilmesi konusunda daha önce Vasıf Paşa döneminde boğazda memur-u muallim olarak görev yapan Bahri Bey tarafından söz konusu fırınların bir adet planı çizilerek adı geçen paşa hazretlerine sunulmuştur. Bu dilekçe de ayrıca adı geçen kalelerin ve tabyaların inşa edilmesine padişah iradesiyle izin verilmiştir. Boğaz'da yer alan Paşa Tabyasıyla Namazgâh Tabyalarının inşalarının tamamlanmasıyla tabyalar dahil olmak üzere bunlar yanlarına kızgın gülle fırını inşasına uygun bir biçimde yapılmış olduğundan buralara mevzilendirilen söz konusu toplar da bu teknolojiye uygun toplardır. Bu nedenle söz konusu tabya inşa olundukça yerleştirilen toplar konulamayarak daha sonra topların sınırlandırılmasıyla yerlerine İstanbul'da büyük çaplı topların getirilmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Bu nedenle Bahri Bey, bahsedilen fırının resmini çıkarmıştır. Sonuç olarak Namazgâh Tabyası'na dört adet ve diğer tabyaya iki adet olmak üzere toplam 6 adet fırın inşa edilmesinin gerektiğini makamıma yazılı olarak beyan etmiştir.⁸⁴

Fatih Sultan Mehmet döneminde kale inşası ile başlayan Boğaz tahkimatına yönelik çalışmalar aralıksız devam etmiştir. XVIII. yüzyılda Çanakkale Boğazı'nda III. Mustafa döneminde Baron de Tott tarafından var olan kalelere ek olarak tabyalar inşa edilmiştir. XIX. Yüzyılın ilk yarısında kale ve tabya arasında bir geçiş özelliği gösterirken yüzyılın ikinci yarısında daha çok toprak altına gizlenen bonetler ve aralarında top yerlerini barındıran yeni

ise bu paşa tarafından raporla birlikte sunulmuştur. Başkumandanlıktan gönderilen raporda bu husus dile getirmiş olmakla birlikte adı geçen fırınların inşasının buna ait ek olarak gönderilen pusulaya göre güllerin inşa edilmesi için Tophane-i Amire'ye gönderilmek üzere demir cevherinin verildiği bu durumun Tophane-i Amire Defterine kaydedilerek Muşir Muhafız Paşaya cevap verildiğine yönelik emir ısdarı da burada mevcuttur.

⁸³BOA, C.AS. 541.22603.5 Şevval 1255 (12 Aralık 1839).

⁸⁴BOA, C.AS, 541.22601.19 Eylül 1255 (1 Ekim 1840).

tabyalara bırakmıştır. Çanakkale’de inşa edilen kale ve tabyalar; boğazdan izinsiz geçmeye çalışan gemileri çapraz ateş altına almak için özellikle karşılıklı olarak inşa edilmiştir⁸⁵. Boğazda yaşanan olumsuz gelişmeler karşısında boğazda yapılması gereken bütün çalışmalara dair hazırlanan keşif defterleri hazırlanarak ölçü ve uzunlukları alınarak maliyetleri çıkarılmıştır. Bu kapsamda kale ve yakınlarında bulunan tabyalar dönemin ihtiyaçlarına göre yenilenmiştir.

2.2.2. Çanakkale Boğaz’ında II. Abdülhamit Döneminde Yaşanan Gelişmeler

Çanakkale Boğazı’nda Fatih Sultan Mehmet dönemi ile başlayan kaleler, sadece saldırılara karşı korunacak yer değil aynı zamanda etkin savunma yapabilecek, saldırıları uzakta tutmak için harekât ve sahip oldukları topları kontrol altında tutabilecek ve gümrük maksatlarına hizmet için yapılmış müstahkem yerlerdir.⁸⁶ Orta çağın en iyi savunma yapıları olan kaleler, top teknolojisindeki gelişime bağlı olarak yerini tabyalara bırakmıştır. Tabya kelimesi, yerli yerine koyup hazırlama, tertip etme, hazırlama anlamında Arapça bir kelimedir. M. Zeki Pakalın tabyayı şu şekilde tanımlamıştır: “*Münferit olan veya bir istihkâmın siperlerinden dışarıya doğru taşan top mahali*” olarak tanımladıktan sonra ok tabya, ay tabya, yarım tabya gibi çeşitlerinden bahsetmektedir. Kâmus-ı Osmaniye’de “*cenkte düşmanı müdâfaa için askeri birleştirecek metis, istihkâm, top siperi*” olarak tanımlar. C.E. Arseven ve N. Çam ise, “stratejik öneme hâiz yeri korumak maksadıyla askerin geçici olarak barınması ve savaşması için yapılmış müstahkem yer veya bina” olarak tanımlar. XV. yüzyılda Fransız top dökümcüleri tarafından geliştirilen çok ağır, tahrip gücü fazla, demir gülle atan hareketli toplar, duvarların hemen yanına kadar sokularak yüksek kale duvarlarına büyük zarar vermeye başlamıştır. Bu gelişme karşısında bulunan çözüm; kale duvarlarının dayanıklılığı ve karşı koyma gücünü sağlamak için duvarların kalınlığını artırmak olmuştur. Bu yöntem devletlerin maliyetlerini artırması nedeni ile başta İtalya ve Avrupa ülkeleri kale duvarlarının yanına daha alçak duvarlar inşa ederek tahkimatı güçlendirmeye çalışmışlardır. Ancak bu sefer de düşman kuvvetleri bu duvarları aşarak içeriye girme problemi oluşmuştur. Yaşanılan bu deneyimlerde savunma yapılarında

⁸⁵Yusuf Acıoğlu, Çanakkale Tabyaları, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXV, S.1, s. 2-3. 2016.

⁸⁶Savaş Sanatı Tarihi, s.110.

yüksekliği artırmak yerine derinlik kazandırmak için “yarım tabya” yapımı gündeme gelmiştir⁸⁷. Bu tabyalar, duvarın önünde bulunarak hendekleri koruyan ve karşı tarafa ateş edilmesini sağlayacak açılı tabyalar olup iki ön ve iki yan olmak üzere dört cepheden oluşmaktadır. Dar açı ile öne çıkan iki cephe gözetleme ve atış imkânı sağlarken diğer iki yan cephe tabyayı dik açı ile duvara bağlamıştır. Bu bölümlerin üzerinde savunma silahları ile hendek ve tabyalar arasındaki bağlantıyı sağlamak için duvarlar yapılmıştır. XVII. yüzyılda Fransız mühendis Vauban tarafından geliştirilen tabya tahkimatı; muhtelif sayıda kuvvetleri barındıran bonetlerin⁸⁸ardında bulunan top mevzileri ve avcı siperleri, hendekler, cephanelik, meskûn mahaller (yemekhane, koğuş, revir, fırın, hamam ve çamaşırhaneler), toplanma yerleri, nizamiye ve idari binalar olmak üzere çeşitli bölümlerden oluşur.⁸⁹

18. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde kullanılmaya başlanan tabyaya mimarisi 19. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Bu dönemde II. Abdülhamit, Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi tarafında bulunan bütün istihkâmların inşaatıyla sorumlu olarak Yüksek Askeri Teftiş Komisyonu üyelerinden Ferik Asaf Paşa⁹⁰ görevlendirilmiştir. Tahkimat yapılarının her birini teker teker inceleyerek savunma yapılarından hangilerinin bir düşman saldırısı esnasında etkili olamayacağını, hangilerinin askeri gücünün artırılması gerektiğinin, hangi sahillere mayın dökülmesi gerektiği, aynı zamanda yapılacak istihkâmların, toplanacak ve askere alınacak redif taburlarına inşa ettirilmesi ve orada bulunan nizamiye ve topçu askerlerinin de sayıca artırılması, bu işlerin bir düzen içerisinde tüm ayrıntılarıyla yapılması gerektiği konusunda bir rapor hazırlamıştır. Asaf Paşa’nın padişahın görüşlerine sunduğu

⁸⁷Savaş Sanatı Tarihisi. 477.

⁸⁸Bonet: Fransızca kökenli “Bonette” kelimesinden gelen, çıkıntılı köşeli savunma yapısı anlamında olup, tabyayı oluşturan toprak altına inşa edilmiş odalardır.

⁸⁹Murat Küçükogurlu, **Erzurum Tabyaları ve Kışlaları**, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013, İstanbul, s.20.

⁹⁰Müşir Asaf Paşa; Sadrazam Halil Hamit Paşa’nın torunlarından Cemal Paşa’nın oğludur. 1837’de İstanbul’da doğmuştur. Henüz çocuk denilecek yaşta askeriye girdikten çok kısa süre sonra Kırım Muharebesi’ne katılmıştır. Muharebede gösterdiği üstün başarı nedeni ile binbaşılığa terfi ederek dördüncü rütbe mecidî nişanı almıştır. 1855 yılında rütbesi kaymakamlığa terfi olduğunda kayınpederi Müşir İsmail Paşa maiyetinde Rumeli’ye geçmiştir. 1861 yılında rütbesi miralaylığa yükseldiğinde Ejder Alayı kumandanlığına tayin edilmiştir. 1865’te tuğgeneralliğe terfi ederek yedi sene Harput’ta gönderilmiştir. Eski vergilerin tahsili göreviyle Hüdavendigâr Vilâyetine memur olmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı’nda Vidin, Tutrakan, Üsküp, Selânik Tümenlerine kumanda etmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Zayçer, Sinanköy, Ezerce savaşlarında bulunduktan sonra 4’ncü Ordu Kumandanlığına tayin edilmiştir. Sultan Abdülhamit tarafından Çanakkale Boğaz’ının tahkimatını güçlendirmek bölgeye görevlendirilmiştir. Dâri Şûra-yı Askerî ve Divan-ı Harp üyelikleri görevinden sonra Teftiş-i Askeri Yüksek Komisyonu azası olarak görev yapmıştır. 1891 yılında müşir olduktan sonra teftiş_i askeriye azalığı ile istihkâm müfettişliği görevini 1899’da vefat edene kadar devam etmiştir.

haritada; Seddülbahir'den Kabatepe'ye ve oradan Bolayır Tabyalarının sol tarafına yani sahil şeridinin Saroz Körfezi kıyılarında gerekli olan önemli noktalara istihkâmlar inşa edilmek suretiyle buraların daima karakol görevi yapacak askerler ile korunması büyük önem taşıdığı, Saroz Körfezi'nin bazı noktalarına pamuk ve dinamit barutundan yapılan sabit mayınlar konulması suretiyle buraların hızlı ve önem verilerek koruma altına alınması gerekli olduğu bildirilmiştir. Silâhına alma koşulu ile dört redif taburunun Bolayır, Saroz ve Kabatepe'ye sevk edilerek o bölgelerde yapılacak olan inşa edilecek olan istihkâmların bunlara yaptırılması, Rumeli ve Anadolu kıyılarında seyyar batarya topçu taburunun gerekli olduğu gibi oradaki nizamiye taburlarının da personel sayılarının artırılmasıyla Gelibolu ve Biga sancaklarında bulunan Rum köylerinin kontrol ve emniyet altında bulundurulması için albay veya tuğgeneral rütbesinde güçlü bir komutan görevlendirilmesi gerekmektedir. Çanakkale'de bulunan topçu albaylarının sayılarının kadro fazlasına ulaşması nedeniyle bunların seferberlik durumuna geçirilmeleri daha önce bildirildiği üzere henüz bu konuda söz konusu topçuların düşmana karşı durması bir tarafa yirmi beş top atışı bile yapmayacak düzeyde olduklarını bildirilmiştir. Bu konudaki eksikliklerin tamamlanması amacıyla; Topçu Muallimi Naci Paşa'nın kısa sürede buraya gelerek eğitime başlanması, subayların çoğunluğunun uzun bir süredir buralarda görev yapmaları nedeni ile kendilerini yerli gibi hissederek görevlerinin öneminden uzaklaşmaları nedeni ile subayların bu bölgeden alınarak yeni subayların tayin edilmesini gerekli görmüştür. Asar Paşa; önce 2000 metre daha sonra 5000 metre top mermisi atış menziline ulaşmıştır. Ancak bu dönemde gelişen topçuluk teknolojisinde top mermileri 6000 metreden daha fazla mesafelere kadar atış yapmaları nedeni ile bu istihkâmlardan görülen ve 2500 top mermisi mesafesinde bulunan tepeler en kötü ihtimalle düşman tarafından ele geçirilebileceği ve modern toplarla donatılırsa söz konusu bu tabyalarda barınmanın imkânsız olacağı tespit edilmiştir. Bu nedenle de istihkâm müfettişliği tarafından hızlı bir biçimde ve özel olarak bir memur gönderilmeli ve zaman kaybetmeden keşif ve muayene yaptırılmalı, bu istihkâmlarının modern usullere uygun bir biçimde yeniden inşa ettirmesiyle de söz konusu tepelerin güvenliğinin sağlanması yönünde gerekli tedbirler hızlı bir biçimde alınması gerektiği bildirilmiştir.⁹¹

Çanakkale Boğazı'na Asaf Paşa'nın görevlendirilmesi ile başlayan bu süreçte yeni top ve mühimmatlar boğaza nakledilmiştir. Bu kapsamda 30 Mart 1881 yılında Çanakkale

⁹¹BOA, Y.PRK.4.81.7 Zilhicce 1291 (10 Kasım 1880).

Boğazı'ndaki yeni istihkâmlara aktarılmak üzere Tophane-i Amire'de mühimmatla birlikte beklemekte olan yirmi adet 15 cm'lik topun daha önce bağlı olduğu tersane de inşa edilerek bu tarafa getirilmiş olan büyük dubaya konulması ve taşınması ve bu dubanın da tabiye taburuna bağlanması ile yerlerine nakledilmesi ve gönderilmesi istediğini içeren bir rapor Bahriye Nezareti tarafından hazırlanmıştır. Bu raporda; toplar ile mühimmatları ve diğer unsurlarının yaşanan hava muhalefeti nedeni ile ertelendiği ve olumsuz koşulun ortadan kalkması için gerekli malzemeler dubaya yüklenmiştir. Bu dubanın Asaf Paşa'nın da bulunduğu bir vapura bağlanmasıyla da adı geçen istihkâmlara aktarılmak üzere Çanakkale Boğazı'na nakline ve ulaşmasına izin verilmiştir.⁹²

Asaf Paşa'nın Çanakkale Boğazı'nı kapatmak ve güvenliğini sağlamak için boğazın zincir ve sal ile kapatılmasını padişahın iradesi ile kabul edilmiştir. İhtiyaç olarak talep edilen malzemelere ilişkin Padişahlık Genel Sekreterliğine ait mazbata ve raporda; Asaf Paşa'nın talep ettiği malzemelerin ve talep ettiği vapurun tedarik edilmesi için ve ivedi olarak Çanakkale'ye gönderilmesi padişahın iradesi ile emredilmiştir. Paşa'nın göndermiş olduğu belgeden anlaşıldığı üzere istenilen demir zincirin beş bin İngiliz kademi⁹³ uzunluğunda olması ve bunun altına konulacak salları deniz üzerinde sabit bir biçimde durabilmesi için denizin en derin yeri kırk beş ve kırk yedi kulaç⁹⁴ derinliktedir. Yapılacak olan bu demir zincirlerinde beşer kilit bulunması ve civardaki dağlarda bulunan çam ağaçları yağlı ve çıralı olduğu için üzerine konulacak zincirlerin taşınmasında kuru ve sert ağaçlar kullanılmıştır. Bu işlerde kullanılacak olan kırk adet salın hazırlanması ve bu her salın arasına zincir uzunluğuna bakılarak uzatılmak üzere yirmi adet sert ağaç, on beş adet marangoz ve burgucu ustasına, zinciri germek için bir bucurgata⁹⁵ ihtiyaç olduğu, yüz kulaç miktarı ince zincirin, salları çekmek içinde ufak bir çatan ve oradaki vapurlardan birinin seyyar olarak kullanılması ve bunun diğer malzemelerin deniz kuvvetleri tarafından tamamlanması padişah tarafından emredilmiştir. Bu emir kapsamında gerekli olan malzemelerin gönderilmesi ve hazırlanması konusunda gerekli çalışmalara başlanmıştır. Söz konusu zincirler ve sallarin imal edilmesi için odun, kereste ve buna benzer malzemelerin

⁹²BOA, MB.I.74/1.28 Rebiulahir 1298 (30 Mart 1881).

⁹³ İngiliz ölçü birimi olan kademin metrik karşılığı 30,48 santimetredir.

⁹⁴XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde kullanılan kulaç için şu eşitlik verilmektedir: 1 kulaç yaklaşık 189,5 santimetredir.

⁹⁵ İp ve makara yardımı ile kullanılan temelde ağır bir malzemeyi kaldıran mekanizma.

tersanede bulunmadığının buradaki memur tarafından bildirilmesi üzerine dışarıdan bulunması ve temin edilmesi için çözümler düşünülmüştür. Bu iş için tahminen 12000 liraya ihtiyaç duyulmuştur. Bu malzemelerin satın alma yoluyla tedarik edilmesi ve bu malzeme kaleminden zincirlerin İstanbul'da bulunmaması nedeniyle Londra'dan sipariş edilmesi ve sallarla ilgili verilen kararlar ve söz verilen hususlarla ilgili ayrıntılar bildirilmiştir. Öyle ki Çanakkale Boğazı'nın zincirler kullanılarak kapatılması ve bu sayede torpidoların boğaza girişlerinin engellenmesi için istenilen firkateyn zincirinin bu iş için ağır olması nedeni ile bu zincir yerine beş bordalık korvet zincirinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Ancak boğazın akıntısına karşı salların deniz yüzeyinde duramayacağı, zincirlerin akıntının gücüne dayanamayacağı gerekçesi ile konulması düşünülen salların yerine üzerinde güvertesi bulunan 20 adet dubanın aşları akıntıya döndürülerek ve kışları dikkatli bir biçimde akıntıya verilerek yerleştirilmesinin daha kolay olacağına karar verilmiştir. Böylece iki dubanın yanında yer alan zincir dubanın yanında yer alan zincirin gergin duracağından akıntının gücü karşısında dağılmayacaktır. Bu sistemin kurulması için demir ve üç bin iki yüz kulaç üç kat zincir ve kışlarında şamandıra, yirmi adet ufak demir, sekiz bin yüz kulaç bucurgatlık⁹⁶ zincir ile beş bin kadem firkateyn⁹⁷ zincirlerinden birine bu dubaların üzerinden beş bucurgatlık iki bin yüz kulaç zincirin gerilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu mevkilere; cankurtaran sandallar, nöbetçiler, bir iki adet top, ihtiyaç halinde tabyalara bilgi vermek için içlerine işaret yerleştirilmesi ve cankurtaran hizmetini verecek nöbetçilere can yelekleri verilmesi istenmiştir. Boğazın çevresini aydınlatmak için Mecidiye Tabyası'na ışıldak ve Çanakkale ve Kilitbahir'e birer adet fener yerleştirilmelidir. Harbiye Nezareti'nin raporu; yukarıda bahsedilen işlerin geç kalınmadan bir an önce yapılması ve ihtiyaç duyulan malzemelerin bir an önce gönderilmesi gerektiği belirtilmiş olmakla birlikte raporda bahsedilen koşulların zamanında yerine getirilememesi durumunda boğazı aydınlatmak için her bir mevkide elektrik fenerleriyle donatılmış, hızlı hareket edebilme kabiliyetine sahip olan küçük vapurların tedarik edilmesi ve hazırlanması gerekli görülmüştür⁹⁸. Bu rapordan sonra Çanakkale Boğazı için Asaf Paşa tarafından gönderilen pusulada yazılı olan ihtiyaç malzemeleri ve talep edilen vapurun tedarik edilmesi, hazırlanması ve gönderilmesi ile ilgili olarak Sultan II. Abdülhamit'e arz edilen ve uygun bulunması halinde gereğinin yapılması için Harbiye Nezareti'ne havale edildiği talep edilen zincir, demir ve salların imal edilmesi

⁹⁶ Makina, manivela.

⁹⁷ Büyük gemiyi nispeten küçük tonajlı savaş gemisidir.

⁹⁸ *BOA*, Y.MTV.6.14Cemaziyel evvel 1298 (14 Nisan 1881).

için gerekli olan kereste ve odunların Tersane-i Amire’de bulunmadığı ve dışarıdan temin edileceği ve bunun için de 12000 liralık bütçeye ihtiyaç duyulduğu, bu iş için yardım edecek olan işçilerin Boğaz’da çalıştırılmasında bazı sorunlar olabileceğinin düşünüldüğünden kolay bir şekilde çözümlenmesi için diğer bir yönteme başvurulması ve bu tedbirlerin içeriği hakkındaki görüşmelere dair söz konusu kurum tarafından kaleme alınan mazbata ile düzenlenen resmi evrak padişaha sunulmuştur⁹⁹. Padişahın emiri ile İstanbul’dan hareket ederek Paşa ve yanında bulunan yardımcılarını Alan Emini Ahmet Bey, sekiz mühendis tarafından yapılan Kale-i Sultaniye çevresindeki keşif sonucunda, bahse konu kalenin sağlamlaştırılması ve güçlendirilmesi gerektiği, kalenin ortasında beş, Hacı Ömer Burnu Tabyası’nın arasındaki tepeye iki adet olmak üzere toplam yedi tane tabyasının inşa edilmesini uygun bularak bu iş için gerekli olan kereste ve işçilerin temin edilmesi çalışmalar başlamıştır. Belirlenen ihtiyaç öncelikle yakın ilçelerden temin edilerek zaman kazanılmıştır. Nitekim İstanbul’dan gelecek malzemeyi beklemeden zamanın bir miktar malzeme ve işçi tedarik edilerek bina inşasına başlanılmıştır. Bu tabyaların planları, bunlara özel keşif defteri, gerekli olan işçi ve kerestenin yazılı olduğu defter sunulmuş olup inşaat masrafları farkının 50.000 kuruşa ulaşacağı tebliğ edilmiştir. Muhafız Paşa, bu istihkâmlar için önemli olan mühimmatın bir an önce ulaştırılması ve adı geçen işçi ve kerestenin hızlıca temin edilmesi gerekliliği bildirilmiştir.¹⁰⁰

II. Abdülhamid tarafından 9 Nisan 1885 Çanakkale Boğazı’nın tahkimatını güçlendirmek için gerekli olan tüm parça ve gereksinimleriyle kırk adet mayın bunlara özel olarak kıyye¹⁰¹ cinsinden 2000 yamuk, 8000 kıyye cinsinden barut, her birine beşer yüz atımlık cephaneye ve bununla birlikte 25 milimetrelik beş parça Nordenfield cinsinden makineli tüfek topu ile bunlara ait bir harita hazırlanması istenmiştir. Dönemin kurmay yarbaylarından biri olan Hamdi Bey tarafından torpido teknolojileri konusunda tecrübe sahibi denizci ve topçu subaylarında ikişer kişiden olmak üzere toplam dört subay seçerek torpil takımları ile barutların Tersane-i Amire’den bu iş için ayrılan dubaya yüklenmesi

⁹⁹ BOA, Y.MTV. 6.12.1.1 1.14 Şaban 1298 (12 Temmuz 1881).

¹⁰⁰BOA, DAB, HAT. 589.28995.A.26 Şaban 1248 (18 Ocak 1833).

¹⁰¹ Okka, 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü: Kıyye-i âşârî: Eski okka (1282 gr.), Kıyye-i cedîde: Yeni okka, kilo (1000 gr).

istenmiştir¹⁰². Söz konusu boğaz istihkamlarında bulunan topların durumlarına göre namlu ve mazgallarda bulunan boşlukların gerekli görülmesi durumunda doldurulması ve eksiklerin giderilmesi için topçu yarbaylarından Bab-ı Seraskeri Birinci Topçu Dairesi Müdür yardımcılığı görevinde bulunan Saadettin Bey tayin edilmiştir. Kendisine bu konuda yol göstermesi adına Tuğgeneral Artstu Paşa tarafından kaleme alınıp Topçu ve İstihkâm Komisyonu tarafından incelenerek uygulanması uygun bulunan resmi talimat makamında verilerek adı geçen vapur ile hareket etmek üzere emrine Tophane-i Amire marangozhane, tüfenkhane ve top fabrikası ustalarından birer adet usta ve bunların ihtiyaç duyacakları her türlü malzeme ve yedek parçalar hazırlanmıştır. Söz konusu resmi vapur ile duba ertesi sabah Baruthane-i Amire’de bu barutları aldıktan sonra yoluna devam etmesi hususunda gerekli kişilere ve barutların hazırlanması hakkında da Tuğgeneral Sabit Paşa’da gerekli emir ve bilgilendirmelerin yapıldığı padişaha arz edilmiştir¹⁰³. Çanakkale’den geri dönen bu heyet; boğazın modern savaş teknolojilerine uygun bir biçim savunmaya hazırlanması için torpidoların sayısının artırılmasını, Beşiğe ve Çayaltı isimli yerlere ise beşer toplu tabyaların inşa edilmesiyle de buralara Krupp toplarının konulmasını, boş istihkâmlara havan toplarının mevzilendirilmesini ve bunlara ek olarak Boğaz’da yeterli sayıda seyyar ve süvari ve piyade askerlerinin bulundurulmasını, Kumkale Tabyasının inşaatının hızlı bir biçimde bitirilmesiyle de buraya konulmasının gerektiğini bildiren bir rapor hazırlamışlardır. II. Abdülhamit döneminde boğazın tahkimatına yönelik çalışmaların hızlandırılması ve devam eden tabya inşaatlarının hızlı bir biçimde bitirilmesi için bölgede bulunan Birinci ve İkinci İstihkâm Alaylarının personel sayısının seferberlik düzeyinde artırılmıştır. Söz konusu alaylar için ilk kfile olarak 290 asker Dolmabahçe vapuruyla Çanakkale’ye gönderilmiştir.

Boğazda yapılan yenileme çalışmaları esnasında Çanakkale Boğazı’ndan geçen Moltke izlenimlerini 13 Nisan 1986 tarihli Çanakkale-Aleksandria Troas adlı mektubunda Seddülbahir ve Kumkale’yi şöyle anlatır: “Çanakkale Boğazı’nın giriş yerinde, Türklerin Eskilerinin örneğinde yapmış oldukları yeni kaleler vardır. Avrupa yakasında olanı Seddülbahir “denizi kaplayan hisar” Asya yakasındaki de Kumkale adını taşır. Bu hisarlar

¹⁰²Makineli tüfek toplarıyla adı geçen subay ve görevlilerin de bu dubayı çekecek olan Güvendam vapuru ile gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

¹⁰³**BOA**, Y.PRK.ASK.26/57.1.24 Nisan 1302 (6 Mayıs 1886).

*sadece düşman donanmalarının yaklaştığını haber verecek, aynı zamanda boğazın iç kısmında demir atmalarını önleyecek ön karakol gözüyle bakılabilir.*¹⁰⁴

Çanakkale Boğazı'nın her türlü saldırıya karşı korunması ve elde tutulması için Asaf Paşa dışında farklı komisyonlarda görüş ve önerilerini padişaha sunan raporlar hazırlamışlardır. 1 Nisan 1888'de toplanan Topçu ve İstihâm Genel Komisyonu; Çanakkale Boğazı kıyısında bulunan Namazgah Tabyası'nda tadilat yapılması ve buraya 35,5 cm'lik iki adet top mevzilendirilmesi için Boğaz tahkimatını güçlendirilmesinde görevli olan Asaf Paşa'nın başkanlığı altında oluşturulan heyetin gerçekleştirmeyi düşündükleri tadilat biçimleri ve bu tabyalarda bulunan çıkarılması gereken toplar ile eski tabya tarafında inşa edilmesi uygun görülen tabyanın resmi ve Çimenlik Tabyasına mevzilendirilecek olan 35,5 cm'lik bir adet topa ait döşeme ve de bu istihkamın bahsedilen heyet tarafından gerekli görülen onarım ve inşaatlar değerlendirilerek II. Abdülhamit'e sunulmuştur. Komisyon esas olarak raporunda; boğazda dört ana nokta üzerinde savunma sisteminin düzenlenmesini önermiştir. Bunlardan ilkinin Rumeli tarafında Seddülbahir ve Anadolu tarafında Kumkale, ikincisinin Rumeli tarafında Kumburnu olarak isimlendirirken yerin tahkim edilmesi ve donatılmasıyla o bölgenin savunmasının güçlendirilmesine karar verilmiştir. Zaman ve imkanların müsaade etmesi ile yapılmasına karar verilen Seddülbahir, Kumkale, Namazgâh ve Çimenlik istihkamlarının Kepez Burnu ve üçüncüsünün Rumeli tarafında Namazgâh ve Anadolu tarafında Hamidiye ve Çimenlik ve dördüncüsünün yani son savunma hattının Rumeli yakasında Bigalı ve Anadolu yakasında Nara Burnu isimleri yerlerin tahkim edilip donatılmasıyla yapılması uygun bulunmuştur¹⁰⁵.

¹⁰⁴Moltke'nin Türkiye Mektupları s.59-60.

¹⁰⁵BOA, Y.MTV.32.25.2.2.20 Mart 1304 (1 Nisan 1888). Bu rapora istinaden Genel Kurmay Başkanlığı Çanakkale Boğazı kıyısında bulunan Namazgah Tabyası'nda tadilat yapılması ve buraya 35,5 cm'lik iki adet top mevzilendirilmesi ile ilgili emir ve fermanında adı geçen bu boğazı savunmakla görevli olan Asaf Paşa'nın başkanlığı altında oluşturulan heyetin gerçekleştirmeyi düşündükleri tadilatın biçimi ve bu tadilat nedeniyle adı geçen tabyadan çıkarılması gereken toplar ile eski toprak tabya civarında inşa edilmesi tarafınızca görülen tabyanın resmi ve Çimenlik Tabyasına mevzilendirilecek olan 35,5 cm'lik bir adet topa ait döşeme ve de bu istihkamın zikrolunan heyet tarafından gerekli görülen tadilatı Asaf Paşa tarafından padişah huzuruna sunularak, bu işin teknik yönleri, tadilat ve adı geçen inşaat faaliyetlerinin masrafları, boğazın diğer noktalarında bu gibi tadilatlar ve inşaatlar yapılmasının gerekli olup olmayacağına dair derinlemesine inceleme ve araştırma yaparak ortaya çıkan sonucun Padişahımıza arz edilmesi ve açıklanması hususunda bahsi geçen resimlerin padişaha arz edilmek üzere ismi geçen Paşa'nın gönderildiği 23 Mart 304 (4 Nisan 1888) tarihli özel raporlarında bildirildiği üzere, padişah iradesinin bir sureti genel topçu ve istihkam komisyonuna tebliğ edilmiştir. Boğazda yapılan farklı komisyonlarca yapılan değerlendirmelerin sonucunda Boğazı'nın Rumeli

Çanakkale Boğazı'nda savunma yapılarının yanı sıra olası muharebeler esnasında cephe gerisinde önemli bir yere sahip sağlık hizmetlerine yönelik hazırlıklar yapılmıştır. Boğazda görev yapan topçu alayları için hastane Nağra Burnu tabyası yakınlarında bulunan tahaffuzhanede¹⁰⁶ tedavi gören asker nakledilerek hastanenin remi açılışı yapılmıştır¹⁰⁷. Aynı zamanda Boğazda ve Saroz Körfezi yakınlarında bulunan kale ve tabyalarda bulunan toplar için Tophane-i Amireden asker ve Dergâh-ı Âli Topçu Ocağı'dan gelen mühimmatlar İsmet Besim Efendi tarafından paylaştırılarak görevli memurlara gönderilmiştir¹⁰⁸. Boğaz savunmasında önemli bir rolü olan topçu alaylarının eğitimi de önem verilmiştir. Bu eğitimler kapsamında farklı tarihlerde Mecidiye, Ertuğrul, Sedülbahir Tabyalarında bulunan Krupp topları ile ateşli nişan eğitimleri yapılmıştır.¹⁰⁹

II. Adülhamit döneminde boğazda bulunan başkent in güvenliğinde önemli bir yeri olan Çanakkale Boğazı'nın tahkimatını güçlendirmek için farklı komisyon ve kişilerin hazırladıkları keşif raporları ile var olan kale ve tabyalar güçlendirmiş ve yeni tabyalar inşa edilmiştir. Boğazda bulunan topların işlevleri değerlendirilerek tabya ve kalelerde bulunan toplar yenilenerek topçu eğitimlerine önem verilerek boğazın savunma sistemini güçlendirmek için büyük bir hayret ve çaba harcanmıştır.

2.2.3. Bataryalar

Çanakkale Boğazı'nda yapılan tabyalara ek olarak tabyaların görüş ve atış menzili dışında kalan yerlere hâkim olabilmek için bataryalar oluşturulmuştur. Batarya (Topçu Bataryası) savaş anında iletişim, komuta ve kontrol sağlamakla birlikte kendi sistemleri için

kıyısında bulunan Mecidiye Tabyası ile Namazgah Tabyasının arasında kalan bir mevki de inşa edilmesi 35,5'luk toplara mahsus olan tabyanın açılışı yapılmıştır. **BOA**, Y.PRK.ASK.58.87. 5 Teşrin-i Sani 1305 (17 Kasım 1889) .

¹⁰⁶ Tahaffuzhane: Bulaşıcı hastalık nedeni ile karantinada bulunduğu süre içinde kaldıkları yerlerdir.

¹⁰⁷ **BOA**, Y.PRK.ASK.51.25.21 Safer 1306 (27 Ekim 1888).

¹⁰⁸ **BOA**, S.LM.III.194.11655.1.1.21 Muharrem 1316(11 Haziran 1898). Kumkale, Çimenlik, Kilitbahir, Seddülbahir, Saroz Kaleleri; Karaçalı Bakla Burnu, Kabatepe Tabyaları ile ayrıca limanlara topçu mühimmatları gönderilmiştir.

¹⁰⁹ **BOA**, Y.PRK.ASK.159.79.22 Zilkade 1307 (23 Mart 1900).

ateşin yayılması ve dağılmasını kolaylaştırmak amacıyla gruplanmış top ve havan ile teşkil edilen topçu personeli birimidir. Batarya kavramı denizde bir savaş gemisinde bulunan bir grup bir top ve silah içinde kullanılır. Seyyar ve basit batarya tanımlamasında yine bu terim kullanılmıştır¹¹⁰. Çanakkale boğaz savunmasında merkez tabyalarının ulaşamadığı hedeflerde özellikle seyyar bataryalar etkin bir rol üstlenmiştir.¹¹¹

Boğaz'da bulunan tabya ve bataryalar 1914 öncesinde tabyaların inşası döneminde özellikle 1880 yılında tabyaların inşası sürecinde planlanmıştır. Bu plan kapsamında yapılan uzun menzilli batarya profili¹¹² buldukları yerlere göre Medhal ve Merkez grubu tanımlanmıştır. 19. Yüzyılda boğaza yerleştirilen sahil toplarının namlu ve topların namlu ve çap uzunlukları önemlidir. 1880 yılında uygulanmaya başlanılan bu planla I. Dünya Harbine girilmiştir. Seddülbahir Bataryası, Ertuğrul Bataryası, Kumkale Bataryası ve Orhaniye bataryası Boğaz medhal Grubu Bataryaları; Rumeli'de Mecidiye, Hamidiye, Namazgâh, Değirmen Burnu, Anadolu'da ise Çimenlik, Mecidiye, Hamidiye ve Nara bataryaları Merkez grup bataryaları olarak tanımlanmıştır. Kısa menzilli batarya profili¹¹³ ise mevzi değiştirebilen seyyar top bataryalar olup asıl görevleri düşmanın mayın tarama gemilerini engellemiştir.¹¹⁴

Seferberlikten önce Çanakkale Müstahkem Mevkide özellikle sabit teşkilat halinde 2'nci Ağır Topçu Tugayı ile kale istihkâm, muharebe bölükleri, birer adet mayın müfreze, telgraf ve inşaat istihkâm taburu bulunmaktadır. Ağır topçu tugayı Boğazın her iki yakasında tabyalarda veya sabit bataryalara yerleştirilmiştir. Bu tugayda 15 Haziran 1914'ten önce boğazda 32, Bolayır mevzisinde 3 olmak üzere toplam 35 batarya konuşlanmıştır. Bölgesel seferberliğin ilan edilmesi ile yapılan yeni düzenlemede 13 batarya kuruluş dışı bırakılmış ve toplam batarya sayısı 22'ye inmiştir. Müstahkem Mevkii I. Dünya Savaşı'nın başlaması

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Başak, Dağ Güllü, **15-18. Yüzyıllarda Çanakkale Boğazını Koruyan Büyük Askeri Yapılar ve Bataryalar**, Megaron YTÜ. Mimarlık Fakültesi E-Dergi, C. 2, S.1,2007; Salih Murat Hatip, "**Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918**" Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 20.

¹¹¹ Bayram Akgül, **Boğaz'ın Fedailerini Çanakkale Boğazı Tahkimatları**, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2018, s.57.

¹¹² Sahile yerleştirilen büyük çap ve kalibre silah donanımlı toplardır.

¹¹³ Doğal korunaklı, gemilerin top ateşine maruz kalmayacak tepelere yerleştirilen 15 cm kalibreye kadar top ve havan topları silahlarıyla donatılmıştır.

¹¹⁴ **Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918**s. 201.

ile birlikte yaptığı yeni düzenlemelerde daha önce terk edilmiş batarya ve topları yeniden kuruluşa almıştır¹¹⁵. Savaşa girildiğinde Boğazda Anadolu yakasında Orhaniye Tabyası'ndan Nara Kalesi'ne kadar olan sahil hattında bulunan tabyalara¹¹⁶ ilave olarak 18 Mart öncesi ve sonrasında; Subaşı, Yenişehir, Turgut, Orhaniye¹¹⁷, Kumkale, Usodom, Peyk-i Şevket, Yavuz, Çataltepe, Kocadere, Çamlık, Erenköy, Karantina, Cevat Paşa, Mesudiye ve Kepez bataryaları oluşturulmuştur. Rumeli yakasında Seddülbahir Kalesi'nden Bigalı Kalesi'ne kadar bulunan tabyalara¹¹⁸ ek olarak Tekeburnu, Gözcübaba, Alman, Harapkale, Eskihasarlık, Kerevizdere, Tenger, Suğanlıdere, Baykuş, Muin-i Zafer, Kumburnu, Havuzlar, Tekkealtı, Kilya, Bigalı bataryaları bulunmaktadır.¹¹⁹

Boğaz savunmasında belirleyici olan kale ve tabyalara ek olarak muhtelif yerlere yerleştirilen bataryalar 18 Mart 1915 Boğaz zaferinin kazanılmasında bataryalar önemli yere sahiptir.

2.2.4. Mayın Hatları

Kara, deniz ve hava araçlarını tahrip etmek veya hasara uğratarak gayri faal hale getirmek amacıyla; bir kap içine yerleştirilmiş bir patlayıcı madde veya diğer bir kimyevi maddeye mayın adı verilir¹²⁰. Deniz mayınları; gemi ve denizaltıları yok etmek için suya yerleştirilen, bağımsız patlayıcı düzeneklerdir. Deniz altına yerleştirilen mayınlar, bir

¹¹⁵ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.23-24.

¹¹⁶ Orhaniye, Kumkale, Karanlık Liman, Topçamlar, Çataltepe, Turgut Reis, Mesudiye, Dardanos Anadolu Hamidiye, Çimenlik, Anadolu Mecidiye, Maltepe, Narababa Tabyaları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Acioğlu, a.g.m. s.4.

¹¹⁷ Başkomutanlık ayın tarihte, Âsantevfik muharebe gemisinden çıkarılmış olan üç adet 150 mm. lik top için mevzi hazırlanmasını bildirdi. Bunun üzerine Dardanos'taki iki 150 mm. lik topun biraz gerisinde kademeli bir mevziin hazırlanmasına geçildi. Bu batarya, Çanakkale muharebelerinde önemli rol oynayacak, bu nedenle düşman için başlıca hedeflerden birini teşkil edecek ve 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesinden sonra, bu muharebede şehit olan batarya ve takım komutanlarının adlarını alarak Haşan Mevsuf bataryası olacaktır.

¹¹⁸ Seddülbahir, Ertuğrul, Domuzdere, Kayalık Tepe, Yıldız, Mecidiye, Hamidiye, Namazgâh, Goncasuyu Palazbaba, Değirmenburnu, Çamburnu Kakavan, Kilye Poyraz, Kilye Lodos Tabyaları bulunmaktadır. Yusuf Acioğlu, a.g.m. s.4.

¹¹⁹ **Boğaz'ın Fedailerini Çanakkale Boğazı Tahkimatları** a.g.e. s. 62-153.

¹²⁰ Harp Akademisi Yayınları, **Askeri Terimler Sözlüğü**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1971, s.495.

geminin çarpması ya da temasta bulunması esnasında deniz dibinde oluşturduğu etki sonucunda faaliyete geçen mekanizmalar ile donatılmıştır.¹²¹

Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazında deniz mayını kullanımına kıyıda kontrollü mayınlar kullanarak başlamış ve zamanla özellikle Osmanlı-İtalyan harbinde otomatik mayın kullanımına ağırlık vermişlerdir. Bu kapsamda otomatik deniz mayınların kullanımı ve muhafaza edilmesi ve atıma usulleri ile ilgili 1911 yılında yayımlanan Otomatik Deniz Mayınlarının Ambarlarda Muhafaza ve Usûl-i İstimallerine Aid 1911 tarihli Talimatname ile uzun süre deniz altında kalması nedeni ile deniz mayınlarının kaldırma çalışmalarına başlanılmıştır. Bu kapsamda İtalyan Harbi döneminden itibaren uzun süre ticaret gemilerine kapalı olan boğazın gemi geçişlerine açılması için Birinci Sınıf Yüzbaşı Mazhar Efendi, geçici olarak mayın çıkarma işi bitinceye kadar Çanakkale'ye görevlendirilmiştir.¹²²

Çanakkale Boğazı'nda seferberlik öncesinde Müstahkem Mevkide sabit teşkilat olarak 2'nci Ağır Topçu Tugayı ile kale istihkâm, muharebe bölükleri, telsiz, telgraf, mayın müfrezesi ve inşaat istihkâm taburu bulunmaktadır¹²³. Boğaz muharebeleri başlamadan önce 1914 yılında Nara mevkiinde, Bahriye Nezaretine bağlı bir mayın müfrezesi ve Selanik intibah mayın gemileri Giresun mayın depo gemisi ve birkaç mayın motorbotu bulunmaktadır. 1914 yılının başlarında Balkan Harbi'nde Kumkale- Seddülbahir, Eskihisar-İntepe arasına dökülen rasadi ve müsademeli mayınlar kaldırılarak Boğaz'dan geçit normal duruma getirilmiştir. Çanakkale Harbi arifesinde Çanakkale Boğaz'ında tahkimatı güçlendirmek amacıyla Alman Askeri İslah Kurulu'ndan İstihkâm Müfettişi General Veber ve Topçu Müfettişi Posselt ve Deniz Uzmanı Amiral Şak görevlendirilmiştir. Bu kapsamda Boğaz'ın kıyı kesimlerine daha çok torpido bataryalarının kurulmasının mayın engellerinden daha etkili olacağı düşünülmeye rağmen Boğaz'ın deniz savunmasının ağırlık merkezi mayınlar olmuştur.¹²⁴

¹²¹Hüseyin Arabacı, Murat Karataş, "Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğazı Savunmasındaki Rolü" **VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.1, 2021, s. 36.

¹²²Hüseyin Arabacı, **Osmanlı'da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğazı Savunmasındaki Rolü**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2021, s.167.

¹²³**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.23.

¹²⁴**Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII**. Cilt, s.94. Alman Genelkurmayı Osmanlı Devleti'nin en kısa sürede savaşa katılması gerektiği düşündüğü için Fransız ve sömürgelere karşı Akdeniz'de bulunan Goeben ve

Çanakkale Boğazında mayın hatları 3 Ağustos 1914- 11 Aralık tarihleri arasında yerleştirilmiştir. Bu hatlar; Havuzlar- Kepez Burnu (II), Yıldız Tabya-Sarısığırlar (III), Soğanlıdere-Dardanos, Soğanlıdere-Tenger, Anadolu Hamidiye-Rumeli Hamidiye, Kepez Feneri- Rumeli Yakasına doğru, Havuzlar kepez Burnu hattının altı – Kepez Burnu, Rumeli Mecidiye- Sarı Sığılar Koyu, Teke ile Sarı Sığılar- Anadolu Hamidiye, Çimenlik Feneri- Değirmen Burnu Tabyası, Paleo Kastro Mevkii- Erenköy, Çimenlik Rumeli Mecidiye, Çimenlik- Kilitbahir, Nara Kalesi-Bıgalı Kalesi arsında 2 hat, Akıyarlar-Soğanlıdere, Karanfilburnu-Karantina, Karanfilburnu-Tenger olmak üzere toplamda 18 mayın hattında 522 adet mayın kullanılmıştır. Mayın hatlarını Selanik, İntibah, Nusret Mayın Gemileri ve Bolayır Torpidosu ile oluşturulmuştur. Aynı zamanda muharebeler sürecinde Bolayır, Hamidabad ve Sivrihisar torpidobotları ile münferit mayınlar atılmıştır.¹²⁵

Çanakkale Boğazı'nın savunulmasında en kritik role sahip olan araç mayınlar olmuştur. Öyle ki 18 Mart 1915 günü Boğaz'da batan gemilerin ana nedeni mayınlar olmuştur. Bu hali ile Çanakkale Boğaz muharebeleri öncesinde başlayan faaliyetler Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir.

2.2.5. Mânia Ağları

Çanakkale Boğazı'nda denizaltıların Marmara'dan geçişini engellemek için mânia ağları kullanmışlardır. Bu ağlar Sevkiyat İskelesi önünde ve Bahr-i Sefid Torpil Müfrezesi askerleri tarafından hazırlanmış olup 5 metre yükseklik, 47-50 metre uzunluğunda olan ağların dört adedi birleştirilerek 20 metre yüksekliğinde ağlar oluşturulmuştur¹²⁶. Çanakkale Boğaz'ında İngilizlere ait B-11 denizaltısı 13 Aralık 1914 tarihinde boğazdan girerek ağır

Breslau zırhlılarının hemen İstanbul'a hareket etmesi emrini vermiştir. Yola çıkan zırhlılar önce İzmir'e 10 Ağustos'ta Çanakkale'ye ulaşmışlardır. İtilaf devletleri tarafsızlık anlaşması gereğince bu zırhlıların 24 saat içinde Türk karasularından çıkarılması veya silahlarından arındırılması konusunda Osmanlı Devleti'nden talepte bulunmuştur. 12 Ağustos'ta zırhlıların, Osmanlı hükümeti tarafından satın alınarak Yavuz ve Midilli adlarının verildiği bildirilmiştir. (*Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, I. Kitap, s.73).

¹²⁵Osmanlı'da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü, a.g.e. s. 201.

¹²⁶Osmanlı'da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü, a.g.e. s. 150.

ağır ilerlerken Sarısığlar koyuna geldiğinde beş mayın hattından hasar almadan geçtiğini anlamıştır. Mesudiye muharebe gemisi ile arasında hiçbir mânia ağı olmadığını fark eden denizaltının attığı torpidonun Mesudiye'ye isabet etmesi ile gemi batmıştır.¹²⁷ 17 Aralık 1914 tarihinde denizaltıların saldırılarına karşı gözetlenmesi hakkında çıkan emirde; bugüne kadar düşman denizaltılarının Marmara Denizi'nde görülmemekle beraber Karadeniz Boğazı'nda bulunan Donanma-i Hümayuna saldırma ihtimali vardır. Böyle bir saldırı durumunda Çanakkale'den Karadeniz'e doğru ilerlerken gece deniz yüzeyine çıkmak ya da sahile yaklaşmak zorunda kalacakları ve durumda bahse konu denizaltı görmenin mümkün olacağını bildirmişlerdir. Böyle bir durumda denizaltının bulunduğu yer bildirilmesi ve seyir halinde olup telgraf hattı bulunmayan yerler telgrafı olan yerlerle iletişime geçmelidir. Aynı zamanda olası denizaltı saldırısına karşı duracak kuvvetler; Boğazının çıkışındaki nöbetçi gambot veya torpidobotlar tarafından gözetleme, Karadeniz Boğazı'nın güneyinde bulunan Dersaadet limanındaki en dışta şamandıraya bağlı ve Tophane ile Kızkulesi arasında her an harekete ve top atışına 1 numaralı gözetleme mevkiinden bir gemi her gün öğleden önce saat yedide, öğlen saat 12'de ve öğleden sonra saat 3'te birer kez Haydarpaşa Eski Saray hattına ve Rumeli Hisarına kadar devriye icra etmektedir. Eğer gemiler yoğunluktan ya da olumsuz hava koşullarından bir numaralı mevkide bir şey görülemezse Dolmabahçe'ye kadar dolaşarak gözetleme ifa edilecektir. Havanın çok sisli olması durumunda nöbetçi geminin şamandıradaki kalması emredilmiştir. Bu emire istinaden Kız kulesinde bir gözetleme postası ve Marmara Denizi'nde iki¹²⁸ ve üç numaralı gözetleme mevki bulunmektedir.¹²⁹ Emirde tanımlanan 3. gözetleme mevki ise Marmara Adaları ile Anadolu sahili arasında doğusuna doğru hareket edecektir. Bu gemiler, denizaltını deniz yüzeyinde gördüler ise doğrudan denizaltına; denizin altında ise periskobuna yani ayna tertibatını hedef alarak deniz yüzünde görünen bir metre yüksekliğindeki bacağına top ateşi açmalıdır. Denizaltının batırılması veya gözden kaybolması durumu kısa ve açık bir şekilde en kısa sürede Başkumandanlık Vekâleti'ne telgrafla bildirmelidir. Gemilerin birbirine işaret verirken

¹²⁷**Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları**, Erdoğan Şimşek, Aynur Güner, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2010, s.58.

¹²⁸ İki numaralı gözetleme mevki; İmralı- Mudanya- Paşa Limanı- Erdek Mevkii arasındadır. Bütün adalar saat 45 bir kere gözden geçirilecek Mudanya veya Erdek mevkii önünde her yirmi dört saatte bir kere sıra ile gece kalmacaktır. Bir veya iki numaralı gözetleme mevki de Nurulbahir, Zuhaf ve Mekke gemileri tarafından sıra ile yani ilk hafta bir numaralı mevki de bulunan gemi ikinci hafta iki numaralı mevki de bulunmak üzere birer hafta bahse konu yeri gözetlerken ve serbest kalan üçüncü gemi kömür ihtiyacını karşılamak için Sahil İstihkamâtı ve Torpil Kıtaatı Müfettişliği Umuminin emrine hazır bir şekilde bekleyerek İstanbul'da bulunacaktır.

¹²⁹**ATASE Arşivi**, BDH Kl.4615, Dos.27, Fih.6-1.

uluslararası işaret flamaları veya mors alfabesi kullanılmalıdır.¹³⁰ Düşman denizaltılarına karşı gözetleme ve emniyet tedbirleri için çıkan ikinci emirde; bir önceki emirde tanımlanan 3 numaralı gözetleme yeri Marmara Deniz’inden Gelibolu’ya kadar uzatılmıştır. Bolayır Mevki-i Müstahkeminin sağ kanadı olan Ay Tabya ve bundan başka Eksamilaltı ve Marmara Denizi’nin kuzey bulunan Şarköy mevki ile sahilin güneyinde bulunan Tersane Burnu mevki Çanakkale’ye telefon veya telgrafla bağlı bulduklarından nöbetçi gambotların gerekli olan raporları bildirmeli ve uygulanan emirleri almak için serbestçe işaret verip alabilecek derece her defasında bahse konu mevkiden geçmelidir. Emirin 2. Maddesinde; Çanakkale’den itibaren Nağra Burnu’nu geçtikten sonra Uzun Buruna kadar olan bölgede İskenderun, Nusrat ve Barika-i Zafer gemileri görevlidirler. Sözkonusu gemi Çanakkale’de bulunacak ve nöbete dâhil olacaklardır. Çanakkale ve Nağra arasında bir işaret istasyonu kurulacaktır. Dördüncü gözetleme mahallindeki gemi; Nağra’nın üst tarafında bulunursa Nağra’nın alt tarafında görülen denizaltına ait haberleri Nağra istasyonu hemen belirtilen gemiye bildirmelidir. Aksi takdirde yani Nağra’nın yukarı tarafında görülen denizaltına ait haberleri Nağra istasyonu hemen telefonla Çanakkale’ye bildirecektir. Nöbetçi olan gemi gerek Nağra ve gerekse Çanakkale İşaret İstasyonlarının yanından geçerken serbestçe işaret verebilecek şekilde yakından geçmelidir.¹³¹

4 Haziran 1915 tarihinde Çanakkale Boğaz’ında müttefik filo denizaltılarına karşı nasıl müdahale edilmesine dair çıkarılan talimatnamede; son zamanlarda Marmara ve Karadeniz sahillerinde düşmana ait denizaltıların görülmekle birlikte herhangi bir zarar vermedikleri, bunun dışında sahilde bulunan ahalinin bahse konu bu denizaltı mürettebatına erzak alması nedeni ile denizaltılara karşı sahilin kesinlikle muhafaza edilemediği anlaşılmıştır. Sahil hattında müttefik filoya ait bütün denizaltılarının boğazda barındırılmamasından bütün askeriye ve jandarma kumandanlıklarının görevli olduğu bildirilmiştir. Bu kapsamda bahse konu denizaltıların tahribi için her araç kullanılmalıdır. Bu konuda kullanılacak en etkili araç el humbaraları olmakla birlikte humbaranın bulunmaması durumunda denizaltıların kumandan mahallini tüfekle etkisiz hale getirmeye çalışılmalıdır¹³². 5 Şubat 1915 tarihinde Anadolu tarafına 2 ağ, iki gün sonra Rumeli tarafına

¹³⁰ATASE Arşivi, BDHKls.4615, Dos. 27, Fih.6-2.

¹³¹ATASE Arşivi,BDH. Kls.4615, Dos. 27, Fih.6-8.

¹³²ATASE Arşivi,BDH. Kls.4624, Dos. 74, Fih.13. Emrin ekinde İngiliz ve Fransız filosuna ait denizaltıların resim ve şekilleri verilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı donanmasına mensup motorbotlarla küçük torpidolar

atılan 2 ağ ile boğazda bulunan toplam mania ağ sayısı 8 olmuştur. 29 Ağustos'ta Nara ve Bigalı arasında konulan ağ hattının arakasına ikinci bir mayın hattı daha yerleştirilmiştir.¹³³

karşı tarafın denizaltıları karıştırılmaması için onların da resimleri gönderilmiştir. Boğazda bu tarihten itibaren k1ç tarafında Almanların beylik bandırası bulunan Alman denizaltılarının gezeceği bilgisi verilmiştir. Bu denizaltılara mutlaka Osmanlı torpidobotları refakat edeceği bilgisi verilmiştir.

¹³³Osmanlı'da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü, a.g.e.150.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞINA GİRMESİ VE ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILMASI

Bu bölümde; Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan I. Dünya Savaşı başlamadan önce Avrupa'da yaşanan yeni siyasi gelişmeler sonrasında başlayan savaşa Osmanlı Devleti'nin katılması, seferberlik ilanı, 19 Şubat 1915'te Çanakkale Cephesinin açılmasından 18 Mart 1915 Deniz Zaferi'ne kadar geçen süreç anlatılmıştır.

3.1. I. Dünya Savaşı Öncesi Dünyadaki Siyasi Durum

XX. yüzyılda dünyanın iki büyük savaşa sahne olmasının arka planı Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik ve liberalizm gibi yeni düşünceler; Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere gibi büyük devletlerle Avrupa'nın küçük krallıklarının daha ilk günden itibaren Fransız İhtilali'ne karşı cephe almalarına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonrasında 1792 yılından 1815 yılı arasında Avrupa'da kanlı savaşlar yaşanmıştır. Fransa'nın Waterloo Savaşı'nda yaşadığı yenilgi sonrasında büyük Avrupa devletleri liberalizm fikrini de yenilgiye uğrattıklarını düşünmüşlerdir. 1815 Viyana Kongresi'nde bu devletler; Avrupa'nın toprak ve sınır düzenlemelerini kendi çıkarlarını gözetken aynı zamanda olası liberalizm hareketlerini beraber bastırılması konusunda anlaşmışlardır¹³⁴.

1870 yılında Almanya ile Fransa arasında yaşanan savaş sonrasında 1871'de milli birliğini tamamlayarak güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmıştır¹³⁵. Avrupa'da endüstriyel ve ekonomik gelişimi diğer Avrupa ülkelerine göre ileri bir potansiyele ulaşmıştır. Bu gelişime paralel olarak ordusu güçlenen Almanya, başta İngiltere'nin sömürgelerinde olmak üzere yeni kaynak arayışları içine girmiştir¹³⁶. 1871 yılında Almaya barışın korunması için

¹³⁴. **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.1.

¹³⁵Necdet Hayta, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda 1908 Reval Mülakatı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri*,100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu, TTK Yayınları, Ankara, 2015, s.19.

¹³⁶**Birinci Dünya Harbi'de Türk harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Kitapların Özetlenmiş Hali**, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1997, s. 3.

Fransa'nın yalnız bırakılması üzerine kurmuştur. 1882 yılında İngiltere, Fransa, Rusya arasındaki Üçlü itilafa karşı Almanya, Avusturya ve İtalya arasında Üçlü İttifak bloğunun ortaya çıkmasıyla birlikte Avrupa'da Almanya'nın üstünlüğü kurulmuştur¹³⁷. I. Dünya Savaşı'na giderken Üçlü itilaf; 1894 yılında Fransız-Rus ittifakı, 1904 yılında İngiliz-Fransız sömürge anlaşması ve 1907 yılında İngiliz-Rus sömürge anlaşması imzalanması sonucu şekillenmiştir. Bu anlaşma ile İngiltere Rusya'yı Hindistan'dan uzaklaştırmış ve Hindistan'a Rusya'dan gelebilecek bir saldırının önüne geçmiştir¹³⁸. O dönemde İngiliz diplomasinin büyük başarısı olarak görülen bu yeni oluşumlar karşısında Almanya tedirgin olmuş ve İtilaf blokundan daha güçlü olmak için silahlanmaya yönelmiştir¹³⁹.

İngiltere ile Rusya arasında 1908 yılında yapılan Reval Mülakatı I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da İttifak bloğuna karşı 1894 yılında Fransa Rus İttifakı, 1904 yılında İngiliz-Fransız Sömürge Antlaşması, 1907 İngiliz Rus Sömürge Anlaşması ile Üçlü İtilaf pekişmiş ve savaş öncesinde saflar iyice belirginleşmiştir¹⁴⁰.

Almanya'nın denizlerde de silahlanmaya önem vermesi İngiltere'nin donanma bakımından hızla silahlanmasına neden olmuştur. Avusturya Macaristan veliahdının öldürülmesi ile silahlanma yarışı küçük bir kıvılcımdan büyük bir yangına dönüşmüştür.¹⁴¹

3.2. I. Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu

Trablusgarp ve Balkan Savaşları yenilgisi, Osmanlı Devleti ve ordusu için büyük bir felaketi teşkil etmiştir. Balkan Savaşı'nda Türk ordusunun yaşadığı felaketin önemli nedenlerinden biri gayet zayıf bir barış zamanı mevcudu ile başlanılan düzensiz bir seferberlik ve toplanmanın 19. gününde bütün cephelerde savaşmak zorunda kalınmış

¹³⁷ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.3.

¹³⁸ Hayta, 2015, s.20. İngiltere ile Rusya arasında yapılan bu dostluk anlaşmasını; 1908 yılında İngiltere Kralı VII. Edward, kraliyet yatı ile Baltık Denizi'nin doğu sahillerindeki Reval'e giderek pekiştirmiştir.

¹³⁹ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.6

¹⁴⁰ **100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu**, s.32.

¹⁴¹ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.1

olmasıdır¹⁴². Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği dönemde Osmanlı Devleti; bir taraftan ordu ve donanmayı yeniden düzenlemek için yeni reformlar yaparken diğer taraftan da iki bloka ayrılmış Avrupa’da kendisini yalnızlıktan kurtarma yolları aramaktadır.¹⁴³ İngiltere, 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti’nin paylaşılması yerine sözünü geçirebileceği toprak bütünlüğü olan bir Osmanlıyı tercih etmiştir. İngiltere bu politikası 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşına kadar devam etmiştir¹⁴⁴. Osmanlı Devleti, ilk ittifak girişimlerini İngiltere’nin içinde bulunduğu İtilaf devletleri tarafında olacak şekilde planlamıştır. Osmanlı, İtalya’nın Trablusgarp’a taarruz etmesi ve Avusturya’nın Balkan politikası ile Bosna Hersek’i ilhak ettikten sonra İngiltere ile yapılmasını teklif etmiş ancak İngiltere bu teklifi reddetmiştir. Osmanlı ikinci ittifak görüşmesini Bulgaristan ile gerçekleştirmiş ve bir sonuca bağlayamamıştır. Osmanlı’nın diğer bir girişimi ise Fransa nezdinde yapılmıştır. 1914 Temmuz ayı başlarında yapılan bu görüşmeye verilen cevapta; Rusya razı olmadıkça böyle bir ittifakın mümkün olmadığı bildirilmiştir. Osmanlı’nın aynı zamanda Yunanistan, Romanya ve Rusya ile yaptığı ittifak görüşmeleri sonuçsuz kalmıştır.¹⁴⁵

Balkan Savaşları yenilgisiyle bir hayli toprak kaybeden Osmanlı Devleti’nin ekonomik mali alanda olduğu kadar askeri alanda da güçsüzlüğü ortaya çıkmıştır. İtilaf devletleri ile ittifak girişimleri başarısız olunca Avusturya’nın desteği ile 2 Ağustos 1914’te Türk-Alman bağlaşmasını imzalamıştır. Böylece fiilen olmasa da üçlü ittifak bloğuna katılmıştır.¹⁴⁶

3.3. I. Dünya Savaşı’nın Başlaması

Bu sırada Avrupa’daki kıvılcımı ateşe dönüştürecek bir gelişme yaşandı. 28 Haziran 1914’de Avusturya-Macaristan Veliahdı Arşidük François Ferdinand ve karısı Düşeş

¹⁴²Burhan Sayılır, **Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s.22

¹⁴³**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.2

¹⁴⁴Mustafa Turan, **I. Dünya Savaşı Öncesinde Avrupa Devletlerinin Siyaset Stratejileri ve Osmanlı Devleti, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 67.

¹⁴⁵**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.3.

¹⁴⁶**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.5.

Hohenberg'in Saraybosna'da Avustralya uyruklu Gavrilo Princip isimli bir Sırp genci tarafından öldürülmeleriyle ateşe dönüştü. Suikast sonrası Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan etti ve böylece Dünya tarihinin o güne kadar kaydettiği en kapsamlı savaşın da fitili ateşlendi. Nitekim Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a resmen savaş ilan ettiği gün, Rusya da Avusturya'ya karşı seferberlik ilan etti. O andan başlayarak Avusturya-Sırp çatışması bir Avusturya-Rusya çatışmasına dönüştü. Sonrasında ise olaylar birbirini kovaladı. 1 Ağustos'ta Almanya önce seferberlik sonra da Rusya'ya savaş ilan etti. 4 Ağustos'a gelindiğinde Fransa, İngiltere, Belçika ve Sırbistan; Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarıyla savaş halinde bulunuyorlardı. Artık savaş, bir dünya savaşı halini almıştır.¹⁴⁷

3.4. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin ısmarladığı ve son taksiti bile ödenen Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koymuştur. Gemilerin bedeli İngilizler tarafından Osmanlıya geri ödenmiştir. İngilizler bu kararı verdiklerinde Osmanlı seferberlik ya da savaş ilan etmemiştir. İngilizlerin verdiği bu karara Osmanlı Devleti büyük tepki vermiştir. Yaşanan bu olayı fırsat bilen Almanya'nın Goeben ve Breslau gemileri, Fransa'nın Kuzey Afrika'dan asker sevkiyatını engellemek üzere görevlendirilmiştir. Almanya-İngiliz savaşlarının başlamasıyla bu gemilerin Akdeniz'de tutulması mümkün değildir. Türk-Alman ittifakı imzalandıktan sonra 8-9 Ağustos gecesi Alman Askeri Heyet Başkanı Enver Paşa'nın izni olduğu bildirilerek, Weber Paşa'ya gönderilen telgrafta; gemilerin Çanakkale'den içeri girmelerine yardımcı olunması istenmiştir. Bu emirden sonra İngiltere, Alman bandıralı savaş gemilerinin Boğazdan geçip geçmediğini sormuş ve evet girdiler cevabını almıştır¹⁴⁸. Boğazların bütün yabancı gemilere kapalı bulunması nedeni ile Alman gemilerinin Marmara'ya girmesi Osmanlı Devleti'ni fiili bir duruma sokmuştur. Tarafsızlığını ilan eden Osmanlı, savaşan taraflardan birinin iki savaş gemisine sığınmasını uluslararası hukuka

¹⁴⁷Şaduman Halıcı, Murat Burgaç, Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2020, s.11. 2 Ağustos 1914 (20 Temmuz 1330) tarihli Tanin gazetesinde Avusturya-Macaristan Muharebesi her tarafta birer birer seferberlik haberleri geliyor başlıklı haberi ile seferberliği duyurmuştur.

¹⁴⁸Mehmet Biçici, *Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi*, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 2014, 13 (3) , s. 707-708.

aykırı olması nedeni ile 24 saat çıkartılması ya da Osmanlı Devleti tarafından silahsızlandırılarak limanda gözetim altında tutulması gerekmiştir. Ancak her ikisi de yapılmayınca sığınmayı harp sebebi saymalarına neden olacağı için bu gemilerin İngiltere'nin daha önce el koyduğu gemilerin yerine Almanya'dan satın alındığı bildirilmiştir. 10 Ağustos 1914'te Çanakkale'ye sığınan Goeben ve Breslau muharebe gemileri Yavuz Sultan Selim ve Midilli adını alarak Türk donanmasına katılmıştır.¹⁴⁹

İtilaf Devletlerinin 3 Kasım 1914 tarihli saldırısından sonra 11 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Rusya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan ederek fiilen I. Dünya Savaşı'na katılmıştır.¹⁵⁰

3.5. Osmanlı Devleti'nin Seferberlik İlanı

Osmanlı Devleti, askeri modernleşme sürecinde, askeri heyetler ve yabancı uzmanlar marifetiyle Osmanlı askeri unsurlarının tamamının seferberliğe hazır hale getirilmesi ve seferberlik esnasında uygulanacak yöntem ve esaslar hakkında görüşler ileri sürülmüştür. Bu esasların, Osmanlı geleneksel deyimini ile erlerin sadece “*silahaltı*”na alınması değil; bir ülkenin maddi ve manevi bütün unsurlarının “*seferber*” edilmesi şeklinde olduğu, Balkan Savaşları'nda anlaşılmıştır. Balkan Savaşı yenilgi ile sonuçlanmış ve yaşanan mağlubiyet, ordunun yapısını önemli oranda etkilemiştir. Bu nedenle orduya olumlu bir yön vermek zorunluluğu karşısında kalınmış; bu amaçla Alman subaylardan oluşan bir askeri ıslah heyeti, Liman von Sanders başkanlığında İstanbul'a getirilmiştir. Bu heyet ordunun birçok sorununu ele almış; özellikle seferberlik hazırlıklarının modern esaslara göre planlanması konusunu öncelikli bir konu olarak görmüştür.¹⁵¹

¹⁴⁹ Atabey, a.g.e., 2014, s.5-9. Osmanlının bu çözüme karşı Alman makamlarının gece yarısı kendi aralarında yaptığı görüşme sonucunda 12 Ağustos 1914 sabahında Alman Büyükelçisi Wangenheim, Amiral Souchon'un Osmanlı donanmasının başkomutan atanması koşulunda gemileri Osmanlı Devleti'nin satın aldığı açıklamasını kabul edeceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti gemileri satın aldığını tüm dünyaya duyurmuştur.

¹⁵⁰ **Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2013, s.28-29.

¹⁵¹ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Cilt. III, 6. Kısım, (1908-1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996, s.155, 161.

Harbiye Nazırı, aynı zamanda Genelkurmay Başkanı Enver Paşa'nın isteği üzerine Alman General Bronsart von Schellendorff, 7 Haziran 1914'te Türk Ordusu'nun gereğinde uygulayacağı sefer planlarını hazırlamıştır. Plan, Osmanlı Devleti'nin yalnız başına Rusya ve Balkan Devletleri'yle savaşması durumuna göre kurgulanmıştır. Yığınak yönetmeliği de bu plana göre şekillenmiştir. Planın en önemli sorunu kesin sonuç yerinin belirlenmemiş olmasıdır. Bu nedenle kuvvet çoğunluğu, istenilen yerlerde toplanamamış; birlikler son anda kabul edilen harekât planına göre esas yığınak yerlerine alınarak muharebeye tam hazır hale gelmiştir.¹⁵² Enver Paşa, General Bronsart'ın planının altına "*Fikre tamamıyla iştirak ederim.*" diye yazmıştır. Bu plana göre; seferberlik ve yığınak hazırlıklarında esas olmuş ve ordulara, kolordulara ve bağımsız birliklere buna göre direktifler verilmiştir.¹⁵³ Enver Paşa'nın ileriye yönelik ateşli rûhu ve bitmek bilmeyen enerjisi, Alman askerî heyetinin titiz ve hedefinden emin etkinliğiyle, Liman von Sanders'in yetenekleriyle ortak bir çizgide buluşmuştur. 1914/1915 yılının seferberliğinin Türk yığınak plânı Yunanistan'ı ve Bulgaristan'ı, Batı ve Rusya'nın doğu hasımları olarak hesaba katmıştı. Bir genel Avrupa savaşının çıkması durumunda iki cephede savaş muhtemel telâkki edilmiştir.¹⁵⁴

Osmanlı, I. Dünya Savaşı'na girmeden önce 31 Temmuz 1914'te Alman gemilerinin Osmanlıya katılmasından sonra Yunan harp gemilerinin Çanakkale Boğazı girişindeki faaliyetlerinin görülen artış nedeni ile 28 Temmuz'da Çanakkale Boğazı için kısmi seferberlik emri verilmiştir. Aynı gün Drac, Akhisar, Musul ve Kütahya torpidobotlarından kurulu bir filotilla, Boğaz dışında keşif ve emniyet hizmetinde kullanılmak üzere Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrine girmiştir.¹⁵⁵

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmeden önce siyasi hayatı; Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifaka eğilim gösteren iki gruptan oluşmaktadır. Üçlü İttifakın Osmanlıya kapılarını kapatması üzerine Üçlü İttifak ve Almanya ile temasa geçilmiştir. Uzayan bu görüşmeler

¹⁵²Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik**, C.X, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s.107.

¹⁵³Cemal. Akbay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ile Harbe Girişi**, Genelkurmay Personel Başkanlığı, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014 s. 160.

¹⁵⁴Carl Mühlman, **Çanakkale Savaşı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s.34.

¹⁵⁵**Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi**, s.4.

esnasında Avusturya-Macaristan Devleti'nin Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle birlikte görüşmeler hızlanmıştır¹⁵⁶.

Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması imzalamış ve böylece önce tarafsızlık içerisinde seferber olunmuş; sonra Karadeniz Hadisesi ile Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 Pazar günü öğleden önce 09.00'dan itibaren genel seferberlik ilan ederek Boğazları askeri gemilere kapatmış ve ticari gemiler için kontrol ve kılavuz hizmeti kurmuştur.¹⁵⁷ Aynı zamanda Trakya'daki kolordular gibi batı Anadolu'daki kolordulara da 'aynı zamanda sınır güvenliğinin takviyesi edilmesi için seferberlik yapmaları hakkında emirler verilmiştir¹⁵⁸. Genel Seferberlik ilanından sonra Osmanlı Devleti, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Başkomutan Vekilliği'ne atandığı 4 Ağustos 1914'te tarafsızlığını ilan ederek, Osmanlı'yı siyasi alanda tarafsız olarak göstermiştir. Aynı gün İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının girişlerini kısmen mayınla kapatılması hakkındaki Başkomutanlığa emir vermiştir.¹⁵⁹

Enver Paşa, seferberlik ilanı kararını kabinenin tüm üyelerine haberi olmadan Padişahın onayından sonra Vekiller Heyeti imzalatarak tüm askeri ve idari birliklere gönderilmiştir. Bu emirde; 7'nci Kolordu, 21 ve 22'nci Bağımsız Tümenler dışında, kara ve deniz ordularının seferber olmaları ve bütün Müstahkem Mevkilerin silahlandırılmasının padişah tarafından emredildiği, seferberliğin birinci gününün 3 Ağustos 1914 Pazartesi günü olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁰ Seferberliğin ilanı Harbiye Nazırı koridorlarına ve sokaklara yapıştırılmıştır. İlanda; seferberlik var, Asker olanlar silâh altına, Seferberliğin birinci günü Pazartesidir, şeklinde açıklanmıştır.¹⁶¹

2/3 Ağustos 1914 seferberlik planına göre; mevcut barış örgütlerindeki birlikler artırılmayacak aynı kategorideki birliklerin sefer kadroları tamamlanarak seyyar jandarma

¹⁵⁶Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.1.

¹⁵⁷Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.2.

¹⁵⁸Mirliva Sedad, Çanak Kal'e Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Muharebe-i Bahriyesinde Türk Zaferi, *Askerî Mecmû'a*, s.5, 1927.

¹⁵⁹Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi s.5

¹⁶⁰Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi V. Cilt, I. Kitap, s. 39.

¹⁶¹Çanakkale Hatıraları Cilt 2, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2002, s. 109,

örgütü güçlendirilecektir. Bu plana göre birliklerin ortalama 20 günde hazır olacakları kabul edilmiştir¹⁶². Bu süre, geri teşkilleri tamamen seferber olmamakla birlikte 40- 45 günü bulmuştur.¹⁶³

Seferberlik ilan edildiğinde Çanakkale Boğazı'nı savunma görevi, 1'inci Ordu Müfettişliği emrinde bulunan 3'üncü Kolordu'ya verilmiştir. 3'üncü Kolordu, Müstahkem Mevki Komutanlığı, 7'nci, 8'inci, 9'uncu Piyade Tümenleri ile 3'üncü Süvari Tugayı ve 3'üncü Kolordu'ya bağlı birliklerden oluşmaktadır. Üçüncü Kolordu Çanakkale Savunması için seferberliği istenilen sürede tamamlamıştır.¹⁶⁴

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın barış kuruluşu; 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci Ağır Topçu Alayları'ndan oluşan 2'nci Ağır Topçu Tugayı ile Kale İstihkâm Bölüğü, İstihkâm İnşaat Bölüğü, Muhâbere Birlikleri, Işıldak Müfrezesi, Mayın Müfrezesi, Müstahkem Mevki Cephane Depo Müfrezesi, Bolayır Cephane Depo Müfrezesi ve deniz taşıtları oluşturmaktadır.¹⁶⁵

3'üncü Kolordu birlikleri Birinci Dünya Savaşı öncesi Tekirdağ, Çanakkale ve Balıkesir bölgesinde konuşlanmıştır. 2 Ağustos 1914 tarihinde bütün kolorduların seferber hale gelmesi için Harbiye Nezareti'nden bir emir yayınlanmıştır. Bu emir aynı gün tümenlere de bildirilmiştir.¹⁶⁶ Bunun üzerine kolordu bölgesinde toplam 6 tabur, Bandırma, Soma ve Karabığa'da teşkil edilmiştir. 5 Ağustos 1914'te bir değişiklik yapılarak 9'uncu Tümen 3'üncü Kolordu kuruluşundan çıkarılmıştır.¹⁶⁷ Aynı gün Başkomutanlığın 3'üncü Kolordu Komutanlığı'na verdiği emirde, genel seferberlik nedeniyle bütün jandarmanın seferber edileceği, asayiş ihlâle teşebbüs edenlerin en ağır şekilde cezalandırılacağı bildirilmiştir.¹⁶⁸ Buna istinaden 3'üncü Kolordu bölgesindeki jandarma birliklerinin seferberlik faaliyetlerinin, 3 Ağustos 1914'te verilen emre göre hızla tamamlanmasına çalışılmıştır.¹⁶⁹ 11 Ağustos 1914'de ilan edilen seferberlik nedeni ile Padişah ve Enver

¹⁶²Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.3.

¹⁶³Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ile Harbe Girişi, a.g.e. s.170.

¹⁶⁴Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.18.

¹⁶⁵ATASE Arşivi, BDH Kls.64, Dos.322, Fih.1-38.

¹⁶⁶ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu.2, Dos.20, Fih. 1- 21.

¹⁶⁷ATASE Arşivi, BDH Kls.3964, Dos.H-1, Fih.1-24.

¹⁶⁸ATASE Arşivi, BDH Kls.3964, Dos.H-1, Fih.1-31.

¹⁶⁹ATASE Arşivi, BDH Kls.3964, Dos.H-1, Fih.1-13.

Paşa'nın orduya yönelik birer bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri Balkan Savaşları'nın kara lekesinin temizlenmesine yönelik herkesin üzerine düşeni yapması gerektiği ve Osmanlı Devleti'nin geleceğinin ordunun görevini yerine getirmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

170

Seferberlik emrine dayalı olarak Çanakkale bölgesinde görevi olan jandarma birlikleri, 9-24 Ağustos 1914 tarihleri arasında ikmallerini tamamlayarak görev yerlerine hareket etmişlerdir. Çanakkale Seyyar Jandarma Taburu, 9 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak 13 Ağustos 1914'te görev yeri olan Ezine'ye ulaşmıştır. Balıkesir Seyyar Jandarma Taburu 13 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak, 21 Ağustos 1914'te görev yeri olan Ayvacık'a ulaşmıştır. Bursa Seyyar Jandarma Taburu 12 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak 18 Ağustos 1914'te görev yeri olan Eceabat'a ulaşmıştır. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu 6 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak 18 Ağustos 1914'te görev yeri olan Gelibolu'ya ulaşmıştır. Edremit Seyyar Jandarma Taburu 13 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak 10-13 Ağustos 1914 tarihlerinde görev yeri olan Burhaniye'ye ulaşmıştır. Alâşehir Seyyar Jandarma Taburu 13 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak 24 Ağustos 1914'te görev yeri olan Ayvalık'a ulaşmıştır.¹⁷¹

Seferberlik emrinden sonra Boğazda takviye çalışmalarına hız kazandırılmıştır. Harbiye Nezareti, 5 Ağustos 1914 tarihinde 3'üncü Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği emirde, 3'üncü Kolordu'nun 10,5'lik obüs taburu ve bu tabur için teşkil edilmesi gereken cephaneye kolunun seferber edilmeyeceğini, bu nedenle taburun subay, er, hayvan ve levazimatının diğer sahrâ topçu alaylarına dağıtımının yapılmasını istemiştir.¹⁷² Diğer yandan Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın sefer kuruluşunda bir hafif filo bulunmaktadır. Bu filoda bulunan Kütahya, Draç, Musûl ve Akhisar torpidobotları 31 Temmuz 1914 tarihinde Nara'ya kuzeyine yerleştirilerek¹⁷³ ve 5 Ağustos 1914'te Müstahkem Mevki Komutanlığı emrine girmiştir.¹⁷⁴

¹⁷⁰Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı, a.g.e. s.22.

¹⁷¹ATASE Arşivi, BDH Kls.3964, Dos.H-3, Fih.1-2, 1-3; Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, çizelge-1.

¹⁷²ATASE Arşivi, BDH Kls.3964, Dos.H-1, Fih.1-27.

¹⁷³ATASE Arşivi, BDH Kls.4669, Dos.H-1, Fih.1-10.

¹⁷⁴Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi. Cilt, I. Kitap, s.28.

Osmanlı Ordu teşkilatı 6 Ağustos 1914 tarihinde yeniden yapılandırılmıştır. Buna göre Türk Ordu'su 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Ordular, Karadeniz ve Akdeniz Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlıkları ile Donanma Komutanlığı'ndan oluşur. 8 Ağustos'ta Gayret-i Vataniye ve Numune-i Hamiyet muhripleri Çanakkale Müstahkem Mevkii emrine katılmıştır.¹⁷⁵ Çanakkale bölgesinde konuşlanacak 3'üncü Kolordu seferberliğini tamamlamak için 17 Ağustos 1914'ten itibaren Tekirdağ'da toplanmaya başlamış ve 22 Ağustos 1914 tarihi itibarıyla büyük oranda seferberliğini tamamlamıştır. 9'uncu Tümen'in 19 Ağustos 1914 tarihindeki emri üzerine 25'inci Alay müfreze bölükleri yerinde kalmak koşulu ile Kepez ordugâhında tümen ihtiyatı olarak hazır duruma geçmişlerdir. 26'ncı Alay da emrinde Bursa Seyyar Jandarma Taburu, bir dağ topçu taburu, bir süvari bölüğü ile birlikte bölgesine yapılacak çıkarmayı engellemek üzere görevlendirilerek tabura kıyının gözetlenmesi görevi verilmiştir.¹⁷⁶

3 Ağustos 1914'te uygulanmaya başlayan seferberlik, Osmanlı Devleti için 25 Eylül 1914'te bazı eksikleri ile tamamlanmıştır. 53 gün devam eden hazırlık süreci, Balkan Savaşları seferberliğinden daha iyi ve daha nitelikli olarak uygulanmıştır. Hazırlık süreci, Çanakkale bölgesi için çok daha kısa olmuştur. Nitekim bölgeyi savunmakla görevli 3'üncü Kolordu seferberliğini bazı eksiklerine rağmen 22 Ağustos 1914'te büyük oranda tamamlamıştır. Böylece seferberlik, silahlı bir tarafsızlık içerisinde gereken zamanı kazanmış; bu süreçte gerek seferberlik gerek yığınak devrelerinde doğan birçok pürüzün sükûnet içinde çözümlenmesine fırsat bulunmuştur.¹⁷⁷ Sonuçta Çanakkale bölgesindeki birlikler tahkîmatlarını önemli oranda tamamlamış ve bundan sonraki süreçte bölgedeki askeri unsurların konuşlanması, eğitimi ve muharebe hazırlıkları gibi çalışmalarla devam etmiştir. Çanakkale bölgesindeki seferberliğin hızla tamamlanması bölgeyi kısa sürede muharebe düzenine geçirmiştir.

¹⁷⁵Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, a.g.e. s. 58.

¹⁷⁶ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu: 21, Dosya. 169, Fih.1-7.

¹⁷⁷Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Cilt. III, 6. Kısım, s.155, 163.

3.6. İtilaf Devletleri Açısından Çanakkale Boğazı'nın Önemi

Çanakkale Cephesi'nin açılmasında İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener ve Osmanlı Devleti'ne son vermek isteyen Türk karşıtı kesimin liderliğini yapan Lord George'nin yürüttüğü politikaların etkisi olmuştur. Dönemin İngiltere Başbakanı Asquith, cephenin açılmasını destekleyen Deniz Bakanı olan Churchill'in varlığı savaş devam ederken çok önemli bir şey ifade etmekteydi. İngilizlerin önde gelen siyasetçileri Çanakkale Cephesi'nin açılması konusunda çok kararlıdır.¹⁷⁸ Çünkü İngilizler; Boğazları açarak Rusya'nın insan gücünden yararlanmak ve Rusya'ya gerekli olan silah araç ve gereçlerini ulaştırmak, Mısır tehlikesini ortadan kaldırmak, Arapların çekingen tavırlarını ve İtalya'nın kuşkusuna son vermek ve Karadeniz'e kapalı olan 120 adet ticaret gemisinin serbest kalmasını sağlayarak Rusların temel ihtiyaçlarını karşılamak istemişlerdir¹⁷⁹.

İngiltere Deniz Bakanı Churchil 12 Ocak 1915'te Çanakkale'nin zorlanacağını, yeterli kuvvetteki İngiliz filosunun Marmara'daki Türk filosunu yenmesi durumunda Doğu'daki harbin İtilaf Devletleri yararına değişeceğini düşünmüştür. 13 Ocak'ta toplanan harp meclisinde siyasi açıdan Rusya'ya yardım etmek ve Bulgaristan'ın merkezi devletlere katılmasını önlemek için neler yapılacağına dair yapılan görüşmede Çanakkale tasarısı dışında diğer öneriler ilgi görmemiştir.¹⁸⁰

3.6.1. 3 Kasım 1914 Boğaz Girişinde Bulunan Tabyaların Bombardmanı

Rusların, Kafkaslardan taarruza geçmesinden kısa bir süre sonra 3 Kasım 1914'te Müttefik Filo, Boğazın giriş tahkimatını bombardımana tutmuştur¹⁸¹. Müttefik Filoya ait İngiliz gemileri Ertuğrul Tabyası'na ve Seddülbahir'e, Fransız gemileri ise Orhaniye ve Kumkale'ye saldırıda bulunmuştur. Yaklaşık 20 dakika süren bombardıman sonunda Ertuğrul Tabyası iki top isabeti almış ise de malzeme ve insan kaybı yaşanmamıştır.

¹⁷⁸ Mehmet Yetişgin, Çanakkale Savaşları: Nedenleri, Sorumlusu ve Nedenine Dair Yaklaşımlar, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, S. 18, 2015, s. 7.

¹⁷⁹ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.21.

¹⁸⁰ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.151.

¹⁸¹ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.83.

Seddülbahir’de ise arka arkaya atılan iki merminin aynı noktaya isabet etmesi sonucu merkez cephaneliği ateş almış, 360 ağır top mermisi ile 11 ton barut infilak etmiştir. Bu patlamanın etkisi ile 5 subay ile 81 er şehit olmuştur.¹⁸² Bu bombardıman sonucunda toprak ve çevrede bulunan kışlalarda onarılabılır yıkıntılar dışında önemli bir hasar olmamıştır¹⁸³.

Çanakkale Muharebeleri, I. Dünya Savaşı’nın en çetin ve sonuçları bakımından en önemli cephelerinden birisidir. Müttefik Filo’nun, Çanakkale Boğazı istihkâmlarını 3 Kasım 1914’te ilk kez bombardıman etmesiyle boğazda yaşanacak olan muharebelere dair de ilk belirtiler görülmeye başlamıştır.

3.6.2. Boğazda Tahkimatın Güçlendirilmesi

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmeden önce 3 Kasım’da uğradığı saldırı sonrasında başkenttin güvenliği için Çanakkale bölgesinin önemi daha da arttırmıştır. 3 Kasım 1914 tarihinde Boğaz girişindeki tabyalara yapılan misilleme saldırısı ile Müstahkem Mevki Komutanlığı’nın görev ve sorumluluğu artarak devam etmiştir. Seferberlik sonrasında Boğaz’ın savunmasına dair daha ciddi önlemler alınması gerektiği anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti için uyarı niteliğinde olan bu saldırı sonrasında boğazın tahkimatına başlanmıştır. Teşkilat yapısında yapılan değişikliklerle birlikte, Gelibolu ve Anadolu yakasındaki ağır savunma yapılarının tekrar elden geçirilmesi, askeri birliklerin bölgeye gönderilmesi yönündeki kararlar, 3 Kasım bombardımanının ardından Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi’nin acil seviyede hayata geçirmeye çalıştığı temel meseleler olmuştur. Gelibolu Yarımadası ve Anadolu yakasının savunması 3’üncü Kolordu ve Müstahkem Mevki Komutanlığı yalnız Boğaz’ın savunulmasıyla görevlendirilmiştir. 3 Kasım 1914 ile Şubat 1915 tarihleri arasında Müstahkem Mevkii Komutanlığı’nın Boğaz’ın savunmasının takviyesi ciddi çalışmalar yapmışlardır.

¹⁸² Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa’nın 3 Kasım 1914 günü Başkomutanlık Vekâlet’ine gönderdiği rapor, **ATASE Arşivinden Seçilmiş Çanakkale Deniz Savaşı’na Ait Belgeler**, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s.33.

¹⁸³ **Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.83.

11 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Rusya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla 184 deniz yolu ile geçişi önleyecek önlemlerin alınması gecikmiştir. Ancak Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi'ni Boğaz'ın güvenliğini sağlamak için muharebe araçlarının hızla bölgeye sevk etmiştir.¹⁸⁵

17 Kasım'da Seddülbahir'de geçici olarak muharebe dışı kalmış toplan, tekrar atışa hazırды. Seddülbahir'de bulunan yedek 16 adet mayının hazır bulunması ve filotillada da torpidobotunun Kilitbahir kuzeyindeki ormanlık ortasına doğru yer alarak torpidosunu 33 mil hız ve 1200 metre bir menzile ayarlamış bir durumda muhtemel bir taarruza karşı hazır bulunması emredilmiştir. Dardanos bataryasından yapılan beş adet 150 mm. lik gemi topu atış denemeleri olumlu sonuç vermiştir.¹⁸⁶

1914 Aralık ayının sonunda Çanakkale Boğazı'nda muharebeye hazır 145 mayın ve 17. Bölük 4. Alay 2. Taburu'na katılmış olan Baykuş (Mesudiye) Bataryası muharebeye hazır durumdadır. Aynı zamanda Soğanlı'da dört adet 75 mm. lik gemi topu ve beş adet 47 mm. lik aynı türden olan top için de Kumburnu'nda mevzi hazırlığına başlanmıştır. Bu toplara daha sonra uçaklara karşı kullanılmak üzere 14 adet 37 mm.'lik makineli top ilâve edilmiştir. I. Dünya Savaşında 40 yaşında olan Mesudiye zırhlısı, B-11 İngiliz denizaltı gemisinin saldırısına uğramıştır.¹⁸⁷

Ocak ayında; Boğaz'da düşman muharip gemilerin ve denizaltı gemileri gözetlenirken İstanbul'dan altı adet 37, altı adet 47 ve dört adet 57 mm. lik gemi topu gelmiştir. İstanbul'dan gelen 32 personelle birlikte gelen dört adet 75, beş adet 47 ve altı adet 37 mm. lik gemi topu sırayla Rumeli yakasına, Baykuş, Kumburnu ve Soğanlı'ya mevzilendirilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁴BOA, İ.MMS,191.2.1.2'den aktaran **Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2013, s. .28-29.

¹⁸⁵Barış Borlat, **Çanakkale Cephesi'nde İkmal Faaliyetleri**, Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2018, s.7.

¹⁸⁶**Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII**. Cilt, s. 108.

¹⁸⁷**Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII**. Cilt, s. 110-112.Gemiden, Bolayır römorkörü ve diğer araçlarla 48 subay ve 573 er kurtarılmış ve 15 subayla 24 er şehit düşmüştür. Ocak 1915'te Mesudiye'den beş adet 75 ve beş adet 57 mm. lik top çıkarılarak karada mevzilenmiş ve batmadan önce çıkarılmış olan üç adet 150 mm. lik top da Baykuş (Mesudiye) bataryasına konmuştur. Mesudiye'den harbin sonuna kadar üç adet 150 ve sekiz adet 75 mm. lik top daha çıkarılmıştır.

¹⁸⁸**Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, I. Kitap, s.86.

Şubat ayının ilk haftasında İstanbul'dan gelen altı adet 57 mm. lik gemi topunun Nara'ya yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Boğaz'da Nara'da altı adet 57 mm. lik, Kepez'de üç adet 57 ve 3-75 mm. lik, Dardanos'ta beş adet 150 mm. lik, Namazgâh'ta iki adet 37 mm. lik, Soğanlı'da altı adet 47 mm. lik, A. Hamidiye'de iki adet 37 mm. lik, Seddülbahir'de iki adet 37 mm. lik, Baykuş'ta üç adet 150 ve 4-75 mm. lik ve 30 adet nordenfiltten sekizi çıkarmalara karşı kullanılmak üzere Tümen'e, altısı 4 ncü diğer altısı da 3 ncü Alaya verilmiş, kalanı da muhrip ve denizaltılara karşı kullanılmak üzere çeşitli yerlere yerleştirilmiştir. 13 şubatta Mesudiye'den beş adet 57, beş adet 75 ve bir adet 37 mm. lik top çıkarılarak ve temizliğine başlanılmıştır.¹⁸⁹

19 Şubat 1915 bombardımanından önce Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın Çanakkale Boğaz savunmasında yaptığı takviye İngilizlerin de gözünden kaçmamıştır. İngiliz kaynakları 1915 Şubat ayına kadar Boğazın savunma sisteminde büyük değişiklik meydana geldiğini, Boğaz savunmasının yeni tesis edilen top ve bataryalar ile ustaca yerleştirilmiş olan mayınlar ile çok sıkı bir şekilde tahkim edildiğini, kaydetmiştir¹⁹⁰.

3.6.3. 19 Şubat 1915 Bombardımanı ve Çanakkale Cephesi'nin Açılması

19 Şubat 1915 tarihinde Müttefik Filoya 12 zırhlı ve kruvazörüyle Boğaz giriş önlerine gelerek saldırı düzenine geçmişlerdir. Yedi buçuk saat süren filo bombardımanında İtilaf kuvvetleri, uçaklarını da etkin olarak kullanarak binden fazla mermi atmışlardır.¹⁹¹ Buna karşılık Türk tarafı Orhaniye ve Ertuğrul tabyalarından 38 mermi ile karşılık verebilmiştir. Gün boyunca Orhaniye Bataryası komutanı da olmak üzere¹⁹² 1 Alman subayı

¹⁸⁹Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII. Cilt, s. 155.

¹⁹⁰Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi s. 69.

¹⁹¹Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'nın 19 Şubat 1914 günü Başkomutanlık Vekâleti'ne gönderdiği rapor, **Atase Arşivinden Seçilmiş Çanakkale Deniz Savaşı'na Ait Belgeler**, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Yıl: 63, Sayı: 132, Ankara 2014, s.108.

¹⁹² Gazanfer Şanlıtop, **Çanakkale Savaşından Kurtuluş Savaşı'na Cepheden Cepheye Bir Ömür Yüzbaşı Hilmi**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2007, s. 166.

ölmüş, 1 subay ve 2 er şehit, 11 yaralı verilmiştir.¹⁹³ Bu olaydan sonra Çanakkale Cephesi açılmıştır.

3.6.4. 19 Şubat-17 Mart 1915 Tarihleri Arasında Yaşanan Gelişmeler

İtilaf Devletlerinin 19 Şubat bombardımanından sonra 18 Mart Deniz Muharebesine kadar Boğaza hareketlilikleri devam etmiştir. 25 Şubat 1915 tarihinde saat 7.30'da 8 İngiliz gemisi ve 4 Fransız gemisi Çanakkale Boğazı'na doğru hareket etmiştir. Müttefik filo saat 09.45'te savaş düzenine geçmiştir. İlyas Burnu fenerinden 10.600 metre güneybatı yönünde demirleyen Queen Elizabeth gemisi, saat 10.13'te Seddülbahir tabyasına ateşe başlamıştır. Gün boyu devam eden muharebeler esnasında Orhaniye bataryası ancak bir mermi atabilmiştir. Öğlene kadar müttefik filonun yoğun topçu ateşine maruz kalan Ertuğrul Bataryası'ndan 74 mermi atılmıştır.¹⁹⁴

3 Mart 1915 tarihinde Albion, Prince George ve Triumph gemileri saat 13.00'ten 13.50'ye kadar Halileli bölgesindeki bataryaları ateş altına almıştır. Muharebe gemileri, saat 18.10'a kadar Dardanos'a uzaktan ateş ederken Halileli bölgesindeki bataryalarla da ateş muharebeleri yapılmış ve saat 18.20'de ateş keserek Boğaz'dan çekilmiştir. Bu muharebede 1'inci Obüs Bataryasından bir er şehit olmuş 2 er de yaralanmıştır.¹⁹⁵

5 Mart 1915 tarihinde Queen Elizabeth ve onu koruma görevi alan Prince George muharebe gemisi, öğleye doğru Kabatepe'nin 2,5 mil lodos yönünde yerlerini almışlardı. Saat 12.15'te, Yıldız Tabyası gerisine atılan top mermisiyle başlayan muharebe hava kararınca kadar devam etmiştir. Saat 18.00'de Boğaz girişinde bir muharebe gemisiyle, birkaç torpido bırakılmıştır.¹⁹⁶

¹⁹³Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V.Cilt, I.Kitap, s.98-99.

¹⁹⁴Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V.Cilt, I.Kitap, s. 110.

¹⁹⁵Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V.Cilt, I.Kitap, s.120-121.

¹⁹⁶Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.128-129.

6 Mart 1915 tarihinde Birleşik Filo tarafından gündüz yapılan başarısız harekâtı gece harekâtı izlemiştir. Amethyst hafif kruvazörü ve muhriplerin koruması ve Ocean ile Majestic muharebe gemilerinin desteği altında mayın arama-tarama faaliyetleri 6/7 Mart gecesi yapılmaya çalışılmış ancak, mayın hatlarını koruma bataryalarının yoğun ve etkili ateşleri altında başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁹⁷

7 Mart 1915 tarihinde dört muharebe gemisinden oluşan Fransız tümeni Boğaz'a girmiştir. Saat 11.00'de harekât başlamış, saat 12.00'de İngiliz muharebe gemileri de dâhil olmuştur. Saat 15.00'te ise İngiliz-Fransız muharebe gemilerinin ateş kesmesi ile muharebe sona ermiştir. Muharebede Agamemnon ve Lord Nelson'a ateş isabeti sağlanarak hasar verdirilmiştir.¹⁹⁸

9 Mart 1915 tarihinde sabah hava sisli, deniz durgun, hafif lodos esmektedir. Öğleye doğru Irresistible ve Prince George muharebe gemileri Boğaz'a girmiştir. Saat 15.00'te sis yoğunlaşmış, topçu taburu Seddülbahir'i bombardıman eden gemilere zaman aralıklarıyla ateş etmiştir. Birleşik Filo saat 16.30'da ateş keserek çekilmiştir.¹⁹⁹

13 Mart 1915 tarihinde yapılan Boğaz muharebesinde Türk topçusu, 369 mermi sarf etmiştir. Gece de süren harekâta Boğaz'a giren mayın tarama filosunu korumakta olan Amethyst hafif kruvazörü, gece 00.30'da Dardanos ve Kepez ışıldıklarını ateş altına almışlardır. Gemiler Türk bataryalarının karşılık vermesi üzerine geri çekilmiştir. Birleşik Filo, çoğu Amethyst kruvazörü de olmak üzere, toplam 27 ölü 43 yaralı vermiştir. Türk tarafında ise iki top kürsüsünün ön ayakları kırılmıştır.²⁰⁰

17 Mart 1915 tarihinde Queen Elizabeth gemisinde bir toplantı yapılmıştır. Birleşik Filo Komutanı De Robeck, Kurmay Başkanı Keyes, Limni Üs Komutanı Wemyss, Fransız Filo Komutanı Guepratte, Akdeniz Bağlaşık Kuvvetleri Komutanı Hamilton, Fransız Doğu

¹⁹⁷Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.131.

¹⁹⁸Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.133.

¹⁹⁹Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.136-137.

²⁰⁰Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I. Kitap, s.143-144.

Sefer Kuvveti Komutanı De Amade'nin katıldığı toplantıda 18 Mart günü gerçekleştirilecek taarruz planı karara bağlanmıştır.²⁰¹

İtilaf Devletleri, 3 Kasım 1914'te Boğaz girişindeki tabyalara yapılan bombardımandan 19 Şubat 1915'te başlayıp, hemen hemen aralıksız 18 Mart'a kadar süregelen boğazdaki muharebelerden çok da olumlu sonuç almamasına rağmen Boğaz'ı sadece denizden zorlama kararlarında vaz geçmemişlerdir.

²⁰¹Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları, a.g.e. s.157.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE 4'ÜNCÜ AĞIR TOPÇU ALAYI

Bu bölümde, Rumeli Merkez Tabyalarında konuşlanarak Boğaz Muharebelerinin kazanılmasında önemli bir yere sahip olan 4'üncü Ağır Topçu Alayının Harp Cerideleri kullanılarak bölgedeki faaliyetleri, cephenin açılmasından 9 Ocak 1916 tahliye sürecine kadar değerlendirilmiştir.

4.1. Çanakkale Boğaz Muharebelerinde 4'üncü Ağır Topçu Alayı

4.1.1. 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 19 Şubat 1915-18 Mart 1915 Arasındaki Faaliyetleri

4'üncü Ağır Topçu Alayı, Çanakkale Boğazı, Rumeli bölgesinde Namazgah Tabyası merkez olmak üzere Soğanlı Dere bölgesine kadar olan sahada konuşlanmıştır. Birlik, Çanakkale Cephesi'nin açıldığı ilk günden itibaren kıyı savunma görevi yanı sıra gözetleme ve keşif görevini de icra etmiştir. Bu bağlamda Liva Kumandanlığı, 21 Şubat'ta 1915'te 4. Ağır Topçu Alayının sorumlu olduğu mevkiye yapılması Müttefik Filoya Boğaz'da taarruz emesi için gönderdiği emirde; Kilidülbahir grubu atışına engel olacak lodos olmamasına rağmen ateş; akıntıya kapılarak dışarıya doğru sürüklenen bir geminin on beş metre uzaklığında, beş metre irtifağında ve on metre genişlik olmak üzere arka arkaya ateş açılacaktır. Hedefin saat 8.45'ten önce Kepez önlerinde akıntıya bırakılması ve telemetrenin Mecidiye'den yedi bin metre uzaklığı kadar gösterince tekrar ateş altına alınmasını, Mecidiye Bataryası top başına üçer atım, Namazgâh ve Hamidiye Bataryaları harp zamanında olduğu gibi ateş idare edilmesini ve bataryalar içinde mühimmatın halini görmek için getirebilecek olan Mevki Müstahkem ve Boğaz Kumandanlığı topçu subaylarında daha fazla hiçbir kimsenin bulunmasını, Alay kumandanı harpte bulunacağı mevkiye bulunmasını Liva Kumandanı Bey hareketli komşu bataryalar seyir subayı atışını bu grubun haricinde seyir edeceği, ateş açacak bataryalar uzakta bulunan mıntıklar subayı kendi mıntıkları dâhilinde durması nedeni ile Kepez ve karantina mıntıkları asker dağılması muhtemel olan parçaların tesirine karşı hazırlıklı olunmasını, son mermiden sonra

hedefi almaya gidecek olan römorkörün cevap verinceye kadar Mecidiye Batarya Kumandanı beyaz işaret fişeği ateş etmesini ifade etmiştir.²⁰²

20 Şubat 1915'te Binbaşı Kemal Boğaz'da yaşanan gelişmelere dair gönderdiği raporda; saat altıdan önce Seddülbahir önlerine kadar gelen Birleşik filo kruvazörü Morto limanına attığı beş mermiye Anadolu ve Seddülbahir' de bulunan bataryalar karşılık verememiş ve geri çekilmiştir. Söz konusu daha sonra Tekke koyu açıklarında dolaşmıştır. Tekke Koyu ve Seddülbahir açıklarında dört torpido, iki mayın temizleme gemisi hali seyir halindeyken İmroz'dan havalanan bir uçak Seddülbahir'e kadar gelerek tekrar geri dönmüştür²⁰³. Akşam saat 9'dan önce iki deniz altı Tekke Koyu açıklarında bir iki dakika görülmüş ve Boğaza tekrar dalmışlardır. Boğazın açıklarında üç torpido, iki mayın temizleme gemisi olduğu bildirilmiştir. Aynı günün sabahında saat 6.50'de Mecidiye bataryasına on iki tapalı dane, Hamidiye Bataryasından 2 adet sert dane ve Namazgâh'taki yedinci bataryadan dört tapalı dane atıldığı bildirilmiştir.²⁰⁴

Boğaz muharebeleri süresince birliklerin üst komuta kademesi ile haberleşmesi önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Alaylar tekrar eden emirler ile günlük rapor göndermeleri konusunda uyarılmıştır. Bu çerçevede 4'üncü Ağır Topçu Alayı'na da 27 Şubat 1915 tarihli emirde günlük yapılan işleri için raporlarını akşamları göndermesi emredilmiştir. Nitekim 27 Şubat 1915 günü Topçu alayı için de önemli gelişmelerin yaşandığı bir tarih olmuştur.²⁰⁵

Soğanlıdere bataryasından gelen sabah raporunda Müttefik torpidolarından birisinin Anadolu sahilini takip ettiği, diğerinin ise bataryalar hattına yakın gittiği görülmüştür. Bunun üzerine 4.200 metreden 50 mermi ile ateşe başlanmıştır. Öğleden önce 10.20'de bu defa birbirini 200 metre aralıklarla takip eden dört Müttefik torpidosuna 35 metreden 50 mermi atılmıştır. Bu atışlar esnasında üç isabet gerçekleşmiştir. Bu bombardımanda elde bulunan 381 mermiden 138'i kullanılmıştır. Müttefik filonun bombardımanı esnasında askerlerin

²⁰²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-8, 1-8a.

²⁰³ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-8, 1-9a.

²⁰⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-8, 1-9a.

²⁰⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

yattığı koğuşa bir mermi isabet ederek yarısını yıkmıştır. Yanı sıra batarya gerisine de çeşitli mermi isabetleri olsa da önemli bir tesirinin olmadığı görülmüştür.²⁰⁶

Boğaz'a giren Müttefik filo Seddülbahir'e çekildikten sonra Kumkale ve Halileli bölgesini bombardıman etmeye başlamıştır. Bu durum Soğanlıdere'de görev yapan Yüzbaşı Şemseddin tarafın gönderilen rapora da yansımıştır. Buna göre öğleden sonra saat 15.00 civarında boğaz hattına giren iki torpidoya önce 3.400 metreden daha sonra 5.800 metreden ateşe başlanmıştır. Bu ilk bombardımanda bir isabet kaydedilmiştir. Üst komutanlıkça topçu mermisinin harcanması konusundaki emirler nedeniyle 38 mermi harcanabilmiştir. Buna rağmen elde kalan mermi ancak bir gün yetecek kadardı. Ve bu şartlar altında yeterli mermi olmadığı için müsademeli şarapneller ile ateşin yarım kalacağı için ivedi ikmal talep edilmiştir. Bir yandan da uçak saldırıları ile mücadele edilmiştir. Nitekim öğlen saatlerinde Kirte ve Erenköy üzerinden gelen uçakların yapmış olduğu saldırı sonuçsuz kalmıştır.²⁰⁷

Gün boyu devam eden saldırılar Müstahkem Mevkiiyi de teyakkuza geçirmiştir. Bunun üzerine akşam gönderilen emirde Müttefik filonun gece saldırıya geçme ihtimalinin bulunduğu bu nedenle projektör ve set bataryalarının hazırlıklı olması istenilmiştir. Ayrıca gün boyu Soğanlıdere'den yapılan atışların "çok kötü" olduğu hususunun diğer batarya komutanlarına bildirilmesi emredilmiştir. Bir yandan da gün boyu devam eden bombardımanlarda Erenköy obüsleri Müttefik filoya iki mermi isabet ettirmiş iken Dardanos istihkâmlarına atılan 42 merminin herhangi bir etkisi olmamıştır. Bununla birlikte Soğanlıdere, Erenköy, Tenger, İntepe bataryaları gün boyu muharebeye dâhil olmuştur²⁰⁸.

Boğaz'da, 27 Şubat 1915 günü yaşanan muharebe Türk savunmasının hazırlanması için önemli bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu amaçla öncelikle topçu eğitimlerine ağırlık verilmesi istenilmiştir. Bunun için birliklere talim mermileri ve eğitim füyelerinin gönderilmesi emredilmiştir. Diğer yandan Erkan-ı Harbiye'den gelen telefonda Müttefik filonun merkez bataryalarımızı rahatça ateş altına almasından dolayı Halileli sırtlarına 15'lik bir batarya sevk edilmiştir. Eski Hisarlık civarına da ağır obüs bataryasının yerleştirilmesi

²⁰⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

²⁰⁷ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

²⁰⁸ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

emredilmiştir. Bir yandan da Üvecik ve Karatepe’de bulunan 12 cm’lik bataryalar Halileli sırtlarına yerleştirilmeye başlamıştır²⁰⁹. Müttefik filonun, Dardanos bataryasına kadar sokulabilmesi ihtimaline karşı Dardanos hattı gerisine 15 cm’lik eski mermileri kullanma durumuna göre planlama yapılması istenilmiştir. Kepez’deki Mantelli bataryanın gündüzleri mevcut mevkiinde bulunması, elde bulunan adi Krupp toplarından istifade edilmesi, ikişer toplu sahte bataryaların tesis edilmesi emredilmiştir²¹⁰. Bu önemlere ilave olarak Müttefik filonun Seddülbahir sahiline çıkaracağı iki fedai aracılığı ile cephaneliklerimizi ateşlemesi beklendiğinden geceli-gündüzlü nöbet görevinin gerçekleştirilmesine büyük önem verilmiştir. Bu nöbetçilere şahsen tanımadıkları kimseyi ne olursa olsun birliğin içine sokmaması emredilmiştir. Öyle ki parolayı bilen kişi yabancı birisi ise alınmaması ve devriyeler aracılığı ile komutanlarına bildirilmesi istenilmiştir. Bu tedbir torpidolar için de farklı usullerle de olsa uygulanmıştır. Bu amaçla Demirhisar torpidosu boğazdan çıkarken iki beyaz fişek atmış ve torpidonun ismini bağırması bir defaya mahsus da olsa emredilmiştir.²¹¹

Liva kumandanı Miralay Talat, 27 Şubat 1915 günü 4’üncü Ağır Topçu komutanlığına gönderdiği emirde “muharebe etmek birliklerin kutsal görevi ise her muharebe sonrasında ayrıntılı rapor vermek” hususu vurgulanmış ve bundan hareketle 19, 23 ve 26 Şubat 1915 tarihli muharebe raporlarının hâlâ gelmediği bu nedenle hemen raporların gönderilmesi istenilmiştir. Ancak rapor hazırlanmasında bazı konulara dikkat çekilmiştir. Buna göre bütün raporlar ayrıntılı olmalı, yaşanan muharebeler oluş sırasına göre bildirilmelidir. Örneğin; müttefik filo saat kaçta, kaç tane gemi ile hangi istihkâmlara ateş açtı? Ne kadar alanda ne kadar süre devam etti? Ne zaman karşı ateş açıldı? Kaç mermi kullanıldı ve etkisi ne oldu? Karşı tarafın etkisi ne oldu? Kaç mermi attı? Zarar durumu nedir? Ateş aralarında alınan tedbirler ve sonucu ve sebepleri sırayla anlatılması istenmiştir. Üst birlik raporlarını ayrıntılı şekilde birleştirmeye vakit bulamazlarsa bir örneğini aldıktan sonra kendi gözlem ve düşünceleri ile beraber aynen göndermelerini istemiştir.²¹² Aynı gün Liva Kumandanı Yüzbaşı Şemseddin Efendi’nin Soğanlı Bataryasını kumandasını teslim

²⁰⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

²¹⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

²¹¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13, Fih. 1-43a.

²¹² *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13, Fih. 1-43a. Aynı gün Liva Kumandanı Yüzbaşı Şemseddin Efendi’nin Soğanlı Bataryasını kumandasını teslim aldığı ve Baykuş ile Soğanlı Bataryası ateş idarelerini Binbaşı İzzet Efendi’nin idare edeceği bildirilmiştir. (*ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-40)

aldığı ve Baykuş ile Soğanlı Bataryası ateş idarelerini Binbaşı İzzet Efendi'nin idare edeceği bildirilmiştir.²¹³

Birlikler bu önlemler dâhilinde muharebe hazırlıklarını sürdürmüştür. 28 Şubat 1915 günü nispeten sakin geçmiştir. Öyle ki 4'üncü Topçu Alayı Komutanı Binbaşı Kemal Bey, sorumluluk bölgesinde herhangi bir şeyin yaşanmadığını rapor etmiştir. Ancak aynı gün Kirte'deki 5'inci Alay komutanlığından gelen raporda Kömür Burnu ile Seddülbahir arasında sekiz parça zırhlının bulunduğu bildirilmiştir.²¹⁴ Macit Bey'in vermiş olduğu bu rapor Boğaz girişinde olası bir hareketliliği de göstermektedir. Buna karşın Liva kumandanlığı nöbetçilerin sık değiştirilmesini, gözetleme postaları ile subayların görevlerinde dikkatli olmalarını, herkesin teyakkuz durumunda olmasını, bir taraftan bir şey hissedilirse anında her yerin haberdar edilmesini ve projektörlerin deniz üstünde bütün açıkları gösterecek şekilde konumlanmalarını emretmiştir.²¹⁵

4'üncü Ağır Topçu Alayı, 27/28 Şubat 1915 günü sorumluluk sahasındaki sakin durumu da kullanarak Kepez bölgesine komutanlığın emrettiği sahte bataryayı inşa etmiştir. Ancak Boğaz girişi hareketliliği ise devam etmiştir. Öyle ki Kumkale açıklarındaki bu hareketlilik üzerine durum 2'nci Liva Komutanlığı'na ve Eceabat'ta konuşlu bulunan 19'uncu Tümen Komutanlığı'na bildirilmiştir.²¹⁶ Öyle ki İtilaf kuvvetleri Seddülbahir önlerinde on kişiden oluşan birlikleri ile karaya keşif kolu çıkarmıştır. Bunun üzerine Harap Kale'de bulunan posta askerlerinin ateşi üzerine iki asker yaralanmak suretiyle geriye çekilmek durumunda kalmıştır. Ancak bir şekilde İtilaf kuvvetlerinin kıyıya çıkabilmeleri Müstahkem Mevkii komutanlığınca şiddetle eleştirilmiş ve komutanlık hiçbir suretle karaya çıkmaya izin verilmemesini istemiştir. Bu amaçla 26'ncı Alay'a gerekli talimatlar verilmiştir.²¹⁷ Bu durum günlük karargâh emrine de yansımıştır. Bu emirde İtilaf kuvvetlerinin kıyıya yakın alanlarda çıkarma denemelerinin bulunduğu ancak piyadelerin "arslanca" karşılık vermesi nedeni ile bölgeyi savundukları vurgulanmıştır. Yanı sıra Müttefik filonun Boğaz'dan içeriye sokulmamasının önemli bir yere sahip olduğu bu amaçla

²¹³ *ATASE Arşivi*, BDH, K. 4669, D. H-13, F. 1-40.

²¹⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13, Fih. 1-44.

²¹⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13, Fih. 1-44.

²¹⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13, Fih. 1-43a.

²¹⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13, Fih.1-43a.

Halileli sırtlarında bulunan 9'uncu Sahra Bataryası'nın 12 Cm'lik toplarının özellikle geceleri kullanmaları istenilmiştir. Benzer şekilde Boğaz'dan içeriye giren gemileri Dardanos'un 15 Cm'lik toplarının ateş altına alması emredilmiştir.²¹⁸

Çanakkale Boğaz savunmasının en önemli unsurlarından birisini de mayın hatları oluşturmaktadır. Bu hatların Müttefik Filo'nun tarama gemilerince bulunup etkisiz hale getirmesini engellemek ise kıyı topçularına verilmiştir. Nitekim bu amaçla 8 Mart 1915 günü Nusret mayın gemisi tarafından Erenköy açıklarına dökülen mayınların İtilaf Devletlerinin torpil arama gemileri tarafından toplanmasını engellemek amacıyla kıyıya yakın alanlarda bataryaların bulundurulması istenilmiştir. Bir yandan da İtilaf Donanması'nın keşif yapmak için kıyı hattına yaklaşmasını engellemek için uzun menzilli toplar ile atış yapılması ancak bunun için cephanenin yeterli olmaması durumunda mühimmat tasarrufuna gidilmesi emredilmiştir. Ayrıca torpil arama gemilerinin yaklaşması durumunda Dardanos ve Baykuş'taki 15 Cm'lik bataryaların eski mermiler ile emir almaksızın ateşe başlamaları istenilmiştir²¹⁹. Bu önlemler karşılık bulmuştur. Nitekim 4'üncü Ağır Topçu Kumandanı Binbaşı Kemal Bey, 11 Mart 1915 tarihli raporunda boğaz içerisine giren torpil arama gemilerinin set bataryaları başta olmak üzere Kepez hattından ve Baykuş'tan ateş altına alındığı ve nihayetinde Havuzlar Bataryası önünde batırıldığını rapor etmiştir.²²⁰

11 Mart 1915 günü mayın arama gemilerinin Boğaz içerisine girmesi nedeni ile set bataryaları aynı günkü emirlerle uyarılmıştır. Bu emirde set bataryalarının esas görevinin torpil arama gemilerinin savunma hatlarına gelmeden önce imha etmek olduğu bu nedenle tüm komuta kademesinin uyarılması istenilmiştir²²¹. Aynı emirde projektörlere dair de talimatlar yer almıştır. Buna göre hedefi bulan projektörün hedefi diğer projektöre teslim edene kadar takip etmesi istenilmiştir. Bir yandan da projektörlerin aynı gemiyi aynı anda aydınlatmaması emredilmiştir. Ayrıca gözetleme görevindeki projektörlerin ara sıra kapaklarını kapatması ve kontrollerinin yapılması istenilmiştir.²²²

²¹⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-2, Fih.1-54.

²¹⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-2, Fih.1-54a.

²²⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-2, Fih.1-54a.

²²¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-2, Fih.1-57.

²²² *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-2, Fih.1-57.

Boğaz içerisinde, 11-12 Mart 1915 tarihinde yaşanan muharebe 4'üncü Ağır Topçu Alayı komutanlığına da rapor edilmiştir. Bu raporda Boğaz girişi dışında bir kruvazör, on torpido ve yedi araştırma gemisinin Kumkale ve Seddülbahir'e yakın bir yerde 07.05'te görüldüğü, saat 09.40 geçerek kruvazör ile bir torpidonun ilerleyerek Morto Limanı hattına geldiği, diğer iki torpidonun saat 10.40 geçerek Kepez ve Dardanos projektörlerine ateş etmesi üzerine uçaksavar takımıyla iki, Mesudiye bataryası ile de saat 11.00'de son iki mermiyi ateş etmesi üzerine Müttefik Filo Kumkale önüne çekilmeye başlamıştır. Bu defa saat 14.05'te yedi adet torpil arama gemisi Mesudiye bataryası tarafından altı adet som dane ile ateş edilerek Kumkale istikametinde çekilmeye zorlanmıştır.²²³

Boğaz içerisinde, Müttefik donanmanın yaptığı donanma ile giriş denemeleri kadar karaya asker çıkarma girişimleri de önemli bir yere sahiptir. Bu durum, tekrar eden birçok emir ile komutanlıkça birliklere hatırlatılmıştır. Bu emirlerden bir tanesi de 14 Mart 1915 günü yayınlanmıştır. Bu emire göre “önemli ve acele” notu ile Müttefik filonun geceleri tahrip malzemesiyle donatılarak keşif kollarının baskın tarzında tabyaları tahrip edebileceği bu nedenle Erenköy doğusunda Karantina mevkiyle Kumkale arasındaki boğaz kısmı 9'uncu Tümen tarafından gözetlenerek korunacağı, Karantina'dan itibaren Sarısığlar Koyu'na kadar olan sahil kesimi 126'ncı Alay tarafından gözetlenerek, korunacağı bu nedenle alayın birinci taburunun görevlendirildiği, bu taburun geceleri tabya civarında ve sahilin uygun yerlerine kuvvetli postalar göndererek taburların yakından savunacağı, Karantina civarında Tümen birlikleri ile iletişimin sağlanacağı, gündüzleri sahil gerisindeki sırtlarda uygun gözetleme postaları bırakmanın yeterli olacağı konusunda gerekli tertibatın alınması Müstahkem Mevki komutanı Cevat Paşa tarafından emredilmiştir.²²⁴

4'üncü Alay Komutanlığı, bir yandan savunma amaçlı tedbir alırken bir yandan da topçu atışından korunmak için kamufle çalışmaları yürütmüştür. Bu amaçla Müstahkem Mevki Komutanlığı 14 Mart 1915 günü yayınlanmış olduğu emirde Namazgâh Tabyası, Hamidiye Tabyası, Mecidiye Tabyası ve Anadolu Hamidiye Tabyası kışlarının uzaktan görünen kısımlarının yıkılması, Kilitbahir ve Çimenlik Kalesi ile Anadolu Hamidiye

²²³ *ATASE Arşivi*, BDH Kl.4669, Dos. H-2, Fih.1-57a.

²²⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kl.4669, Dos. H-2, Fih.1-60.

arkasında yol üzerinde bulunan beyaz badanalı evin ve girişten görülebilen beyaz minarelerin siyah boya ile boyanmaları emredilmiştir.²²⁵

4'üncü Ağır Topçu komutanlığı aynı gün-14 Mart 1915- vermiş olduğu emirde Müttefik filonun torpil arama gemilerinin üzerine açılan ateşte batarya komutanının telaşla hareket ederek nişan almada isabetli olmadığı, bu nedenle ateş anında soğukkanlı ve sakin davranmaları konusunda uyarılmış, bir yandan da bataryaların birbirlerine telefon bağlantısı kurması emredilmiştir. Bu konuda Alay muntika komutanlarının batarya komutanlarını uyarmaları, gereksiz mühimmat sarfiyatına neden olmaları, Müttefik filo gemisinin tahrip etme ihtimali dikkate alınarak gemilerin batırılmasını sağlayamazlarsa torpil hatlarının tahrip edilmesine izin vermiş olacakları, bu nedenle atışlarını düşünerek etkili bir şekilde yapmaları Alay ve Batarya komutanlarına emredilmiştir²²⁶. Ayrıca 4'üncü Ağır Topçu Komutanı Binbaşı Kemal Bey, İstanbul'dan Osmanlı Devleti uçaklarının geleceği bunlara yanlılıkla ateş edilmemesi gerektiği hususunda hatırlatmada bulunmuştur.²²⁷

Mart ayında yaşanan bu yoğunluk Boğaz savunmasındaki süreci de hızlandırmıştır. Bu amaçla Boğaz'daki mayın tarama işlemi için kritik göreve sahip olan projektörler için de 14 Mart 1915 günü Umum Kumandanlıkça emir yayınlanmıştır. Bu emirde Müttefik filonun birkaç gecedeki taarruzlarındaki hareketlerine göre set bataryalarıyla projektörlerin aşağıdaki gibi hareket etmeleri istenilmiştir;

a) Kepez'deki bir buçukluk projektörle Soğanlıdaki doksanlık projektör giriş yönüne karşı aydınlatmalı ve projektörler ile mayın arama gemisini koruyan kruvazör, torpidoları aydınlatmalıdır. Dardanos Bataryası ile Mesudiye Bataryası bunların aydınlattığı gemiyi ateş altına almalıdır.

b) Kepez'deki doksanlık projektörle Baykuş projektörü torpil hatlarını tahrip eden ilerideki mayın arama gemilerini aydınlatarak ve set bataryaları bu hedefleri ateş altına almaları, iki projektör ile kendi hedefleri kendi sahaları dışına çıkıncaya kadar takip etmeleri ve bütün ateş bu hedefler üzerine hareket ettirilerek ateşin dağıtılmasına çalışılmalıdır.

²²⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-60.

²²⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-60-61.

²²⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-61.

c) Hedefler tahrip olunmaksızın bunu projektörlerin sahasından ilerleyen içerideki diğer projektörlerin sahasına girince Rumeli tarafındaki hedefi Havuzlar, Anadolu tarafındaki hedefi Hamidiye'ye teslim ederek Kepez ve Baykuş projektörleri tekrar hedef aramalıdır.

d) Baykuş bir buçukluk projektörlerinin teçhizatı henüz ikmal edilmemiş ise de Mecidiye'deki projektör kısa bir sürede buraya sevki edilmesi emredilmiştir.

Bir yandan da ateş tanzimi için düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla torpil arama gemilerinin tahribi ve karşılıklı bataryaların birbirlerini ateş altına almamaları için set bataryaları ateşlerinin muhtelif istikamet atışlarına göre karşı sahili dövmeyecek şekilde mesafe verilmesi istenilmiştir. Ayrıca Yarbey Wasidlo Bey'in 14 Mart akşamı 3'üncü Alay'da, 15 Mart akşamı 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nda bulunarak aydınlatma konusunda yardımcı olacağı bildirilmiştir. Projektörler konusundaki uyarılar 14 Mart tarihli emirde de yer almıştır. Buna göre bölgesi içinde hedef bulunmayan dâhili projektörlerin kapalı olması, yalnız ara sıra arama için ilerideki projektörlerden hedef almak için açılmalı ve dâhili projektörlerin sürekli açık olmasının Müttefik filoya yön gösterici olacağından zarar vereceği ifade edilmiştir.

Projektörle esasen bataryaların hedeflerini arama ve aydınlatma görevi ile sorumlu ve memurlarını doğrudan doğruya batarya, muntıka ve alay kumandanlarına tabi ve telefonla bağlı bulduklarından müttefik filo gemilerinin torpil hattına geçmiş ve sınırı geçmelerini engellemeleri, Mevki Müstahkem Kumandanı Mirliya Cevat tarafından emredilmiştir.²²⁸

Boğaz içerisindeki İtilaf Devletlerinin gemi girişinin yanı sıra uçak saldırıları da önemli bir tehdit halini almaya başlamıştır. Öyle ki 4'üncü Ağır Topçu Komutanlığı 14 Mart 1915 tarihli raporunda Müttefiklere ait 173 numaralı deniz uçağının Seddülbahir tarafından Hamidiye'ye kadar gelip sonra geriye döndüğü, söz konusu uçağın Tenger'e on beş şarapnel, Yıldız'a üç ve Goncasuyu'na üç, Değirmenburnu'na beş, Hamidiye'ye iki olmak üzere

²²⁸ATASE Arşivi, BDH Kl.5640, Dos. H-2, Fih.1-61.

toplamda yirmi üç şarapnel ile ateş ettiği, uçağın Anadolu tarafından geri döndüğü ve Soğanlı Dere üzerinden geçerken batarya mevki önüne bir bomba attığı bildirilmiştir²²⁹. Saat 11.30'da ise Seddülbahir tarafından havalanan bir uçak Mecidiye üzerine kadar gelerek geri dönmüştür. Bu esnada Tenger'den bir, Hamidiye'den beş, Goncasuyu'ndan üç, Değirmenburnu'ndan iki, Yıldız'dan iki şarapnel attığı 4'üncü Ağır Topçu Komutanı Binbaşı Kemal Bey tarafından bildirilmiştir.²³⁰

Boğaz içerisinde yaşanan tüm bu hareketlilik döneminde muharebe alanı bir yandan da devlet erkânınca ziyaret edilmiştir. Bu amaçla 14 Mart 1915 günü Müstahkem Mevki Komutanlığı 4'üncü Topçu Alayı'na gönderdiği emirde İstanbul'dan 15 Mart 1915 günü Amerikan elçisinin, Avusturya Ataşemiliteri'nin, Adliye Nazırı'nın ve Ayan üyelerinin bazılarının Çanakkale Erenköy' saat 10.00'da ulaşacaklarını sonra Dardanos'a geçeceklerini, saat 15.00 gibi Anadolu Hamidiye Tabyası'na ulaşacakları, saat 16.00 gibi ise Kilitbahir'e geçeceklerini bildirmiştir.²³¹

4'üncü Ağır Topçu Alayı bir yandan da bölgede keşif ve gözetleme faaliyetlerine devam etmiştir. Bu amaçla 14 Mart 1915 günü Liva Komutanlığı'na gönderdiği raporda Karanlık Liman yönünden iki adet torpilin yaklaştığının görüldüğü, iki torpidonun Tenger tarafında duran projeksiyonlara ateş açmasına karşılık ileride konuşlu uçaksavar takımı tarafından dört mermi atılmıştır. Mesudiye Bataryası da yedi adet som dane ile ateş etmiştir ki bunun sonucunda gemilerden birisinin ateş aldığı görülmüştür.²³²

15 Mart 1915'te İngiliz ve Fransız Donanmasının Çanakkale olan saldırısında Rumeli tarafındaki Hamidiye İstihkâmında Dördüncü Ağır Topçu Alayın iki zabıt ile on askerin görevlerini gösterdikleri yiğitlik, cesurluk ve fedakârlık nedeni ile ödüllendirilmesinin uygun bulunması hususu Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.²³³

²²⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-61.

²³⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-61a.

²³¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-61a.

²³² *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-61a.

²³³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih. 1- 61.

18 Mart 1915 Boğaz muharebesi öncesi İtilaf Devletleri son defa mayın tarama için boğaz giriş denemesinde bulunmaya çalışmıştır. Bu amaçla 17 Mart 1915 günü üç torpidonun Tenger altındaki bataryanın çevresine girdiği, dört adet mayın tarama gemisinin iki torpido eşliğinde Karanlık Liman'a doğru geçmekte olduğu, Boğaz girişinden iki torpidonun ilerlediği, iki torpidonun boğaz hattı içerisinde sahte toplara ateş açtığı, iki denizaltının Boğaz'a girdiği, Müttefiklere ait bir uçağın Tenger ve İntepe'ye kadar gelerek geri döndüğü ve Saros tarafından top seslerinin geldiği bildirilmiştir.²³⁴

Liva Kumandanlığına gönderilen sabah raporunda; bu gece-17 Mart 1915-Müttefiklerin saat 11'de beş altı adet mayın arama gemisinin görülmesi üzerine Anadolu bataryalarının ateşi ve uçaksavar takımından atılan ve uçak topuyla dört toplamda sekiz mermi atıldığı, bu gemilerin iki kırmızı fişek atarak geri çekildiği, gece yarısından sonra saat 04.20'de yine birkaç tane mayın arama gemisinin projektör ışığı dahilinde Tenger ilerisinde görünmesi üzerine Mesudiye bataryası tarafından ateş açılarak beş adet som mermi atılması üzerine Müttefiklerin iki kırmızı fişek daha atarak geri çekildiği bunun dışında başka bir olay olmadığına dair bilgi verilmiştir.²³⁵ 17 Mart 1915 gün boyu yaşananlar üzerine Müstahkem Mevki Komutanlığı tüm bağılılarına aşağıdaki emri göndermiştir;

1. Birkaç torpido ve mayın arama gemisinin dün gece Karanlık Liman'da ilerlemesi üzerine bataryalardan açılan ateş üzerine geri çekildiği, müttefik güçlerin bu gün Boğaz'da net bir harekette bulunmaması ile birlikte Seddülbahir-Kumkale hattı dışında Boğaz'ı gözetledikleri, bugün işareti çift çizgili uçaklardan birinin geldiği gelecek olan diğer uçaklar hakkındaki bilgiye göre Müttefiklerin kuvvetli bir çıkarma hazırlığında olduğu düşünülmektedir. Nitekim Afrika'nın kuzeyinde toplanan Cezayir avcıları ile Fransa'dan gelen askerden oluşan bir çıkarma ordusunun doğuya hareket etmiş olduğu, İngiltere'nin Mısır bölgesinde bunları takviye edeceği ve Limni adasına 1200 İngiliz bahriye askeri ile Avusturyalı asker çıkarıldığına dair Karargâhı Umumi 'den bilgi gelmiştir.

2-Tümen bölgelerine ait savunma hazırlıklarını tamamlamak, güçlendirmek ve tel örgülerinden geniş ölçüde yararlanılması, sahilin çıkarmaya uygun yerlerini ateş altına almak için öncelikle 9'uncu Tümen'e ait merminin altı âdeti Nordenfeld4'üncü Ağır Topçu Alay'ından, 9'uncu Tümençe de Nordenfeldlere ihtiyaç görülürse 3'üncü Ağır Topçu

²³⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-63.

²³⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-63.

Alayı'ndan verilecektir.37 santimetrelik makineli toplardan gerek asıl tahkimatta ve gerekse sahil yakınında istifade edilmelidir. Ayrıca, 19'uncu Tümen tarafından temin edilen toplarının nerelere koyulacağını bildirilmesi istenilmiştir.

3-12'lik koşulu Obüs Bataryası 8'inci Alay 1'inci Tabur'a bağlanarak sevk edildiği, bu bataryalarda gerekli görüldüğünde 1'inci Obüs Taburu ile birlikte Müttefiklere karşı ateş açılması, özellikle Seddülbahir yakınlarında olabilecek çıkarmaya karşı şarapnel ateşi gerçekleştirilecek yere yerleştirilmesi, Müttefiklerin çıkarma yapmalarının kesinleşmesi durumunda 9'uncu ve 19'uncu Tümen komutanlarının çıkarmayı engellemek için sahildeki koşulu obüs bataryalarından yararlanmaları ve bu bataryalardan düşmanın çekilmesine kadar doğrudan sevk ve idare etmesi emredilmiştir.

4- 8'inci Ağır Topçu Alayı, İntepe Grubu 12'lik iki batarya,12'lik İki Obüs takımı,12'lik bataryadan oluşan Halileli, Erenköy ve İntepe Bölgesi Mıntıka Kumandanı Kaymakam Werhle Bey olduğu ve Yarbay Zekeriya Bey'in 8'inci Alay'ın komutasını yerine getireceği bildirilmiştir.

6-Karanlık Limana konulan 90'luk projektörün ve İntepe tarafına yerleştirilmiş 40'lık projektörün İntepe grubu ve bunun yakınındaki sahra bataryasına yardım edecek şekilde yerleştirilmesinin uygun olacağı, bundan birisinin Werhle Bey, diğer ikisinin Tümen tarafından konularak idare edileceği ifade edilmiştir.

7-Düşmanın girişimlerini engellemek için Kabatepe ve civarlarına yerleştirilmiş olan 15'lik muhasara toplarının koşulu hale getirilerek ihtiyaç halinde değiştirilmesi gereklidir. Bu mıntıka için 4'üncü Ağır Topçu Alay'ına bağlı olan set bataryası olarak faydalanılan 12'lik muhasara taburunun şimdilik kuvvetli bulunmasına gerekli olmadığından bu taburdan gereken kadar tefrik olunacak ve 19'uncu Tümençe 15'lik topların hareket kabiliyetinin sahip olup olmadığının netleştirilmesi konusunda kumandanlığa bilgi verilmesi Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat tarafından bildirilmiştir.²³⁶

²³⁶ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-63/63a.

4. 1.2. 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 18 Mart 1915 Günü Faaliyetleri

18 Mart 1915 tarihine kadar Müttefik Filo 3 Kasım 1914 -19 Şubat 1915'e kadar geçen sürede Boğazdan geçmek için farklı tarihlerde çıkartma girişimlerinde bulunmuşlardır²³⁷.Çanakkale Boğazı'nı geçmek için Müttefik Filo'nun Taarruz Planı'nın ana hattı "Merkez tabyalarındaki" topçuyla mayın hatlarını koruyan bataryalar ve obüs bölgesindeki bataryaların tümünün susturulması esas alınarak hazırlanmıştır. Bu plana göre; "A Savaş Hattı" ve "B Savaş hattı" olarak iki savaş hattı üzerinden planlama yapılmıştır. Bunlarda 1. hat olarak tanımlanan A hattında, 1. Tümen'in Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible olmak üzere dört büyük gemi; Boğaz'ın iki yakasında Anadolu Hamidiye, Çimenlik Tabyası, Rumeli Mecidiye Tabyası, Rumeli Hamidiye Tabyası ve Namazgâh Tabyası gibi belli başlı tabyaları ateş altına alacaklardı. B savaş hattı ise Amiral Guepratte komutasındaki 3. Tümen'den Suffren, Bouvet, Charlemagne ve Gaulois olmak üzere 4 Fransız muharebe gemisi, gerisine yanaşacaktır.²³⁸17/18 Mart gecesi saat 22.00'den itibaren üç muhrip ile yedi İngiliz ve Fransız mayın arama tarama gemisi, 18 Mart saat 02.00'ye kadar. Karanfil burnu ile Akyarlar arasında mayın aramasına devam ettiler. Bir şeye rastlamamışlar ve bu bölgenin temiz olduğunu rapor etmişlerdi. Bu tarihte Müttefik Filonun kuruluşu:1'nci Tümen; Queen Elizabeth Müttefik Filo Komutanı Amiral de Robek'in Sancak gemisi, İnfileksıbil , Agamemnon, Lord Nelson; 2 nci Tümen: Ocean, Albay Hayes Sadler komutasında, Irresistible , AlbionVencens, Swiftsure, Majestic, KonopasKomvolis; 3 ncü Tümen : Fransız Amirali Carpet komutasında, Suffren, Bouvet, Golva , Charimagne, Triyampf, Prince George şeklindedir.²³⁹

18 Mart 1915 sabahında saat 8.00'da Bozcaada, İmroz ve Boğaz girişinden havalanan keşif uçağı Bozcaada'nın güneyinde Birleşik Filo'ya ait beş zırhlının bulunduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda İmroz'un güneyinde bir drenot ve dört torpido Boğazı gözetlemektedir. Yarbay Rıfat Bey²⁴⁰ Boğaz'ın methal gerisinde sekiz zırhlı ve bir

²³⁷Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Cilt VIII., a.g.e. s.77

²³⁸Muharrem Saral; Alparslan Orhan, Şükrü Erkal, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekâtı I. Kitap**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1993, s.170.

²³⁹Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Cilt VIII., a.g.e. s.159-160.

²⁴⁰ Çanakkale Muharebelerinde 14. Alay'ın kumandanıdır.

kruvazörün bulunmakta olduğunu bildirmiştir.²⁴¹ Müttefik Filo'nun 18 Mart sabahı Çimenlik Tabyasına ilk bombardmanı öncesi Kilitbahir'e teftişe giden Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa [Çobanlı]' 18 Mart sabahını;

Geç yatmama rağmen erken hava güzel, açık, gökte küçük bir bulut bile yok. Deniz sakindi. Karargâha geldim. Karşıma emir çavuşum Bekir çıktı:

— *Paşam. İleri tarassutun telefonda maruzatı varmış, haberini verdi. İçeri girdim. Nöbetçi tarassut zabiti (Bozcaada önlerinde birkaç düşman gemisinde bazı faaliyet müşahede edildiği bildirdi. Erkânıharbim Salahattin Adil Bey'i bularak bu havalide bir tayyare keşfi yaptırmasını karşıya geçip Kilitbahir'e teftiş için gideceğimi bildirdim. Ve motorla hareket ettim” bu şekilde anlatmıştır.*²⁴²

Cevat Paşa'nın emri ile Salahattin Adil Bey'in tarafından Bozcada istikametine doğru keşif uçuşu yapmak üzere gönderilen Kıdemli Binbaşı Zernov²⁴³ 1600 metreye yükselen uçaktan;

*“Boğazın ağzında bekleyen iki zihli, dört muhrip görüldü. Biraz sola Bozca Ada'ya doğru dönen pilot binbaşıya adanın arkasından çıkan gemileri gösterdi. (5) büyük (3) küçük harp gemisi boğaza doğru geliyorlardı. İngiliz bandıralı idiler. Az sonra da daha soldan Fransız gemileri çıktı. Başta rengârenk işaret flamalarıyla donanmış amiral gemisi onu takip eden (3) zihli, (5) muhrip ile dumanlar savurarak İngiliz filosuna katıldılar” şeklinde bilgi vermiştir.*²⁴⁴

19 Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey 18 Mart sabahı hakkında Rüşen Eşref Bey'le yaptığı mülakatta;

“Kilitbahir'de bulunan Cevat Paşa Hazretleri Maydos'ta karargâhıma gelmişti. Kendisine Seddülbahir mıntikasındaki tertibatı göstermek üzere beraber Kirte'ye gittik. Oraya vardığımız zaman düşman donanmasın Kirte ve Alçitepe istikâmetinde açtığı ateşin altında kaldık. Mezkûr mıntikanın muhafazasına memur alayın kumandanına icap eden talimatı

²⁴¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.4669, Dos. H-13-1-8, Fih.1.

²⁴² GıyasYetkin, **18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi**, Türkiye Eski Muharipler Cemiyeti Yayınları, İstanbul,1966, s.18.

²⁴³ 18 Mart sabahı Alman tayyaresiyle ilk keşif uçuşu yapan pilottur.

²⁴⁴ **18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi**, a.g.e.s.19.

şifahiyeyi verdim. Ve Cevat Paşa ile vazife başında bulunmak için Maydos'a döndük" demiştir.²⁴⁵

Aynı dakikaları Müttefik Filo'nun Boğaz'daki hareketliğini olağan karşılamayan Cevat Paşa;

*"O sabah Kilitbahir'de ki tabyaları gezdim. O esnada 19.Fırka Kumandanı olan Kaymakam Mustafa Kemal Bey (Atatürk)'le beraberdik. Kirte'ye gittik. Bu sırada düşman donanmasının boğazlara doğru ilerlemekte olduğunu gördük. Gemilerin almış olduğu tertibata nazaran bunun alel'ade bir hareket olmadığına kâni olarak hemen Alçıtepeye doğru geri döndük. Bu anda ilk taarruz mermisi başımızın üzerinden geçerek Alçı Tepeye saplandı. Hemen Maydos'a hareketle Mustafa Kemal Bey'den ayrılarak Çanakkale'ye döndüm*²⁴⁶" demektedir.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının karargâhı Çimenlik Tabyada bulunmaktadır.18 Mart 1915 sabahı Queen Elizabeth zırhlısı Anadolu Hamidiye Tabyası ile Çimenlik Tabyasını bombardımana başlamadan önce Cevat Paşa teftiş için karşı sahildeyken Râşit Binbaşı Şnayder'in raporunu telefonda alan Selâhattin Adil Bey, kale komutana durumu sorar;

"Göründüler geliyorlar beyim cevabını aldı. Hemen sahile yürüdü. Dürbünü eline aldı. Saat 8.30 Boğaz önlerine doğru tam yolla gelen İngiliz Amiral gemisi Queen Elizabeth seçiliyor. Kumkale önlerinde bir müddet durdu. Diğer gemileri bekledi. Onlar yaklaşınca da Karanlık Limana girip Menderes Nehrinin mansabı açıklarına geçti." Müttefik filonun diğer gemileri Karanlık Limanda yerlerini aldılar" demiştir.²⁴⁷

18 Mart 1915 öncesinde bir subaydan çok erlere ahlak öğretmeni görevine bürünen kıyı topçularından Mecidiye Tabyası²⁴⁸ komutanı Yüzbaşı Hilmi Bey;

²⁴⁵18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi,a.g.e. s.19-20.

²⁴⁶18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi,a.g.e. s.120.

²⁴⁷18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi,a.g.e. s.120.

²⁴⁸Çanakkale Boğaz Muharebelerinde Birleşik Filo'nun A savaş hattında Anadolu Hamidiye Tabyası'nın karşısında bulunan tabya, Kilitbahir-Alçıtepe yolunun arasında bulunmaktadır. Tabyanın kitabesi günümüze ulaşmamıştır. II. Abdülhamit döneminde yapıldığı bilinmektedir. Tabya, kuzeydoğu-güneybatı ve doğu-batı doğrultularında uzanan iki kanat şeklinde düzenlenmiş, sekiz bonet ve bonetlerin arasında yer alan yedi top

“Bu tarihten itibaren, gayeme ancak talim ve terbiyesiyle görevlendirildiğim erleri maddî ve manevî yönden yetiştirip, yükselterek ulaşabileceğime, bunun dışındaki uğraşlara mesleki yetkimin ve bulunduğum çevrenin uygun olmadığına karar verdim. Bütün hayatımı, erlerin ruh ve askerî ahlâk terbiyesiyle, talim ve eğitimine adadım. Üç sene devam eden bu çalışmalar sırasında, tabya yakınındaki evime ancak 15 günde bir gidebiliyordum.²⁴⁹”
şekilde savaşa nasıl hazırlandıklarını bu şekilde anlatmıştır.

Yüzbaşı Hilmi, Müttefik Filo'nun zırhlıları taarruz planını gerçekleştirmek üzere Boğaz'ın önlerinde yerlerini almaya devam ederken 18 Mart sabahında Boğaz 'ki durumunu şöyle anlatır;

“7 Mart'tan 18 Mart'a kadar geceleri torpil arama faaliyetinden başka savaş olmadı. 18 Mart 1915 günü saat 9.30'da zırhlılar boğazdan girmeye başladılar. Top başı ettim. Saat 10.00'dan biraz önce boğaza giren harp gemilerinin sayısı 16'ya varmıştı. Birbiri ardından boğaza giren bu zırhlılar, karanlık limana doğru hareketten sonra savaş düzenine girerek merkez bataryalarına ateş etmeye başladılar.²⁵⁰”

Sabah saatlerinde bir keşif uçağı, Bozcaada, İmroz ve Boğaz ağzı bölgelerine doğru yaptığı uçuşta düşman donanmasına ait çeşitli sınıflardan birçok harp gemisini görmüştür. Öğleden önce düşman, Dardanos, Hamidiye, Çimenlik, Rumeli yönündeki Mecidiye istihkâmlarına şiddetli ateş açmıştır²⁵¹. Saat 10.30'da Sahil Tarassut Postalarından gelen ihbarda on zırhlının boğaza doğru ilerlemekte olduğu anlaşılmıştır. Öğleden önce

yerinden oluşmaktadır. Tabya'nın çevresinde karargâh vb. yapılara ait olduğu düşünülen temel izleri görülebilmektedir (Yusuf Acioğlu, a.g.m. s.25). 18 Mart 1915 günü Türk zayıfatının önemli bir kısmı Rumeli Mecidiye Tabyası'nda verilmiş olup, iki top takımının erlerinin hemen tümü şehit veya yaralandığından toplar muharebe dışı kalmıştır. Rumeli Mecidiye istihkâmlarında bonetler ve siperler biraz harap olmuştur. İç meydana düşen mermiler, konik çukurluklar oluşturmuştur. Bombardımanın ardından çıkarılan inşaat müfrezesiyle iç meydan, bonetler ve siperlerdeki hasarlar kısmen giderilmiştir. Mecidiye Tabyası'nda toplar arasındaki cephaneliklerin kapı kemerleri ve kısmen duvarları büyük ölçüde tahrip edilmiştir ve 1 adet topun yükseliş çarkı hasara uğramıştır. Bouvet ve Ocean zırhlılarının batırılmasında önemli bir yeri olan kahraman Mecidiye düşman tarafından susturulamamıştır. Bombardıman sonrasında sağ kalan Koca Seyit ve Niğdeli Ali'nin gösterdiği yiğitlik günümüze kadar ulaşmıştır. Müstahkem Mevkii Komutanı Mirliva Cevat Paşa, Rumeli Mecidiye Komutanı Yüzbaşı Hilmi Bey'e tebriklerini iletmış ve gümüş liyakat madalyası ile ödüllendirmiştir (**Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Cilt VIII, a.g.e. s.68**)

²⁴⁹Çanakkale Savaşından Kurtuluş Savaşı'na Cepheden Cepheye Bir Ömür Yüzbaşı Hilmi, a.g.e. s. 137.

²⁵⁰Çanakkale Savaşından Kurtuluş Savaşı'na Cepheden Cepheye Bir Ömür Yüzbaşı Hilmi, a.g.e. s. 137.

²⁵¹Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi, a.g.e. s.125.

Seddülbahir tarafında sırası ile Triumph, Agamemnon, Lord Nelson, Queen Elizabeth, Inflexible, Prens George zırhlıları ve bunları takiben beş torpido teker teker Seddülbahir önünden çıkarak Kumkale'ye doğru giriş yönünde bir hat oluşturmuş ve altı zırhlı omuzluk hattında boğazda ilerlemeye başlamışlardır. Bu esnada keşfe giden Osmanlı tayyareleri geri dönerken Boğaz girişinde Bozcaada civarında 15 İngiliz ve 4 Fransız olmak üzere 19 düşman zırhlısıyla üç kruvazör ve çeşitli türlerde torpido tahrip ve nakliye gemilerinin bulunduğu tespit edilmiştir.²⁵²

4'üncü Ağır Topçu Alayı, 18 Mart 1915 günü farklı saatlerde olmak üzere gönderdiği raporlar ile muharebe dair süreci aktarmıştır. Buna göre ilk gönderdiği raporda, saat 7.30'da müttefiklerin bir uçağının bölgemiz üzerinden geçerek Tenger altı üzerlerine kadar geldiği ve geri döndüğü, bu sırada Tenger uçak topundan dört adet şarapnel atıldığı ve başka bir olay olmadığı 4'üncü Alay Komutanı Binbaşı Kemal Bey tarafından bildirilmiştir²⁵³. Bir diğer raporda ise gece yarısından önce saat 11'de ve gece yarısından sonra saat 12.10'da iki defa müttefiklerin yedi adet torpil arama gemilerinin görüldüğü, üç torpidosunun Karanlık Liman ile Tenger arasında görüldüğü, bu gemilere uçaksavar takımı tarafından iki ve 37'lik ile üç mermi atıldığı, Soğanlı Bataryası'nda 32 mermi ateş edildiği ve Mesudiye Bataryası tarafından 18 mermi, Muin-i Zafer bataryasından bir mermi atılarak saat 2.30'da müttefiklerin geri hat üzerinden ateş ettiği bildirilmiştir.²⁵⁴

18 Mart 1915 günü Müttefik Filo'nun Boğaz'a girmesi uzun sürmüştür. Filo, ilk ateşini Queen Elizabeth 38'lik toplarıyla Çimenlik Tabyası'na açmıştır²⁵⁵. Anadolu Hamidiye²⁵⁶ ve diğer merkez tabyaları Queen Elizabeth'in başladığı ateşe karşılık mesafe uzunluğu nedeni ile karşılık verememiştir. 2'nci Ağır Topçu Tugay Komutanlığı'nca

²⁵²ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-8, Fih.1.

²⁵³ATASE Arşivi, BDHKls.5640, Dos. H-2, Fih.1-63a.

²⁵⁴ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-63a.

²⁵⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-8, Fih.1 belgede; Öğleden önce saat 11.15'te İngiliz donanmasına ait Triumph Halileli sırtlarına ilk mermiyi attı. İntepe'deki 13'lük batarya karşılık vermiştir.

²⁵⁶Anadolu Hamidiye Tabyası'nın, 18 Mart 1915 günü 3 şehit 12 yaralı olmak üzere toplam zayıyatı 15 ve Alman askerlerden 14 er ile 1 subay yaralanmış, 3 er ölmüştür.²⁵⁶ 1 adet 240 mm.lik top harap olmuş, bu tabyada ve çevresinde 127 mermi çukuru sayılmıştır. Anadolu Hamidiye Tabyası, 18 Mart 1915 günü Queen Elizabeth tarafından bombardıman edilmesine rağmen tüm gün susmamıştır. Özellikle Fransız savaş gemisi Bouvet'in batırılışındaki gösterdiği etki nedeni ile Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa tarafından Anadolu Hamidiye Tabyası'nda batarya komutanı Yüzbaşı Herschel'e tebriklerini iletmiş ve Gümüş Liyakat Madalyası ile ödüllendirilmiştir. (Edward, J. Erickson, Gelibolu Osmanlı Harekâtı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 49)

Dardanos ve Mesudiye Bataryalarının da ateş muharebesine katılarak Merkez Grubu'na destek vermeleri emredilmiştir.²⁵⁷Selahattin Adil, Birleşik filonun Anadolu Hamidiye'ye başlattığı ateş anını şöyle anlatmıştır;

“Saat 11.15'de Queen Elizabeth uzaktan iyi bir hedef teşkil eden üstündeki bir tane 22 çapında kısa, 33,5'lik topla savunma sistemimizin dışında bırakılmış olan yüksek Çimenlik kalesine karşı 38.5'likleriyle 16000 metreden ilk salvosunu gönderdi. Düşman merkez hattındaki diğer gemilerde baş taretlerindeki 30.5'liklerle yaklaşık 15000 metreden Anadolu Hamidiye ve Kilitbahir grubumuzu ateş altına aldılar. Fransız filosunun öndeki gemileri de bu ateşe katıldıkları gibi her dört gemi bordalarında orta çaplı toplarıyla karşılık gibi her dört gemi bordalarında orta çaplı toplarıyla karşılık vermeye başlamış olan ileri kıyı, obüs ve havan bataryalarımızı bombardımana başlamışlardı”²⁵⁸.

Tabyaya yapılan ilk bombardımanı Anadolu Hamidiye Tabyası'nda görevli bulunan Ahmet Salim Bey ise şu şekilde anlatmıştır;

“Saat 11.45'te başlayan ateş çok sıkı olmasına rağmen tesirsizdi. Düşman mermileri ya önümüze düşüyor ya da arkadaki talimhane meydanına çukurlar açıyordu. İlk bombardıman 45 dakika sürdü.”²⁵⁹

Müttefik Filo'nun açmış olduğu ateşin tesiri komuta kademesinde de büyük bir bilinmezlik ve merak konusu olmuştur. Selahattin Adil Bey, vaziyeti öğrenmek için batarya komutanı ile yaptığı telefon konuşmasında;

“Beden siperlerine vâki olan isabetlerde bazı top döşemelerinin toprakla dolduğu fakat vakit buldukça temizlendiği ve ciddi bir hasar olmadığı, düşman gemilerinin menzillerine girince âzami mesafeden ateş açacağı” şeklinde aldığı cevap bir nebze de olsa içini rahatlatmıştır. Anadolu Hamidiye Tabyası, Dardanos'u ateş baskısı ile etkisi altına alarak ilerlemeye çalışan Fransız Bouvet zırhlısına ateş açmaya başlamıştır. Ateş, Birleşik Filo'nun mermilerinin neden olduğu dumanın görüş mesafesini engellemesi ve top mevkiilerindeki

²⁵⁷**Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916)** a.g.e. s.40. Öğleden önce saat 11.15'te İngiliz donamasına ait Triumph Halileli sırtlarına ilk mermiyi attı. İntepe'deki 13'lük batarya karşılık vermiştir.

²⁵⁸Selahattin Âdil Paşa, **Hayat Mücadeleleri Çanakkale Hatıraları**, (Yay. Haz. Enver Koray), İstanbul, 1982, s.132.

²⁵⁹**18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi.** a.g.e. s.121

kum, toprak vesairenin temizlenmesi işleri nedeniyle aralıklı olarak ve ortalama bir mesafe ile 11.600 m'den saat 13.58'e kadar devam etmiştir".²⁶⁰

Öğleden önce Boğaz'da Seddülbahir'in önünden çıkan dördü Fransız altısı İngiliz olmak üzere toplamda üzere on zırhlı bulunmaktadır. İngiliz savaş gemileri Tenger Deresi, Halileli Sırtlarına kadar girmişlerdir. Fransızlar Boğaz'ın ortalarından savaş hattına doğru ilerlemişlerdir. Saat 11.25 'te İngilizlerin Triumph zırhlısı Anadolu sahilinden; Prens George, Rumeli sahilini yakından takip ederken İndefatigable, Agamemnon ve Lord Nelson ile Queen Elizabeth'ten zırhlıları bulunmaktadır.²⁶¹ Bu esnada Boğazda bulunan torpido merkezde bulunan zırhlıların etrafında dolaşarak torpillerle savunmayı güçlendirmeye çalışmaktadır. Birleşik Filo'nun en güçlü zırhlılarının Boğazdaki vaziyetinden obüsleri ateş altına alarak ve merkez bataryalarını hedef alacağı anlaşılmaktadır. Obüs bataryalarının özellikle ortada bulunan dretnotları ateş altına almaları ve merkez grubuna karşı düşman ateşlerini ihlal etmeleri dikkatlerini çekmiştir. Öğleden önce Inflexible Anadolu Hamidiyesi'ne akabinde Queen Elizabeth'in Rumeli Mecidiye Tabyası'na başlattığı ateşe tabyalardan menzil yetersizliği nedeni ile karşı ateş açılmamıştır. Birleşik filonun Boğazdaki bombardımanı her geçen saat daha artmaktadır. Bu esnada Mesudiye ve Dardanos bataryaları ateşe başlayarak merkez bataryalarına yardım etmiştir. Birleşik filonun 6 İngiliz zırhlısına 4 Fransız zırhlısı eklenerek Merkez bataryalarına saat 12.00'da ateş açmışlardır. Agamemnon ve Lord Nelson Rumeli Mecidiye'ye, Veymouth Kumkale arkasından Yenişehir'i, Triumph Dardanos'a , Prince George Tenger ve Baykuş tarafına, Queen Elizabeth Anadolu Hamidiye'ye Agamemnon, Lord Nelson Kilitbahir merkez tabyalarına, Inflexible Mecidiye ile Halileli ve Erenköy tarafına ateş açmışlardır²⁶². Hacıpaşa Çiftliği'ne isabet eden mermi ile dumansız barut hartuçlar tutuşarak yanmıştır. Anadolu Hamidiye Tabyası'na isabet eden bir mermi ile harap olmuştur. Baykuş, Prince George'un ateşi altında iken İngiliz zırhlıları Merkez tabyalarını ve kısmen Dardanos ve obüs gruplarını bombardıman etmektedir. İkinci hatta ilerleyen Fransız zırhlıları Boğazdan ilerleyerek sağ ve soldan Birleşik filonun birinci hattına dahil olmuşlardır. Rumeli tarafından hızlıca ilerlemekte olan Fransız zırhlılarına Rumeli Mecidiye'den açılan ateşe Baykuş bataryası ve

²⁶⁰ATASE Arşivinden Seçilmiş Çanakkale Deniz Savaşı'na Ait Belgeleri Askeri Tarih Belgeleri, a.g.e. s.293.

²⁶¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-8, Fih.1.

²⁶²ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-8a, Fih. 1.

Dardanos tabyası da dahil olmuştur. Bu esnada Kumkale ve Yenişehir'in arkasından Boğaz girişine doğru dumanlar yükselmektedir²⁶³. Anadolu Hamidiye Tabyası şiddetli ateş altında iken Rumeli Mecidiye 'deki durumu 5. Top Tarassut Çavuşu Balıkesirli Mehmet Çavuş;

“O gün boğazdan girdikten sonra düşman ilk kesif ateşi bize açmıştı. Amiral gemisi 38' lik mermileri ile önce sağımızda solumuzda büyük çukurlar açtı. Bataryaya bir müddet taş ve toprak yağdı. Biz ateş etmiyorduk. Yarım saat kadar sürdüğünü tahmin ettiğim bu bombardımanda düşman yaktığı binlerce mermiye rağmen yalnız yanımızdaki tabyada (35) buçukluk iki topumuzu harp dışı bırakabildi. Bunlarda da toplara bir şey olmadı ama birinin önüne düşen koca bir düşman obüsü topun oturduğu beton yastığı parçalayarak onu havaya kaldırmıştı. Çok şayanı dikkattir ki efradı da kalabalık olan bu iki eski topa rastlayan iki mermi kimseye bir zarar vermedi” şeklinde anlatmıştır.²⁶⁴

Birleşik Filo'nun savaş gemileri, 15.000 yarda karşılıklı olarak yerlerini aldıktan sonra başta Cevat Paşa Bataryası olmak üzere, Dardanos ve Yıldız Tabya'daki bataryaları muharebe dışı bırakacaklardı. Saat 11.40'ta Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiye, Inflexiblede, Rumeli Mecidiye Tabyalarına ateş etmeye başladığında Türk bataryaları menzil yetersizliği nedeni ile karşılık verememişti. Birleşik Filo'nun merkez tabyalarıyla muharebesi önem kazandıkça 2. Ağır Topçu Tugay Komutanlığı'nca Dardanos ve Mesudiye Bataryalarının da ateş muharebesine katılmaları Merkez Grubu'na destek vermeleri emredildi²⁶⁵. Saat 12.20'te kadar Birleşik Filo'nun gemilerinin menzil içine girmesini heyecanla ve sabırsızlıkla bekleyen Kahraman Türk topçusunun o an geldiğinde yaşadığı sevinci Dardanos'ta görevli Hasan Bey şöyle anlatır;

“Göreyim sizi evlatlarım. Ateş.. Kumandasını aldıkları vakit sevinçten gözleri yaşarmıştı. Toplarını öpenler birbirlerine sarılanlar görülüyordu. Bataryamızın birden ateşe başlaması büyük bir gürültü kopardı. Düşman gemileri birden duman ve alevler içinde kaldılar²⁶⁶.”

²⁶³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-9, Fih. 1.

²⁶⁴ *18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, a.g.e.s.125.

²⁶⁵ *Birinci Dünya Harbi'de Türk harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Kitapların Özetlenmiş Hali*, a.g.e. s.40.

²⁶⁶ *18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, a.g.e.; s.125.

Baykuş kumandanlığından saat 1.05'te gelen rapora göre Birleşik filo, şiddetli bombardımanına rağmen ağır ağır ilerlemektedir. Kumkale arkasından Irresistible, Cornwallis, Vengeance bulunduğu hatta 6 İngiliz gemisi daha elenerek Seddülbahir yönüne doğru bir süre ilerledikten sonra alabanda sancak ederek borda yönünde önce girişte sonra üçer üçer vasat (orta) gemilerinin cenahında (Sağ yada sol yanı) ilerlemeye başlamışlardır. Merkez tabyalarının menziline giren ve Dardanos'a yaklaşmak isteyen Bouvet zırhlısı ateş altına alınmıştır²⁶⁷. Saat 13'dan sonra Birleşik filonun ateşi daha da şiddetlenmiştir. İngiliz donanmasına ait zırhlıları devamlı bir ateşle ağır ağır ilerlemekteydi. Boğazın her iki yönünde savaş hatta giren Fransız zırhlıları büyük bir şiddetle ateşe devam etmişlerdir. Bu esnada Rumeli merkez grubu²⁶⁸ yoğun ateş altındadır. Filonun tabyalara isabet eden mermiler tabyalarda büyük patlama neden olmakta ve yangınların çıkmasına neden olmuştur. Osmanlının Çanakkale- Kilitbahir arasındaki telefon kabloları kırılmıştır ve kopmuştur. Birleşik filonun savaş uçakları Kilitbahir sırtlarını ve Goncasuyu telsiz telefon istasyonunu ateş altına almıştır. Özellikle Queen Elizabeth 38 cm'lik toplarıyla Anadolu Hamidiyesi şiddetli bir ateş altına almış ve Çanakkale'ye düşen birkaç mermi burada da birkaç yangın çıkartmıştır. Büyük patlamalara neden olan 38 cm'lik mermiler; 10-12 metre çapında 3-4 metre derinliğinde korkutan büyük çukurlar meydana getirmiştir²⁶⁹. Aynı suretle Dardanos, Mesudiye bataryalarıyla Soğanlı Birleşik filonun bombardımanına karşı Osmanlı askeri ancak hedeflerinin uzaklaşmasında veya siperlerden yıkılan toprak nedeni ile topların hareketsiz kalması durumunda ateşi kesmek zorunda kalmış bunun dışında mütemadiyen top başında vazifelerini yerine getirmişlerdir.²⁷⁰

Anadolu Hamidiye ve Rumeli Mecidiye Tabyalarına şiddetli ateş sürerken diğer taraftan Çanakkale'de tabyalara isabet etmeyen mermilerin çıkardığı yangın devam ediyordur. Saat 13.00'da muharebe çok şiddetlendiği anı Selahattin Adil;

“Karargâhtan atışlarını iyice takip ettiğimiz Dardanos'un bir ara telefonu işlemez oldu” der.

²⁶⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-9, Fih.1.

²⁶⁸ Mecidiye, Hamidiye ve Namazgah tabyalarıdır.

²⁶⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H13-1-9a, Fih.1.

²⁷⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H13, Fih. 1-10.

Bu esnada Anadolu Hamidiye Tabyası'nda atışların seyrekleştiğini, denizde görülen su sütunlarının seyreltiğini ve bataryalardan atışların azaldığını zanneden Selahattin Adil'e Rifat Bey durumu şöyle izah etmiştir;

“Bütün toplar ateşe devam ediyor, sizin denizde azaldığım gördüğünüz su sütunları (bizzat tarassudatım neticesi) mermilerimizin düşman gemilerinin güvertelerinde patlamalarından ileri geliyor. Düşman merkez grubundaki gemilerde çok mühim hasarat var, âzami gayretle çalışıyoruz. Merak etmeyin.”²⁷¹

Asarı Tefrik Zırhlısından çıkarılarak Tabya'ya takviye edilen 15'lik topların susmasını merak eden Selahattin Adil, vaziyeti öğrenmek için Tabya'ya gönderdiği Mülâzım Ali Bey durumu şöyle anlatmıştır;

“Dardanos tabyamızın toplarının toprağa gömüldüğünü ve temizlemeye çalışıldığını bildirdi. Ve hakikaten kısa bir zaman sonra bu bataryamız yine kudretli atışlarına başladı. Ve saat 13,15'den sonra düşman gemilerinde bir duraklama sezildi. Bizim mestur bataryaların tesirleri meydana çıktı.”²⁷²

Rumeli Mecidiye'nin mazgallarına isabet eden mermi ile iki top takımı şehit ve yaralı düşmesi nedeni ile olay yerine Namazgâh'tan ateş altından çıkarak hızla gelen Osmanlı askeri topları faaliyete geçirmiştir. Bu nedenle Rumeli Mecidiye'de sadece iki top i Birleşik filonun ateşine karşılık verebilmekte ve Anadolu Hamidiye'de 35 cm'lik ve 24 cm'lik birkaç top karşılık verebilmiştir. Rumeli Hamidiyesi'nde bombardımanın başlaması esnasında Birleşik filoya ait iki mermiden biri toplardan birinin nişan tertibatına denk gelmesi diğer merminin ise döşeme rayını kırmasından dolayı var olan diğer toplarla karşılık verilmiştir. Osmanlı topçusu yaşanan şiddetli çatışmaya rağmen olağan dışı bir savunma göstermiştir. Bu esnada Eren köy önünde görülen bir dumanda batan torpidonun olduğu anlaşıldı²⁷³. Nitekim merkez tabyaları Birleşik Filo'nun şiddetli ateşi altında iken Bouvet batmadan önce Kumandan Hilmi Bey geri çekilmeye çalışan Bouvet'e ateş tanzim etme emrini Mehmet Çavuş;

²⁷¹18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi, a.g.e. s.126

²⁷²18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi, a.g.e. s.126

²⁷³ATASE Arşivi, BDH Kl. 4669, Dos. H13, Fih.1-10.

“Hilmi Bey: Dikkat aslanlarım, daha çabuk davranın gemi batacak, diyordu. Ama ne çare ki toplar seri ateşli değildi. Hazır... cevabı veren topçularımıza Hilmi Bey Ateş, kumandası verdi. Bu defa Bouvet’e dört isabet daha kaydedildi. Gemi derhal sancağa yattı, yoluna devam ediyordu.”²⁷⁴

Bu esnada Anadolu Hamidiye’sinden ateş altına alınan Bouvet zırhlısının yan tarafa yatmaya başlayarak üç dakika sonra batmıştır. İngiliz zırhlısı Queen Elizabeth Agamemnon ateşi kesmişlerdir. Bouvet batması Birleşik filoda büyük bir şaşkınlığa neden olmuş ve diğer savaş gemileri biraz geri çekilmişlerdir²⁷⁵. 18 Mart günü Fransız donamasına ait Bouvet’in kısa bir zaman içerisinde batmasını Yüzbaşı Hilmi şöyle anlatır;

“Suffren zırhlısı saat 14.00’te büyük bir süratle dışarı çıkmakta ve Bouvet de onu takip etmekte idi. Hafif bir yara alan Bouvet tam önümüzden geçmekte iken Mecidiye ‘den atılan bir mermi bacasına isabet ederek cephaneliği berhava etti. Gemiden kırmızımsı bir duman sütunu yükseldi. Duman dağıldığında geminin iyice yana yattığı görülüyordu. 2 dakika gibi kısa bir zaman içinde, Fransızların "Yarım Dünya" dedikleri Bouvet Zırhlısı batmıştır.”²⁷⁶

O esnada Çimenlik Tabya’sına bir motorla gelen Cevat Paşa, Bouvet’in battığını Yüzbaşı Hilmi’ye haber verilmesini talimat vermiştir. Paşa, yanına gelen İstihkâm Binbaşı’sı Osman Aşkı Bey’e vaziyeti sorduktan hemen sonra diğer bataryalar tarafından birçok kere vurulan ve mayına çarparak batmaya başlayan Bouvet zırhlısının batışını şöyle ifade eder;

“Bouvet’in batışı ve Fransız filosunun perişan vaziyeti bütün kale mensuplarının maneviyatını yükseltti. Onlara yeni bir kuvvet ve kudret verdi”²⁷⁷”.

²⁷⁴18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi, a.g.e. s.130.

²⁷⁵ATASE Arşivi, BDH Kls.4669, Dos. H13, Fih.1-10, Bouvet’in batışından hemen sonra Boğaz’a giren Müttefik Filo’nun zırhlılarına göz açtırmayan Dardanos Tabyası’nın sargı yerine giden Üsteğmen Hasan Efendi ve Tarassut Subayı Teğmen Mevsûf Efendi ile dört eri birlikte şehit düşmüştür. 18 Mart Zaferi’nden sonra Cevat Paşa, Hasan ve Mevsuf Efendi’ni isimlerini yaşatmak için 7 Nisan 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâletine gönderdiği 707 numaralı yazıyla 18 Mart Zaferi’nde vazife başında şehit düşen Hasan Efendi ve Mevsûf Efendi’nin isimlerinin adı geçen bataryaya verilmesini ve Dardanos adının “Hasan-Mevsûf Bataryası” olarak değişmesini talep etmiştir. 16 Mayıs 1915’te Başkumandanlık Vekâleti, Cevat Paşa’nın yerinde bularak Dardanos Bataryası “Hasan-Mevsûf Bataryası” olarak tarihe yazılmıştır (18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi, a.g.e. s.150-151).

²⁷⁶Çanakkale Savaşından Kurtuluş Savaşı’na Cepheden Cepheye Bir Ömür Yüzbaşı Hilmi, a.g.e. s.202.

²⁷⁷18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi, a.g.e. s.130.

Aynı dakikalarda Turgut Reis zırhlısının Komutanı Rıza Bey, Bouvet'in hızlı batışını;

“Düşmanın harekâtını karadan tarassutla vukuatı vaktiyle sefineme ihbar için sahile bir işaret takımı yolladım. Saat 13.55’de alınan bir işaretle varda bandıra Bouvet bir infilâki müteakip alabora olarak üç dakika zarfında batıp ortadan kaybolduğu” şeklinde anlatır²⁷⁸

Türk tarafında büyük bir heyecan ve ümit yaratan bu olayı Selahattin Adil Bey ise:

“Saat 13.45’de yerlerini İngilizlere bırakmak üzere geri çekilmeye çalışan Fransız zıhlularının manevralarını seyrediyoruz. Az sonra müthiş bir infilâk ile havaya kalkan büyük bir su sütunu arasında büve kayboldu. Hepimizin yüzünde bir ümit tebessümü belirdi. Sabahtan beri taşımakta olduğum manevi mesuliyet yükünü birkaç dakika sonra tarassut mahalline gelen Cevat Paşa’ya başarı ile bırakmışım²⁷⁹” diye anlatmıştır.

Muharebe başlamadan önce gelen Alman topçu müfettişine benzer şekilde Osmanlı silah ve mühimmatını küçümseyen ancak Türk askerinin kahramanlığı konusunda Cevat Paşa’yı haklı çıkartan Waltervon Schoen Bouvet’in batışını;

“35 cm’lik bir mermi gemide delik açar ve cephaneliklerden birini infilak ettirir. Pupa (kış) yavaş yavaş çökmekte, batmakta, baş tarafı havaya doğru yükselmektedir. Kurtarma botları Türk atışlarının infilakından etrafa serpişen sular sebebiyle ölmekte olan devasa gemiye ulaşmaya boş yere çabalamaktadır.”²⁸⁰ anlatır.

Muharebenin tam ortasında şaşkınlığı ve heyecanı aynı anda yaşayan savaş muhabiri Paul Schweder Bouvet’in batışını şu şekilde anlatır;

“Kilitbahir’e yöneltilen ateş muazzamdı. Gemiler durmadan telsizle haberleşiyorlardı ve eski kule ile tabyalar arasındaki toprak tam manasıyla hercümerç olmuştu. Atılan top mermilerinin patlamadan önceki uğultusunu ve sonra patlamayı ve sonra yine etrafa saçılan şarapnellerin ıslık gibi seslerini net bir şekilde duyabiliyorduk. Nihayet dürbünümü gemilere

²⁷⁸18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi, a.g.e. s.130.

²⁷⁹Hayat Mücadeleleri Çanakkale Hatıraları, a.g.e. s.130.

²⁸⁰Walter von Schoen, Gelibolu Cehennemi, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2010, s.54.

çevirdim. Tam olarak 5 dakika kadar bakmıştım ki, bir geminin, soldan dördüncünün muazzam bir gri duman kümesi içinde kaldığını gördüm. O “Bouvet” di. Geminin kığı suda kayboldu, burnu havaya dikildi ve sonra gemi tümüyle yavaş yavaş dalgalara gömüldü.²⁸¹”

Namazgah Tabyası şiddetli ateş altına iken Mecidiye ‘de taş toprak parçaları havada uçuşurken yaşanan büyük bir karmaşaya rağmen Türk topçusu görevinin başındadır. Bouvet’in batışının ardından diğer Fransız zırhlıları mesafelerini ve harbin sona erdiği hattı dikkate almazsınız Ortadaki geminin, arkasından battığı yerde saldırıya devam etmişlerdir. Altı balıkçı gemisi olay yerine gelerek torpil aramaya çalışmışlardır²⁸². Aynı saatte, merkez tabyalar şiddetli bir ateş altında bulunmakta, düşman mermilerinin hemen hepsi buralara düşmüş, Çanakkale’de yer yer yangınlar çıkmış ve Müstahkem Mevki telefon şebekesi bozulmuştur²⁸³. Mecidiye Tabyası, düşmanın attığı mermi ile susturulmuş, bir mermi cephaneliğe isabet etmiştir. Mazgallara vuran mermilerden iki top takım erlerinin tümü şehit veya yaralandığından, toplar muharebe dışı kalmıştı²⁸⁴. Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi yaşanan bu korkunç anı şöyle anlatır:

“Düşman gemilerinden atılan bir mermi, Rumeli Mecidiye Tabyası’nın cephaneliğine isabet etti, cephanelik havaya uçtu. Bataryadaki erlerden on dördü hayatını kaybetti, yirmi dördü ise yaralandı. Sadece Seyit ve Ali isimli bir arkadaşı yaralanmadan kurtuldu. Bataryanın toplarından ikisi toprağa gömülmüş ve kullanılamaz hale gelmişti. Sadece bir tanesi kullanılabilir haldeydi. Onun da vinci kırılmıştı.²⁸⁵”

Kahramanlık ve yiğitliği halk tarafından efsaneleşecek olan [Koca] Seyit Onbaşı o anda bozulan topun vincinin yerini almış ve topunun işlemlerini devam ettirmiştir. Ancak Rumeli Mecidiye Tabyası’nın o gün diğer bir kahramanı daha vardır.1936 yılında Rumeli

²⁸¹Paul Schweder, **Çanakkale Cephesinde Türklerin Genel Karargâhında**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2012, s.102.

²⁸² 10 dakika içinde Bouvet’in etrafı muhrip ve istimbotlarla doldu. Buna rağmen, geminin süratle batışı dolayısıyla personelinin hemen hepsi (604 kişi), gemi ile sulara gömülmüştür.

²⁸³**Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Cilt VIII**, a.g.e. s.178.

²⁸⁴**Birinci Dünya Harbi’de Türk harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1’inci, 2’nci ve 3’üncü Kitapların Özetlenmiş Hali**, a.g.e. s.41.

²⁸⁵**Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazım Bey**, a.g.e. s.174.

Mecidiye Tabyası'nda metaforası²⁸⁶ kırılan topun namlusuna mermi taşıyan Seyit Onbaşı'nın yanındaki Cemal Çavuş ile Cumhuriyet gazetesinden Aslan Tufan Bey yaptığı mülakatta o gün yaşananları dün gibi hatırlamaktadır. O yıllarda Harp Mecmuasında çıkan fotoğrafın bulunduğu sayıyı göstererek bu koca mermiyi taşıyanın kişi sen misin diye sorar. Cemal Çavuş:

“Evet bu fotoğrafta ben de varım amma, mermi taşıyan değil, arkadaki Mermiyi kaldıran Edremitli Seyit Onbaşı'dır. O yavuz bir pehlivandı. Ben de pehlivandım amma O, 84 okka çekerdi, ben 74 okka. İkimiz de gülleleri sırtımızda kaldırırdık.”²⁸⁷ diye cevaplamıştır.

Bu esnada Anadolu Hamidiyesi, Agemennon sonra Irresistible muharebeye devam etmiştir. Boğaz girişinde Birleşik filoya ait başka zırhlı olup olmadığına dair bir uçak gönderilmiştir. Hamidiye'nin ateşi altında olan Irresistible iskele tarafına yattı, duman içerisinde kalmıştır²⁸⁸. Verle Bey tarafından şiddetli ateş altına alınan geminin bacalarından yoğun bir duman çıkmaya başlamış ve hareketsiz kalmıştır. Saat 16.30'da suların akışıyla Karanlık Liman'a doğru giderek Dardanos'a doğru batmaya başlar. Bu esnada Irresistible yanına gelen Ocean zırhlısı sancak tarafına çarpıldı. Önce Irresistible'in yanına gelen torpidolar obüslerin ateşinden dolayı tekrar uzaklaşmışlardır. Her iki geminin mürettebatının alındığı sonradan Verle Bey haber verilmiştir. Birleşik Filo'nun hasara uğrayan gemilerini geri çekmesine engellemek için ateşini kesen Dardanos ve Cevad Paşa bataryalarına ihtiyaç halinde Irresistible'a ateş açmak için karargâhtan Mülazım Ali Efendi gönderilmiş ve ateş açtırılmıştır. Birleşik filonun hasar gören gemileri saat 18.00'dan sonra boğazdan yavaş yavaş çekilmeye başlamıştır²⁸⁹. Ocean mürettebatı akşam saatlerinde torpidobotlar ve muhripler tarafından tahliye edilmiş ve akşam saat 10'a doğru batmıştır.²⁹⁰

²⁸⁶ Ağır çaplı toplarda mermiler, mermi rayları ile topların yanına getirilirken; merminin yaklaşık iki metre kadar yükseklikte bulunan topun arka kısmına kadar kaldırılmasını sağlayan vinçtir. (Bayram Akgül Boğaz'ın Fedailerini 2 Çanakkale Boğaz Muharebelerinde Türk topçusu, Dün bugün Yarın Yayınları, İzmir, 2018, s. 134-135)

²⁸⁷Barış Borlat, Mithat Atabay, 18 Mart'ta Düşman Gemilerini Vuran Topları Kim Attı?,**Çanakkale 1915**, 13, 26.

²⁸⁸ATASE Arşivi, BDH Kls.4669, Dos. H13, Fih. 1-10a.

²⁸⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H13, Fih. 1-10a.

²⁹⁰ Çanakkale Cephesinde Türklerin Genel Karargâhında, a.g.e. s.104.

Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığının saat 21.55'te Başkomutanlık Vekâletine sunduğu rapora göre, bir düşman muhribi batırılmış, Bouvet bir mayınla batmış ve Irresistible, Ocean çok ağır hasara uğramış bir durumda sularla sürüklenmiştir.²⁹¹

Gün boyunca süren bombardımanda 150'lik Baykuş projektörünün ön camları ve gizleme perdesi kırılmış kabloları kopmuştur. Osmanlı Gözetleme Subayı Muvasala Zabiti verdiği raporda; Hamidiye'de bir telefonun kırıldığını ve kopan hatların hemen tamir edildiğini bildirmiş, Üvecik merkezine bir santralin konulduğunu, bombardıman esnasında zarar gören merkez hatların tamamının tamir edilmeye çalışıldığını, Çınarlık 'ta yeni bir merkez yapılmaya başlandığını ve hasarın büyük olduğunu bildirmiştir²⁹². Aynı gün için 2. Livan Dardanos Bataryası'nda; 5.topun kamasının²⁹³ işlemediği ve diğer toplarda ufak tefek bazı arızaların olduğunu ve kamacı ve demirciler tarafından tamir edildiğini, yaşanan bombardıman esnasında Hasan Efendi'nin kayıp ve Mülazım Mevsuf Efendi'de şehit ve efrattan dahi birkaç şehit ve yaralı olduğunu bildirmiştir. 2. Liva, Hamidiye Tabyası'ndan iki şehit ve 7 yaralı olduğunu ve tabyada sağdan altıncı 24'lük topun bozulduğunu; Çimenlik Tabyası'nda kumandanlık dairesinin sağ köşesine isabet eden mermi nedeni ile yıkıldığını aynı tabyaya isabet eden iki merminin 35,5'luk top ile kısa 35,5'luk top arasındaki cephaneliğe isabet etmesi sonucunda on dumansız barut ve hartucunun patladığını, tam isabet alan kısa 24'lüğün bozulduğunu ve Dardanos Bataryası kumandanlığına Kumkale Taburu Kumandanı Muhittin Efendi tayin edildiği ayrıntılı bir şekilde rapor etmiştir.²⁹⁴

Verle Bey'in gün sonu raporunda; I. Tabur 11'den önce Boğaza giren Birleşik filonun bombardımanına karşı aralıksız muharebe etmişlerdir. Gün boyunca karşılıklı yapılan atışlarda Osmanlı 58 isabet gerçekleştirmiştir. Toplardan bazılarında uzun süre ateşin devam etmesi nedeni arızalanmasına rağmen Birleşik Filonun saldırı bertaraf edilmiştir. Hisarlık sırtında bulunan obüs bataryası da muharebeye katılmış ve hiç zayıatın olmadığını bildirmiştir. Gün içinde Tabur 1'den 838 mermi ve obüsten 59 mermi sarf edilmiştir. 9.

²⁹¹ATASE,1976, a.g.e; s.178.

²⁹²ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-11a.

²⁹³Geriden dolma toplarda mermi ve barutun namluya konulmasıyla ateşleme esnasında barut gazının geri kaçmasını ve merminin atış hızını kaybetmesine engel olan tıkaçtır (Akgül, 2018, a.g.e.; s.130).

²⁹⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-11a.

Fıkradan Miralay Halil Sami Bey; saat akşam 6 sonra da, bugün istihkâmlarımızı bombardıman eden düşman gemilerinden 7 zırhlı ile torpidoları Boğaz girişinin dışına, hasarlı olduğu hareketinden anlaşılan 8. Zırhlı Erenköy hizasından boğaza doğru çalkalanmakta olduğunu, tamamen hasara uğrayarak mürettebatı tahliye edilen 9. Zırhlı da akıntıda Karantina hizalarından boğaza doğru gitmekte olduğu ve 10. zırhlısı hasara uğradığını ve içinde az bir mürettebatın bulunduğunu ve bir torpidonun battığını bildirmiştir²⁹⁵. Rumeli merkez tabyalarında gün sonunda; Hamidiye Tabyası'nda bulunan birinci topun döşeme rayı, basamak irtifağı çarkları, çavuş siperi kırılmış ve nişangâhı eğrilmiş; Namazgâh'ta kışla yanmış ve kısa 21 ve 24'lük top kullanılamaz hale gelmiştir. Mecidiye Tabyası'nda dört topun cephaneye yan duvarları yıkılmış ve üçüncü topun çarkı ve zinciri kırılmıştır. Anadolu Hamidiye Tabyası'nda kışla ve müstemilatlar yıkılmıştır. Halilelinde bir sahra cephaneye arabası 48 mermisiyle kullanılamaz hale gelmiştir.²⁹⁶

4'üncü Ağır Topçu Alayı tarafından Liva Kumandanlığına gönderilen öğlen raporunda; Öğlene kadar sadece saat 9'da yeni sistem bir, eski sistem bir olmak üzere toplam iki uçağın yükselerek gidip geldiği, 10.30'da Müttefiklerin birkaç parça zırhlısının Boğaz'a doğru ilerlediğine dair ileri gözetlemeden haber alındığı bilgisi verilmiştir. Saat 10'dan önce Menderes çayı ağzında oturan kruvazörün tahliyesine gelecek gemilere Dardanos ve Tenger Bataryalarından ateş edilmesi emredilmiştir. Livadan gelen raporda saat 10'dan önce uzakta yedi zırhlının görüldüğü, bunlardan birisinin önünde iki torpido olduğu halde Boğaz'a doğru ilerlediği, saat 11'den önce Boğaz girişinde zırhlı gördüğü, Dört kıtası Seddülbahir'e sınıflı harp nizamında yaklaştığı, görülen dokuz zırhlının dördünün Boğaz'a doğru ilerlediği bildirilmiştir. Saat 11'den önce Boğaz'da 14 zırhlı olduğu ve önünde Agamemnon bulunduğu ve Boğaz'da 10 adet zırhlıdan 6'sının ilerlemekte olduğu bildirilmiştir. Bu defa Saat 13.00'de Liva'dan gelen bilgiye göre zırhlılardan beşinin Eski Hisarlık önüne geldiği bildirilmiştir. Erkan-ı Harbiye'den saat 16.30'da gelen raporda Müttefikler Merkez bataryalarını ateşe tutarsa Baykuş, Mesudiye bataryası ateşe iştirak edeceği, Müttefiklerin on bir parça zırhlı ile Boğaz'a girdiği, Mecidiye üzerine ateş açtığı ve Fransız zırhlısının battığı, Müttefiklere ait bir uçağın keşif yaptığı, bir zırhlının kullanılamaz diğer bir zırhlının hiç kullanılmaz hale geldiği bilgisi verilmiştir.

²⁹⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-12.

²⁹⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4669, Dos. H-13, Fih.1-15a.

4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın raporunda: 18 Mart günü düşmanın on bir parça zırhlı ile saldırmış olsa da bir kazanım elde etmediği, sadece Hamidiye bataryası metaforaları ile ikinci topun ray tekerleğinin kırıldığı, Namazgâh'ta bir adet yirmi bir santimetrelik topun kızağının kırılarak namlusunun devrildiği, az sayıda şehit ve yaralı olduğu bildirilmiştir. 4'üncü Alay komutanı Binbaşı Kemal Bey'in Liva Kumandanlığına verdiği akşam raporunda; Bugün saat 11.25'te müttefiklerin 11 adet zırhlısının Boğazdan aynı anda açılan ateşe; Mecidiye, Hamidiye, Namazgâh bataryaları tarafından cevap verildiği, Mesudiye bataryasının ateşe iştirak ederek ve Soğanlı mantelli bataryalarının mesafe tahmini için birkaç mermi attığı, Hamidiye'de ikinci top döşeme ray basamak ile sağ ve sol çarkın kırılmış olduğu, muharebede saat 12.30'da her iki topun sakıt kaldığı ve bir nişangâhın eğrildiği; Mecidiye'de dördüncü topun cephanelik yan duvarlarının yıkılmış olduğu ve üçüncü topun istikamet çarkı ve zincirinin kırıldığı, Namazgâh'ta kısa 21 santimetrelik bir adet topun iptal olduğu, bir adet 24'lük kısa topun şimdilik kullanımdan düştüğü, Mecidiye takım zabitlerinden Abdülkadir Efendi ve otuz kadar yaralı ile 12 adet şehidin bulunduğu ve bir şehidin Yıldız'dan verildiği bildirilmiştir. Müttefiklere ait bir uçağın saat 13.20'de havalanarak iki dakika Mecidiye bataryası üzerinden gözetleme yapmıştır. Müttefik filoya ait Fransız Bouvet zırhlısı saat 1.50'de bataryalardan yapılan ateş sonucunda batmıştır. 16.30'da bir İngiliz gemisi kullanılamaz hale gelerek Dardanos önlerinde kalmış, Tenger ilerisinde başka bir İngiliz zırhlısı tamamıyla sağ tarafa yatmış olduğu halde görülmüştür. Mecidiye 46 toplu,25 külahlı,32 endaht etmiştir. Mesudiye bataryası 12 som mermi, yetmiş beş külahlı kullanmıştır.²⁹⁷

4.1.3. 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 19 Mart 1915 -25 Nisan 1915 Arasındaki Faaliyetleri

18 Mart 1915 Boğaz muharebesi sonrasında bölgedeki askeri hareketlilik oldukça azalmaya başlamıştır. Nitekim 19 Mart 1915 tarihinde 4'üncü Ağır Topçu Alayı Liva komutanlığına verdiği raporda; “sabah bölgede önemli olayın olmadığı, akşam ise Boğaz girişinde bir hareketliliğin olduğunu” bildirmiştir.²⁹⁸

²⁹⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-64.

²⁹⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-64a.

Ancak bu durum çok uzun sürmemiştir. 20 Mart 1915 gününden başlamak üzere Boğaz girişinde hareketlilik görülmeye başlamıştır. Öyle ki 20 Mart 1915 gecesini İtilaf Devletlerine ait iki torpidonun Boğaz'dan girerek geri döndüğü ve bu esnada birkaç top sesinin duyulduğu rapor edilmiştir²⁹⁹. Aynı gün Dördüncü Alay Kumandanlığına 19 Şubat 1915'e İstanbul'dan yeni gelen uçağın müttefiklerin uçağı gibi düz olması nedeni ile karıştırılmaması bilgi verilmiştir. Bahse konu Osmanlı uçağının kara uçağı olması nedeni ile altında tekerleklerinin olmasına karşılık müttefiklerin deniz uçağı olması nedeni ile altında kayıkların bulunduğu, Osmanlı uçağının kanatları altında 2 haç resminin bulunduğu, uçaklara askerin kendiliğinden ateş etmemesi ve subay emri ile ateş edilmesi emredilmiştir. Aynı zamanda Dördüncü Alay Kumandanlığına On dokuzuncu fırka için alayınızdan altı adet nordenfeld alınması Mevki Müstahkem Kumandanlığından emredilmiştir. Söz konusu nordenfitlerin alınması müfreze kumandanlığına 19'uncu Tümen Kumandanı Mustafa Kemal tarafından emredilmiştir.³⁰⁰ Muharebeler esnasında flamacıların bataryaların yakınlarında bulunması için aynı gün gönderilen emirde; bataryanın flamacılarının batarya yakınında uygun bir yerde bulunmaları ve bu flamacılar alay kumandanı ile muharebe edecekleri için bölüklerin flamacıların tertiplenmesini ve flamayı tertip ettirememiş bölükler varsa diğer bölüklerden bunlara flamacı verileceği Alay kumandanının maiyetine Goncasuyu'ndaki helyosta ve Kilitbahir'deki bahriye flamacılarından iki asker verileceği, 4. Alay Kumandanı bunları istediği yere yerleştirebileceği ve Liva Kumandanlığı Karargahı olacak olan Hastane Bayırı'nı kullanacağını, şu kadar ki helyosta kullanan flamacılarınız telgraf ile muhabere edecek mahalde bulunması Liva Kumandanı Miralay Talat tarafından emredilmiştir.³⁰¹

Mevki Müstahkem Kumandanlığının 18 Mart 1915 tarihinde yaptığı görev yeri değişiklikleri 20 Mart 1915 'te Alaya bildirmiştir. Aynı zamanda Alaydan şehit olan askerlerin hak ettiği maaşın ailelerine bağlanması için gerekli olan harp künyeleri ile yararlılıklarının gönderilmesini talep etmiştir.³⁰²

²⁹⁹ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-65.

³⁰⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-64.

³⁰¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-65.

³⁰²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 66.

18 Mart muharebesinden sonra Boğazda bulunan istihkâmlarda yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda;

1. Anadolu Mecidiyesine bulunan havan bataryası Erenköy takribindeki 115 rakımlı 1/25000 mikyası tepe civarıyla Yıldız havan bataryası karşılıklı bulunan obüs Sekizinci Alayın Birinci taburun bulunduğu yerin sağ tarafında Domuzdere kuzeyindeki tepeye taşınmıştır.

2-Erenköy civarındaki mevziye Werle Bey tarafından Tenger civarındaki mevzii, birinci tabur kumandanı Rıfat Bey tarafından belirlenen ve mevzileri obüs kıtaatı ve istihkâm subayları hazırlanacaktır.

3-Mevzilerin yakınındaki, gemilerin dolaştığı yerlere karşılıklı ve birlikte hareketi gerçekleştirecek ateş etkisiyle atışların hızını bozmayacak şekilde havanlar, obüs bataryalarıyla tevzi mesai edebilmesi müttefikler tarafından ateş altına alınmaması göz önüne alınacak ve toplar karşılıklı sürati müteharrike ile yeni mevzilerde nakil ve tespit olunacaktır.

Yeni mevziye dâhil olan bataryalardan Rumeli tarafındaki obüs birinci tabur ve Anadolu tarafındaki Werle Bey emri kumandasına verileceği Mevki Müstahkem Kumandanlığının 20 Mart 1915 tarih ve 525 numaralı emri ile bildirilmiş olmakla birlikte emirin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesinin önem arz ettiği bildirilmiştir olup sevkiyatın hızlı olması için 4. Alay Kumandanı Binbaşı Kemal ve Değirmenburnu mıntıkası kumandanı Binbaşı Nuri Bey memur olarak görevlendirdiğini bilirmiştir.³⁰³

21 Mart 1915 gecesi İtilaf Donanması'na ait üç torpido Rumeli sahilini takip ederek Karanlık Liman yönüne doğru ilerlemiştir. Saat 22.10'da üç projektör ile üzerine ateş açılması üzerine Mesudiye bataryasından iki, Soğanlı bataryasından bir olmak üzere üç mermi atışı yapılmıştır. Akşamüzerinde de Boğaz girişinde bir zırhlı ile beş torpido Seddülbahir'i bombalamıştır³⁰⁴. Bu saldırı girişimleri kimi zaman Boğaz'daki hava şartları nedeniyle durmuştur. Öyle ki 22 Mart 1915 günü şiddetli lodosun devam etmesi ve denizin

³⁰³ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640,Dos. H-2, Fih. 1- 65a.

³⁰⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih.1-66.

dalgalı olmasından dolayı İtilaf Donanması Boğaz girişinde gözetleme yapmak zorunda kalmıştır.³⁰⁵

Liva Kumandanlığına, 24 Mart 1915'te gönderilen raporda; Beyaz rengin gece günüz uzaktan seçilmesi nedeni ile açık renkli istihkâmların belirlenen renkte boyanması liva Kumandanlığı tarafında talep edilmiştir. Bu nedenle Mesudiye bataryası koğuşunun denize bakan tarafının boyanması için en kısa zamanda gerekli renk boyanın gönderilmesinin önemli olduğu; Kumandanlığına Muin-i Zafer bataryalarının toplarının örtülerinin yapılması için gerekli olan malzemelerin 2 ay geçmesine rağmen gelmediği bu konuda seri imalatı gerçekleştirenlere emir verilmesi gerekmekte olduğu Alay 4 Kumandanı Binbaşı Kemal tarafından bildirilmiştir.³⁰⁶

18 Mart günü yaşanan muharebeler esnasında yaralanan Ağır Topçu Alayı'na bağlı iki asker aynı gün Maydos hastanesinde gönderilmiş ve 22 Nisan 1915'te şehit olmuşlardır. Bu kapsamda Liva Kumandanlığına bu iki askerin künyeleri ve görevleri bir kıta zayıyat cetveli Alay Kumandanlığı tarafından bildirilmiştir.³⁰⁷

Çanakkale Boğaz girişi içerisindeki hareketlilik, İtilaf Donanması'nın yapmış olduğu saldırılar Çanakkale Kara Muharebelerine kadar birçok defa denenmiştir. Öyle ki 10 Nisan 1915 günü öğleden önce saat 08.00'de Seddülbahir yakınlarından top sesleri duyulmaya başlamış ve yapılan keşifte Seddülbahir açığında dört torpido görülmüştür. Saat 11.15'te ise bir adet Osmanlı torpidosu Baykuş'a giderek bir süre durduktan sonra geri dönmüştür. Bu hareketlilik öğleden sonra saat 17.00'de havalanan iki İtilaf Devleti uçağından birine Tenger uçak toplarından atış yapılması ile dağılmıştır. Bir yandan da İtilaf Donanması'na ait üç zırhlı Saroz tarafından geçerek Boğaz içerisinde bataryaları ateş altına almıştır³⁰⁸. Diğer yandan Domuzdere sırtları ateş altına alınmıştır³⁰⁹. Bugün aynı zamanda Liva

³⁰⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih.1-66a.

³⁰⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-69.

³⁰⁷ATASE Arşivi, BDH Kls.5640 Dos. H-2, Fih. 1- 69.

³⁰⁸ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-78.

³⁰⁹ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-78.

kumandanlığına ileriden sevk olunan havan bataryası için bir mesafeli dürbün, iki telefonun getirilmesi için talimat verilmesi ifade edilmiştir.³¹⁰

İtilaf Devletleri boğaz içerisinde donanması unsurlarının yanı sıra uçak saldırıları ile de tabya ve bataryaları hedef almayı sürdürmüştür. Bu amaçla 11 Nisan 1915 tarihinde bir uçakları ile Domuzdere yönüne geldikleri ve bir uçakları ile de Hasan Mevsuf Tepesi'ne kadar gelerek geri döndükleri görülmüştür.³¹¹ Bu durum bir gün sonra da devam etmiştir. 12 Nisan 1915 saat 11.45'te bir İtilaf Devleti uçağının Tenger Bataryalarına doğru yaklaşması üzerine Tenger uçak topu ile dokuz şarapnel atılarak geri dönmesi sağlanmıştır. Bunun üzerine saat 03.30'da Osmanlı Devleti'ne ait bir uçak havalanmış ve beş dakika sonra keşif görevini tamamlayarak geri dönmüştür.³¹² Uçak saldırılarının her geçen gün artması üst komutanlıkça da yakından takip edilmiştir. Bunun üzerine aynı gün Miralay Talat Bey bağlılarına göndermiş olduğu emirde İtilaf Devleti zırhlılarının birkaç gündür Hisarlık ve İntepe bataryalarına dolaylı atışlar yaptığı bunun için de uçakların yardımı ile atış tanzim etmeye çalışıldığının fark edildiği belirtilmiştir. Bu durum engellenebilmesi için bataryaların topraklarının fark edilemeyecek şekilde ağaç dalları ve benzeri malzemeler ile araziye uygun hale getirilerek örtülmesi ve bombardımana karşı hazır halde bulunması ve zamanında ateş edilmesi, İtilaf Devleti uçaklarının havalandığını gören Osmanlı uçaklarının doğrudan Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bilgi vermesini emretmiştir.³¹³ Bu çerçevede hazırlıklar yoğunlaştırılmıştır. Ve 5'inci Ordu'ya sevk olunan Tenger'deki havan bataryasının birine ağaçlardan sahte havan bataryası yapılmasını ve müttefik balonunun birkaç asker dolaştırıp geri alınarak İtilaf Devleti unsurlarının şaşırılması istenilmiştir.³¹⁴ Ayrıca uçaklara yapılacak olan atışın düzenlenmesi için "Tayyareye Endaht" emri yayınlamıştır. Üç maddeden oluşan bu emre göre;

1-Piyadenin uçaklara karşı icra edilen münferit ateşinden bir netice beklenemez. Bunun yerine toplu piyade ateşinin etkili olması daha olağandır. Bu nedenle uçaklara Bölüklerin çoğunluğu ile ateş altına alınması istenilmiştir. Bu amaçla ateş komuta birliği

³¹⁰ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-69a.

³¹¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-78a.

³¹² ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-78a.

³¹³ ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-79.

³¹⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-79.

öncelenmiştir. Bir yandan da uçaklara karşı yaylım ateşi icra edilmesi bunun için de diz çöker vaziyette uçakların uçuş istikametinde önlerine nişan alınmasını emretmiştir.

2- Uçaklara karşı topla ateş açmak netice vermez. En etkili top obüslerdir. Bunun için obüsler takım takım ve kademeli olarak atış yapmalıdır.

3-Makineli tüfek ateşleri uçakların elli metre önünü hedeflemelidir.³¹⁵

Tüm bu önlemlere rağmen uçak saldırıları sona ermemiştir. 23 Nisan 1915 tarihinde bir İtilaf Devleti uçağına Havuzlar Bataryası'ndan üç şarapnel atılmıştır.³¹⁶Beş İtilaf Devleti uçağı da Seddülbahir üzerinden Soğanlıdere istikametinden ilerlediği görülmüş ve havan bataryasından uçak topu ile iki şarapnel atılmış ve kırk dokuz pare fişek ateşlenmiştir. Bunun üzerine uçak geldiği istikamete dönmüştür³¹⁷. Uçakların boğaz hattındaki savunma yapılarına olan saldırısı Çanakkale kara muharebeleri sürecinde de devam etmiştir. Nitekim bu durum kara muharebelerinin ilk gününde 4'üncü Ağır Topçu Alayı emirlerine de yansımıştır. Buna göre 25 Nisan 1915 günü öğleden sonra saat 14.10'da Havuzlara kadar gelen bir düşman uçağı üzerine Havuzlardan üç şarapnel ve muhasara taburundan kırk pare fişek, Tenger uçak taburundan yedi şarapnel, on dokuz fişek, Soğanlı bataryası tarafından sekiz şarapnel ile ateş edilmiştir. Bu uçak 16.15'te Tenger uçak topu önüne bir bomba atmış ise de hasar verememiştir. Ancak 25 Nisan 1915 günü kara muharebelerinin ilk günü olması hasebiyle topçu bataryaları da teyakkuzdadır. Bir yandan da çıkarma koylarındaki durum hakkında keşifler yapılmaktadır. Bu keşiflerde elde edilen bilgiler çıkarma koylarındaki durum tüm birliklere hızla iletilmiştir³¹⁸. Topçu birlikleri için de önlem alınmaya başlanmıştır. Bu amaçla 4'üncü Ağır Topçu Alayı komutanı Binbaşı Kemal Bey, yayınlamış olduğu emirde “düşmanın gece çıkarma yapabileceği bu nedenle tabyaların ön ve arkalarında düzenli devriye postalarının dolaştırılarak sıkı bir inzibat altına alınması ve üst düzey hazırlık içerisinde bulunulması ve devriyelerin görevlerinin subaylar tarafından daimi surette kontrol edilmesi emredilmiştir³¹⁹. Bir yandan da boğaz içerisindeki saldırılara karşı önlem alınmıştır. 4'üncü Ağır Topçu Komutanlığının öğlen raporuna göre saat 17.30'da Mesudiye ile Rumeli Hamidiye ve Rumeli Mecidiye arasında bir denizaltı teleskopu

³¹⁵ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-87.

³¹⁶ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-87.

³¹⁷ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-87a.

³¹⁸ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-87a.

³¹⁹ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-88.

görünerek Hamidiye ve Mecidiye istihkâmlarından tüfek ateşi ve Namazgâh Tabyası'ndan bir adet şarapnel, Yıldız ve Tenger altı bataryalarından birer mermi atışı yapılmıştır. Bu denizaltı saat 18.00'da yeniden görünmesi üzerine Tenger altından üç, Yıldız Tabyası'ndan 43 adet 27'lik mermi, Namazgâh'tan bir adet şarapnel atışı yapılmıştır³²⁰.

Liva Kumandanı Miralay Talat tarafından alayda yaşanan iskorpit salgın hastalığına karşı 23 Nisan 1915 gönderilen talimat alınması gereken önlemleri ile şu şekilde açıklamıştır;

1- Bütün askerlerin sağlıklarının korunmasında alay kumandanların birinci görevidir. Kumandanlar bu nedenle son derece dikkatli davranmalıdır.

2-Askerlerin hastanene dışında vefat ettikleri görülmüştür. Bu kayıpların yaşanmasının nedeni zamanında haber verilmediğinden olabilir. Bu sebepten bölüklerde, münferit kıtalarda askerin hastalığın belirtisini gösterdikleri anda muayeneler yapılmalıdır.

3-Askerlerin hepsi her gün tabipler tarafından muayene edilip edilmedikleri alay, tabur, bölük kumandanları düzenli olarak kontrol edilmelidir. Muayenelerde müsamaha kesinlikle gösterilmeyecektir. Bu salgın hastalıkla mücadele için Bugün askere etli yemek, salata ve sebze verilecektir. Her bölüğün yediği yemek akşam tarafıma bildirilecektir. Bu hastalığa karşı kırdan toplanan ebe gümece, ısırgan otu, hindiba, kuzukulağı ile taze ve kuru verilmelidir.³²¹

4.2. Çanakkale Kara Muharebelerinde 4'üncü Ağır Topçu Alayı

4'üncü Ağır Topçu Alayı, Çanakkale Boğaz muharebesi sürecinde gösterdiği kritik rolünü 25 Nisan 1915 itibari ile kısmen tali ancak kendi bölgesi için önemli bir şekilde devam ettirmiştir. Nitekim kara muharebeleri döneminde İtilaf Donanması, Boğaz içerisine değişik tarihlerde ve birçok kez girerek kıyı savunma hatlarını bombalamış, başta Gelibolu Yarımadası olmak üzere kara muharebelerine topçu ateş desteği sağlamıştır. Bu süreçte Türk tabya ve bataryaları ise gözetleme, hava önleme ve kısmi ateş desteği sağlamak gibi roller

³²⁰ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-88.

³²¹ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih. 1-87a.

üstlenmiştir. Bu bölümde 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın Kara muharebeleri dönemindeki faaliyetlerine yer verilmiştir.

4.2.1. 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 26 Nisan 1915 -9 Ocak 1915 Arasındaki Faaliyetleri

Çanakkale kara muharebelerinin başlaması ile birlikte 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın, Boğaz güvenliği rolü keşif, gözetleme ve atış açıları içerisinde muharebeye ateş desteği sağlama noktasına geçmiştir. Bu amaçla muharebelerin ilk gününden başlamak üzere aktif görev almıştır. 26 Nisan 1915 günü saat 9.00'da İtilaf Devleti'nin yapmış olduğu atış ile Goncasuyu ile Değirmenburnu istihkâmları civarına düşen mermilerden birisi 6'ncı Bölük askerlerinden Şaban oğlu Hüseyin'in şehit olmasına neden olmuştur. Bir yandan da uçak saldırıları devam etmiştir. Saat 10.40'da görülen İtilaf Devleti uçağına Havuzlardan üç şarapnel atışı yapılmıştır. Diğer bir uçak Tenger havan bataryasına bir bomba atmış ise de herhangi bir hasara neden olmamıştır. Ancak aynı zamanda İtilaf Donanması da Boğaz içerisindeki Tabyaları atış altına almış durumda idi.³²² Bu durum nerede ise her gün tekrarlanır hale gelmiştir. Nitekim 27 Nisan 1915 4.30'da Boğaz girişine gelen bir torpido Havuzlar istikametini ateş altına almaya başlamıştır.³²³ Bu ilerleme öğlen saatlerine doğru, Kerevizdere ve Domuzdere istikametinde devam etmiştir. Bunun üzerine Müstahkem Mevki komutanlığı hiç beklemeden ateş altına almalarını istemiştir.³²⁴ Nitekim saat 4.55'te Hamidiye ile Çimenlik arasında bir denizaltı görülmüş, Hamidiye'den on altı fişek, Namazgâh 3'üncü Bölük'ten bir şarapnel atışı yapılmıştır. Saat 5.30'da Mecidiye ile Köseburnu arasında bir denizaltının görülmesi ile Değirmenburnu'ndan 21'lik toplu dane ile bir adet, 24'lük toplu dane ile de bir adet atış yapılmıştır. Bir yandan da uçak saldırıları takip etmiştir. 6.30'da Kirte üzerinden bir İtilaf Devleti uçağı dolaşmış ve Karanfil Burnu'na gelerek burada projektör mahalli hafriyatı yapan askerlerin üzerine bomba atmış ise de açığa düştüğü için herhangi bir hasara neden olmamıştır. Osmanlı Donanması ise ancak aşirtma atışlar ile karşılık vermeye çalışmıştır. Nitekim Barbaros zırhlısı Kabatepe istikametinde aşirtma atış yapmıştır.³²⁵

³²²ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-88a.

³²³ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-90.

³²⁴ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-90a.

³²⁵ATASE Arşivi, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-90.

Kara muharebeleri, Mayıs ayına geldiğinde hava saldırıları devam etmiştir. Öyle ki 4 Mayıs 1915 günü saat 13.30'ta Behramlı istikametinde İtilaf Devletlerine ait bir balon görülmüştür. Bu balon kısa süre sonra inmesine rağmen keşif yapmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne ait bir uçak Boğaz girişine kadar gitmiştir. Bu defa saat 15.45'te İtilaf Devleti'ne ait bir uçak Eceabat istikametinden gelerek Namazgâh üzerinden Boğaz girişine ilerlemiştir. Bu uçağın engellenmesi amacıyla Goncasuyu tayyare topundan bir şarapnel, Hamidiye tayyare topundan üç şarapnel, yüz fişek, Rumeli Mecidiye Tabyası'ndan otuz altı fişek, Yıldız otomatik topuyla dört mermi, Havuzlar bataryasından üç şarapnel, Tekke altı bataryasından kırk beş fişek, Baykuş bahriye bataryasından kırk beş fişek atışı yapılmıştır.³²⁶ Alaya ait projektörler benzinlerin motor dairesinde buldukları bilgisini alan Liva Kumandanlığı; her projektör mıntikasının kendisine ait benzinlerin bir arada olmaması mutlaka motor dairesinin haricinde ayrı ayrı sandıklar konulmasının gerekli olduğu Alay Kumandalığına bildirilmiştir.³²⁷

Bir yandan da Boğaz girişinde atış yapan İtilaf Donanmasına önleme faaliyetleri icra edilmiştir. 14 Mayıs 1915 günü Karanlık limanda görülen üç torpidoya ve Anadolu ve Rumeli bataryalarından ateş edilerek Soğanlı mantelli bataryasından 20 mermi atışı yapılmıştır. Bu esnada Turgut Bataryasından bir, Mesudiye bataryasından üç som mermi atışı yapılmıştır. Torpidolar Baykuş ve Erenköy projektörlerine ateş açmışlardır.³²⁸ Öğleden sonra da Eski Hisarlıkta bir İtilaf Devleti uçağı atış yapmaya başlamıştır. Öyle ki saat 14.30-16.00 arası İtilaf unsurları 40 mermi atışı icra etmiştir. Bu atışlar bataryaların muhtelif isabet etmiş olsa da top ve cephaneye zayıflığına neden olmamıştır. Ancak efrat koğuşu ile koğuş dâhilindeki dört tüfeğin kundağı ve bir adet süngü kullanılamaz hale gelmiştir. 16.00 dan sonra itilaf devletlerinin uçakları geri dönmüştür. Boğazda iki Amerikan zırhlısı, üç torpido Hisarlık koyunda ve Charlemagne Saroz'a doğru gitmiştir. Tekke burnundan Seddülbahir önüne kadar on iki nakliye gemisi görülmektedir. Karanfil Burnu toplarından denizin sathına

³²⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-98a.

³²⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, F. 1-113a.

³²⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-108a.

çıkan torpilden birisi denizde diğ erinin de zincirleri sökülüp karaya çıkılmış olduğu anlaş ılmıştır.³²⁹

Müttefik filonun boğ azdaki bataryalara saldırısı devam etmiştir. 15 Mayıs 1915 günü saat yedide üç torpido Karanlık Liman istikametinde ilerlemiş, İntepe'ye ateş açmıştır. Bataryalardan açılan ateş üzerine torpidolar geri dönmüş, Majestic zırhlısı torpidoların ilerlediğı yere kadar geldiğinde İntepe ve piyade hatlarından aralıklı açılan ateş karş ısında Hisarlık burnuna çekilmiştir. On buçukta müttefik filo Saroz'dan tekrar havan bataryalarına attığı on yedi adet mermi herhangi bir hasara neden olmamıştır. Birkaç mermi de Soğanlı, Turgut bataryalarına ön ve arkalarıyla ve denize düşmüştür. 11.15'te bir düşman uçakları havanlar üzerinde dolaş ırken iki adet ş arapnel atışı yaparak geri dönüştür. Karanfil burnu torpilinden su üstüne çıkan iki torpilden birisinin telleri sökülmiş olduğu hallerde karaya çıkarılmış diğ erinin de dip sökülmiş, kazan kısmının dahi telleri sökülmiş olduğu su içinde bulunmaktadır. Kepez istikametine bir mayın cereyana kapılarak Karanlık limana doğru gitmiş ve arkasından bir sandal takip etmiştir. Majestic üç torpido, Hisarlık burnun önünde, Afrikan iki torpido Hisarlık Koyunda ve üç arama gemisi Seddülbahir önünde, bir Fransız zırhlısı ile on sekiz nakliye gemisi Tekke Koyunda, Lord Nelson dahi Merkep Adası yakınında bulunduğu bildirilmiştir³³⁰.

Liva Kumandanlığına 15 Mayıs 1915'te Boğ azda yaşanan olaylar ş u şekilde rapor edilmiştir:

1.- Muhasara Taburunun Birinci Bölüğü fi 2 Mayıs 331 tarihinde düşman siperlerine ateş etmiş, 93 kurş un sargılı, tapalı tane ve 18 adet kurş un sargılı ş arapnel endaht etmiştir. Düşmanın attığı mermilerden üçü batarya içine düşerek iki nefer şehit olmuş, bir nefer ağır, üç nefer hafif surette yaralanmıştır. Ma palaska bir süngü ve bir çadır ve bir karavana, bir kürek harap olmuştur ve toparlaklardan ikisinin tekerlek oklarıyla bazı demir aksamı kırılmıştır.

³²⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-109. Liva Kumandanlığından gelen bilgiye göre; 23 Mayıs günü Mesudiye Bataryası civarında sahilde iş tial eden bir torpilin kaldırdığı taş parçaları ile mecruh olan Kerim oğ lu Ali'nin nüshayı harp künyesinin geldiğı ifade edilmiştir. (*ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-108a)

³³⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640 Dos. H-2, Fih. 1-109a.

2- Agamemnon ve Afrikan zırhlıları methal vasatında olup Agamemnon İntepe'yi bombardıman etmektedir. Diğer bir Afrikan sistemi zırhlı, bir zırhlı ve dört torpil taharri gemisi, üç torpido Hisarlık Koyunda, bir zırhlı, altı nakliye, iki torpido Tekke Koyunda bulunmaktadır.

3-Saat dokuzda obüs ve piyademiz üzerinde bir düşman tayyaremiz dolaşmış, 9.30'da havanlar üzerinde gelmesiyle söz konusu yerden bir şarapnel endah edilmiştir.³³¹

17 Mayıs 1915 günü müttefik filoya ait bir erzak gemisi Arıburnu'na erzak çıkarmış ve ufak bir obüs ile akşama kadar sağ taraftaki siperlerin üzerine etkisiz ateş açmıştır. Bu gemiye gece el bombaları ile yapılan atış ile ciddi zarar verilmiştir. Saat birde Lord Nelson ve Afrikan zırhlıları Hisarlık Burnundan İntepe'ye ve piyade hatlarını bombardıman etmiştir. Saat dörtte obüsler üzerinden Baykuş üzerine doğru gelen bir düşman uçağı görülmüş görülmüştür. Diğer bir uçak aralıksız dolaşmıştır. Lord Nelson, Afrikan Hisarlık burnu önünde, diğer bir Afrikan Morto Limanında, Charlemagne Seddülbahir önünde, yalnız direkleri görülen bir zırhlı Tekke Burnunda, yedi torpil arama gemisi de boğaz girişinde, on iki nakliye gemisi de Tekke Koyunda konuşlandığı Liva Kumandanlığına bildirilmiştir. Aynı gün Liva Kumandanlığına gönderilen raporda; Saat 5,30'da bir istimbob Boğaz girişine gelerek ve 7.30'da geri dönmüştür. Akşam, beş torpido sabaha kadar nöbet beklemişlerdir ve ara sıra İntepe'ye ateş etmişlerdir. Şimdi sekiz torpido Boğaz girişinde, üç torpido Hisarlık Koyunda, beş nakliye sefinesi de Tekke Koyunda bulunduğu bildirilmiştir.³³²

Müttefik filonun bölgeye yaptığı saldırı 18 Mayıs 1915 gününde devam etmiştir. Türk ordusunun karşı tarafın siperlerine attığı üç kurşun sargılı taneyle 28 kurşun sargılı şarapnel isabet etmiştir. İtilaf devletlerinden tarafından atılan karşı atılan mermilerden birisi iki askerin şahadetine, iki askerin ağır ve iki askerin hafif yaralanmasına neden olmuştur. O gün İtilaf devletlerinin uçakları boğazda dolaşmaya devam ederken havan bataryası üzerinde dolaşırken uçak topundan üç adet şarapnel attıktan sonra Goncasuyu üzerinden Saroz'a doğru geri dönmüştür. Bu esnada Afrikan zırhlısı Boğaz girişinden Halileli sırtlarını bombardıman etmiştir. Boğaz yönünden İtilaf devletleri saat dokuzda bir balon

³³¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640 Dos. H-2, Fih. 1-110a.

³³² *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 110a.

uçurulmuştur. Hisarlık burnu arkasında Lord Nelson, Hisarlık Burnu nnde Majestic, Boğaz girişinde Afrikan ile iki torpido ve beş mayın arama gemisi, Tekke Koyunda yedi nakliye gemisi bulunmakta olduğu bildirilmiştir.³³³ öğleden sonra İtilaf uçaklarının Boğazda hava hareketleri devam etmiştir. Öğleden sonra saat üçten sonra Barbaros tarafından Boğaz girişi yönüne attığı mermiler Bigalı sırtlarına düşmüştür. Saat 4.25'te bir itilaf uçağı obüsler ve piyadelerin üzerinde düzenli olarak geçerken Boğaz girişinde bulunan Afrikan ve Majestic zırhlıları İntepe'ye ve Türk piyadesinin üzerine ateş açmışlardır. 4.30'da havan üzerinde dolaşmakta olan bir uçağın iki şarapneli havan bataryalarına atılmıştır. Afrikan ve Majestic zırhlıları Boğaz girişinde, Lord Nelson zırhlısı ve üç arana gemisi, iki torpido Hisarlık burnu istikametinde, iki arama gemisiyle  torpido Hisarlık Koyunda, yedi nakliye sefinesi ile iki torpido Tekke Koyunda bulunmaktadırdır. 5.20'de bir itilaf tayyaresi Çamburnu tarafından gelerek Akbaş'a doğru gitmiştir.³³⁴ Dördüncü Henry zırhlısı aralıklı İntepe'yi bombardıman etmiştir. Kablezzeval saat on bir de bir düşman tayyaresi obüs ve piyadeler üzerinde dolaşarak havan bataryası üzerinde bir devir icra ederken havan bataryasından iki şarapnel endahet edilmiştir. Muhasara taburunun birinci bölüğü dn ateş etmiştir. Düşman tarafından atılan obüs mermiyatından dere içinde bulunan bir nefer ayağından ve başından mecruh olmuştur. Bir tüfek el kundağı kenarından kırılmışsa da endaheta mani değildir. şimdi Dördüncü Henry ve Cornvallis zırhlıları, iki torpido methal vasatında, Lord Nelson zırhlısı, iki mayın taharri vapuru Hisarlık burnunda, Askold Rus Kruvazryle diğer zırhlı, iki torpido,  nakliye gemisi Tekke Burnunda bulunduğu bildirilmiştir.³³⁵ öğlen 1.25'te Bir itilaf uçağı Baykuş zerine kadar gelerek biraz dolaştıktan sonra bir ateş etmiştir. Afrikan, San Loui zırhlıları Boğaz girişi ortalarında Afrikan zırhlısı Halileli sırtlarını bombardıman etmiştir. İki uçak düzenli olarak piyade kıtaatımız üzerinde dolaşırken topçu muharebesi gerçekleşmiştir. Afrikan, San Loui zırhlıları ile iki torpido Boğaz girişinde, Lord Nelson zırhlısıyla ile mayın arama gemisi Hisarlık Koyunda, 11 Nakliye gemisi ile torpido Ertuğrul önünde ve Tekke koyunda seyretmiştir.³³⁶ Seddülbahir yönünde büyük bir zırhlı Bigalı istikametine gelerek balon ile yaptığı gzetlemede sonrasında 25 mermi ile ateş ederek geri dnmştir.³³⁷

³³³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 110a.

³³⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 111.

³³⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 111a.

³³⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 111a.

³³⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 111a.

19 Mayıs 1915'te Kara Muharebeleri şiddetli bir şekilde devam ederken 4. Ağıt Topçu Alayının gözetleme görevi devam etmiştir. Boğazda hava hareketleri devam etmektedir. Çanakkale'den kalkan Türk uçağı Anadolu Hamidiye'si üzerine kadar geldikten sonra geri dönüp, saat beşte Mecidiye 'den görülen bir denizaltının telefonla Mecidiye 'den 135, Hamidiye'den 80 fişek, Namazgâh yirmi birlikle bir şarapnel endakt ederek denizaltının Nağra 'ya doğru geçtiğı görülmüştür. Şimdi on bir torpido methalde, iki torpido Hisarlık Koyunda, 11 nakliye sefinesini Tekke Koyunda görülmüştür. Kirte ve Kabatepe cihetlerinde top ve tüfek sesleri işitilmiştir.³³⁸ Saat altıda birbirini takip eden Türk uçakları bir süre kale üzerinde uçmuşlardır. 8,50'de uçaklardan birisi Rumeli yönünde uçarken Maydos yönünden muhiti nereden atıldığı anlaşılamayan bir yerden bir şarapnel atılmıştır. Saat 5.55'te Çamburnu önünde bir denizaltının teleskopu görülmesi üzerine iki mermi, yirmi beşlik mermi ile beş mavzer fişegi Değirmenburnu'ndan ateş etmiştir. 7.30'da Barbaros Saroz'a 44 mermi atmıştır. İtilaf Devletlerinin atığı mermiler Maydos arkalarına düşmüştür. Cornvallis zırhlısı İntepe'yi bombardıman etmiştir. İki uçak Türk piyadelerimiz üzerinde aralıksız dolaşmıştır. Cornvallis ve San Loui zırhlıları Boğaz girişinin gerisinde, iki mayın arama gemisi Merkep Adası yakınında, Majestic Zırhlısı Hisarlık Koyunda, 10 nakliye sefinesi Tekke Koyunda bulunmakta olduğu bildirilmiştir.³³⁹ Aynı gün 4,30'da bir zırhlı Saroz'a altı mermi atmıştır. San Loui ve Afrikan zırhlılarıyla bir torpil taharri gemisi Boğaz girişinde, Cornvallis Hisarlık Burnu önünde ve dokuz nakliye gemisi ile dört torpido Tekke Koyunda bulunup büyük bir geminin de ufukta görülmüştür. Karanfil burnundaki torpiller bahriye askeri tarafından kaldırılmıştır.³⁴⁰ Seddülbahir bölgesinin durumunda bir değişiklik yoktur. Sağ tarafta yapılan bir keşif taarruzunda düşman siperlerine girmişlerdir. Mevzide bulunan İtilaf mitralyözlerinden, birçok askeri götürmüşlerdir. Arıburnu tarafında taarruz devam etmekte olup, itilaf ordusundan sağ tarafından 600 esir, 6 top, 3 mitralyöz alınmıştır. Sol tarafından iki istihkâm Türk tarafına geçmiştir. 4.10'da Domuzdere istikametinde bir denizaltıları deniz sathına çıkıp daldığı görülmüştür.³⁴¹ Aynı günün gecesinde İtilaf devletlerinin hareketliğı devam etmiştir. Gece saat dokuzda genel karargâhtan iki adet işaret fişegi ateşlenmiştir. 9.40'ta Karanlık Limana giren dört itilaf torpidosu İntepe'ye ve Hasan Mevsuf Bataryalarına ateş açmışlardır. Set bataryalarından gelen karşılık üzerine geri

³³⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 112.

³³⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 112a, *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 112.

³⁴⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 112a.

³⁴¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 112a.

çekilerek sabaha kadar nöbet beklemişlerdir. Saat üçte Domuzdere tarafında bir denizaltının daldığı görülmüş ve dört torpido ve beş mayın arama vapuru boğaz girişinde, 12 nakliye sefinesi Tekke Koyunda olduğu bildirilmiştir.³⁴²

Türk muhasara taburunun ikinci bölümüne 20 Mayıs 1915'te itilaf devletleri, 21 kurşun sargılı tane ile 8 adet kurşun sargılı şarapnel atmıştır. Atılan mermilerle biri şehit, dört ağır, üç hafif yaralı ile toplardan birisinin iki parmak üstünün taban demiri çıkmış, diğerinin üç parmaklık ile tavanı ve namlu kundağının birkaç yerinde hasar oluşmuştur. Saat 5.55'te Osmanlı uçakları kalkarak bir süre dolandıktan sonra inmiştir. 8.25'te bir itilaf uçağı Yıldız istikametinden gelirken Havuzlar bölgesinde 17 fişek ve 3 şarapnel, Tekke altı bataryasından bir şarapnel, Mecidiye tayyare topundan 2 şarapnel, 22 fişek, Goncasuyu'ndan şarapnel atmıştır. 8.5'te tayyaremiz Rumeli Mecidiye 'si üzerinden karşı Mecidiye 'ye geçmiş, Nağra istikametinden Saroz'a gitmiştir. 10.30'da bir itilaf uçağı Baykuş istikametinden Çamburnu üzerine kadar gelmiş, geri dönmüştür.³⁴³ Akşam saat 8'de havalar bataryasının 150 metre ilerisinde dört mermi düşmüştür. Saat on buçukta İtilaf Devletlerinin, Hisarlık burnunda Türk piyadesine açtığı yan ateşten biri üçüncü cephaneliğe isabetle iç tarafında yalnız bir adet dumansız hartucun patlamış ve bu esnada bir asker şehit olmuştur. Bu durumu balon ve uçak geri döndükten sonra havan bataryası Zembil Efendi tarafından bildirmiştir. Cornvallis zırhlısı Hisarlık burnu önlerine havan toplarını bombardıman ederken aralıklı topçu ateşi gerçekleşmiştir. Cornvallis zırhlısı Hisarlık burnu önünde, üç torpil arama vapuruyla bir yelken sefinesi Boğaz açıklarında, Majestic ve San Loui zırhlıları ile iki torpido Hisarlık burnunda, 12 nakliye gemisi de Tekke burnunda ve Ertuğrul önlerine bulunduğu görülmüştür.³⁴⁴ Liva Kumandanlığına gönderilen gece raporunda; İtilaf Devletlerinin 25 Mayıs 1915'te Boğazdaki hareketleri devam ettiği bildirilmiştir. Tekke altı ve Soğanlı mantelli bataryaları hareket ettiği, akşam sekizden sonra Hisarlık Burnu önünde bir denizaltının daldığı görülmüştür. Beş torpido, dört torpil arama vapuru bu gece Boğaz girişinde kalmıştır. Şimdi beş torpido, dört torpil arama vapuru boğazın açıklarında, on nakliye gemisi Tekke Koyunda, iki nakliye gemisi Bozcaada'da bulunmakta olduğu ve üç şilebinde Selanik hattında gelmekte olduğu görülmüştür.³⁴⁵ Lord Nelson zırhlısı Hisarlık

³⁴² *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 112a.

³⁴³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 113.

³⁴⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 113.

³⁴⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 118.

Burnu istikametinden İntepe'yi bu sabah bombardıman ettiği ve itilaf uçağı piyadelerimizle obüs bataryası üzerinde durmadan hareket etmekte olduğu, 10.50' de iki itilaf uçağı görünüp birisi Ertuğrul istikametinden Kumkale'ye diğeri ise Goncasuyu üzerine kadar gelip Hamidiye tayyare topu ile iki, Goncasuyu uçak topuyla bir şarapnel atarak ve Havuzlar bataryasından 205 piyade fişegi ateş edildikten sonra Baykuş istikametine çekildiği ve 24 Mayıs 1915'de Muhasara Taburu ateş açmadığı yalnız ikinci bölükten bir askeri şehit düştüğü ve Lord Nelson Hisarlık Burnu istikametinde Sen Lui Morto Limanında, dört arama vapuru boğaz girişinde, üç torpido dahi boğazda manevra yapmakta olduğu ve Tekke koyunda ise altı nakliye gemisi bulunmakta olduğu bildirilmiştir Aynı zamanda bu gün saat 12.30'da Kabatepe önlerinde Triumph zırhlısının torpillenerek batırıldığı bilgisi gelmiştir. Saat on iki onda deniz sathında denizaltı olduğu düşünülen bir zırhlıya Namazgâh'tan bir fişek atışı yapılmış olup sonradan deniz altı olmadığı anlaşılmıştır. Saat 1.15'te Soğanlı önünde bir mermi denize düşmüştür. Hamidiye ile Namazgâh önündeki şamandıra yanına bir motorbot gelerek bazı gözleme yaptığı görülmüştür. Öğleden sonra İtilaf devletleri İntepe'ye birkaç mermi atmıştır. Üç buçukta Kumkale sahilini takiben ilerleyen bir torpido muhribi, İntepe bataryalarından açılan ateş üzerine geri dönmüştür. Boğaz girişinde Lord Nelson ve Fransız Sen Lui zırhlıları methal dışına çıkararak Merkep adaları arkasından dolaşmaktadırlar. Saat beşte iki düşman tayyaresi obüs bataryalarımızla piyade hatlarımız üzerinde hareket ederek dönmüştür.³⁴⁶ Gece yarısı bir uçak Tenger üzerlerine kadar gelerek geri dönmüştür. Saat on buçukta Tenger koyu istikametinde karadan 200 metre açıktaki görülen bir karaltıyı denizaltı sanarak Karanfil bataryasından bir mermi atılmıştır. Binbaşı Kemal, dört torpido ve on torpil arama gemisi Boğaz girişinde yalnız direklerinin görüldüğünü ve görülen bir zırhlı ile üç nakliye gemisi Tekke koyunda olup havanın sisli olması nedeni ile başka bir şey görülemediği bildirmiştir. 4. Ağır topçu alayının sorumluluk alanında saat öğleden önce itilaf devletlerine ait bir uçağın Boğazdan geçerek Kilidülbahir üzerlerine kadar gelip Maydos'a gitmiş ve geri dönmüştür. Bu uçağa daha sonra Hamidiye'den ateş açılmıştır. Saat on da başka bir uçak Baykuş sırtlarını takiben Hamidiye, Mecidiye üzerlerinden Maydos'a doğru ve oradan Boğaz girişine geçmiştir. Osmanlı kara topları hattında aralıksız hareket ederken 26 Mayıs 1915'te Boğaz girişinde iki mayın taharri vapurlarından başka bir şey olmadığı ve Boğaz açıklarında Sen Lui zırhlısıyla iki torpidonun süratle muhtelif mesafelerde manevra yapmakta olduklarını ve Tekke Koyunda beş nakliye

³⁴⁶ATASE Arşivi, BDH Kl. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 118.

bulunduğu ve muhasara taburunun 25 Mayıs 1915 tarihinde İkinci Bölüğünden on üç adet kurşun sargılı tane atışı yapıldığı bildirilmiştir.³⁴⁷ Aynı gün saat 3.20 geçe müttefik filonun bir uçağı Anadolu sahilinden ileri tarassut üzerinden Kirte istikameti üzerine doğru gitmiştir. Bir uçağı obüsler ve piyade hatlarımız üzerinde hareket etmiştir. Majestic zırhlısıyla iki torpido Boğaz dışında aralıksız seyir halinde olduğu ve San Lui zırhlısıyla beş adet nakliyen gemisi Tekke Koyunda bulunmaktadır. Dört mayın arama vapuru Boğaz girişinde nöbet beklemektedir. Müttefik filonun Boğazda hareketliği tüm gün sürmüştür. Akşam üç torpido içeri girip sabaha kadar nöbet beklemişlerdir. Top ve tüfek sesleri aralıklı ve hafif şekilde işitilmiştir. Şimdi dört torpido ve dört torpil arama gemisi Boğaz girişinde iki zırhlı ve dört nakliye ve bir yelken gemisi Tekke Koyunda ve iki nakliye gemisi de açıkta görülmüştür.

27 Mayıs 1915'te Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat, İngilizlerin Majestic zırhlısı öğleden evvel 6.40'da Seddülbahir önünde batırıldığını bildirmiştir. Bu esnada itilaf uçağı Boğazdan Maydos'a geçmiştir ve 7.15'te diğer bir uçak Hasan-Mevsuf Bataryası üzerinden, Hamidiye üzerinden Akbaş'a doğru ve 9.10'da Goncasuyu üzerinden giderek geri dönmüştür. Bu uçağı Havuzlar bataryasından 98 piyade fişeğı sarf edilmiştir. Saat 9.12' de bir istimbotun arkasında bir sandal olduğu halde Baykuş'a doğru geçmiş ve 11.45'te geri dönerek, iki uçak da Karanlık Liman hatlarına kadar gelip çekildikleri, aynı zamanda iki uçak; obüsler ve piyade hatları üzerinden dolaştıkları Binbaşı Kemal tarafından bildirilmiştir.³⁴⁸ Aynı gün öğleden sonra 12.30'da Tenger istikametinden bir itilaf uçağı Goncasuyu'na kadar gelerek geri dönmüştür. Bu uçaklara Namazgâh'tan 12 ve Havuzlar'dan 188 piyade fişek ateş edilmiş³⁴⁹. Bugüne dair Binbaşı Kemal'in Liva Kumandanlığı'na gönderdiği keşif piyade raporunda Seddülbahir bölgesinde bir değişiklik olmadığı Hisarlık sırtlarına itilaf devletlerinin çıkardığı bir dağ bataryası barınmayarak yer değiştirdiği, aynı zamanda Ay tabya önünde Majestic zırhlısının battığı öğleden sonra Seddülbahir önündeki bir nakliye gemisinden başka hiçbir geminin bulunmadığı bildirilmiştir. Binbaşı Kemal'in Boğazda yaptığı gözetleme görevi kapsamında 28 Mayıs 1915'te Liva Kumandanlığına gönderdiği raporda düşmanın Rumeli tarafındaki hareketliliğini bildirmiştir. 27 Mayıs 1915 günü saat 7,5'ta bir Türk uçak, Rumeli sahilini takiben Boğaz girişine doğru gitmiş ve 8'de geri dönmüştür. 7,45'te bir istimbot arkasında

³⁴⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 118.

³⁴⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 118a.

³⁴⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 113.

sandal olduğu halde Boğaz girişine doğru geçmiş, 8.50'de geri dönmüştür. Akşam dört torpido içeriye girerek sabaha kadar nöbet beklemişlerdir. Silah sesleri hafifçe devam ederken dört mayın arama vapuru ile torpido Boğaz girişinde, üç torpido Hisarlık Koyunda, dört nakliye gemisi Tekke Koyu'nda bulunmaktadır. Alay Kumandanın akşam raporunda saat 5.30'dan sonra bir düşman uçağını Boğaz girişi önünde görünüp biraz sonra kaybolmuştur. 5.50'da diğer bir düşman uçağı Nağra 'ya gelerek geri dönmüştür. Bu uçağı, Goncasuyu'da bulunan uçak topuyla iki şarapnel, Mecidiye'den bir şarapnel ve kırk beş fişek ateş edilmiştir. 6.10'da bir Türk uçağı Çanakkale'den kalkarak Boğaz girişine doğru geçmiş ve 8.30'da geri dönmüştür. 9.10'da yine bir düşman uçağı boğazı takiben Nağra 'ya, oradan dönerek Yıldız istikametine avdet ederken sekiz otuzda bir sandal ile Havuzlar'daki istimbotun yanına gitmiş olan istimbot üzerine bir bomba atmıştır.³⁵⁰

Liva Kumandanlığına gün boyunca Boğazda yaşanan gelişmeleri rapor etmiştir. Bu raporunda; 28-29 Mayıs 1915'te düşman uçaklarının gün boyunca Goncasuyu, Soğanlıdere üzerinden geçerek geri döndüğünü, aynı zamanda iki düşman uçağı, piyade hatları üzerinde sürekli geçtiğini, Boğaz'da bulunan dört mayın arama gemisi ve Tekke Koyu'nda ise altı nakliye seyir halinde olduğunu³⁵¹ ve öğleden önce iki düşman uçağının Boğaz girişi istikametinden Rumeli sahilini takip ederek birinin Değirmenburnu üzerine kadar gidip yine geldiği istikametten geri döndüğünü, başka bir uçağın Soğanlı'ya kadar geldikten sonra attığı bomba sargı yerine düştüğünü. saat 12.5'te Mecidiye önünde denizaltının teleskopuna benzer bir şey görülerek Mecidiye'den tüfek ateşi edildiğini, Karanfil burnu ile ileri tarassut arasında sahilden sekiz metre açıkta kuma oturmuş bir adet sabit mayın görülmüş ve üzeri buğı tuttuğu için numarası okunamamış³⁵² iki düşman uçağı düzenli olarak obüsler ve piyade hatları üzerinde dolaştığını ve top sesleri aralıklı olarak duyulduğu, saat 9.15'te bir düşman uçağı Baykuş, Havuzlar istikametinden Değirmenburnu'na gelip, Değirmenburnu'na bir bomba atmışsa da bomba birinci şamandıra yanında denize düşüp patladığını ve uçağın daha sonra Maydos'a doğru giderken Havuzlar bataryasından 108 ve Namazgâh'tan 180 fişek ateş edildiğini bildirmiştir. Bunun dışında bir düşman uçağının Soğanlı üzerine kadar gelip geri döndüğü, boğaz girişinde üç mayın arama vapuruyla bir torpido Morto Limanında, iki torpido Tekke Koyunda ise San Lui zırhlısıyla bir nakliye

³⁵⁰ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 113a.

³⁵¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 119.

³⁵²ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 119.

gemisi olup Seddülbahir ile Tekke Koyu arasında dolaşmakta olduğuna dair sorumlu olduğu bölgeden bilgi verilmiştir.³⁵³ Aynı gün Binbaşı Kemal, Mıntika Kumandanlıklarına Boğaz'ın sakin olduğunu bildiren kırmızı levhaların kaldırılmasını, Boğaz dahilinde denizaltıların görülmesi durumunda derhal ateş açılması talimatını vermiştir.³⁵⁴ Düşman uçakları gün boyu Boğazda hareket halindedirler. 3'te düşman uçağı Değirmenburnu arkasında görünerek Saroz'a doğru geçmiştir. Bu düşman uçağına Havuzlar bataryasından yetmiş beş piyade fişegi ateş edilmiştir. İkinci bir uçak Nağra'dan gelerek Erenköy istikametine geçmiştir. Farklı farklı düşman uçakları Soğanlıdere üzerinde hareket etmişlerdir. Dörtte bir motorumuz Rumeli sahilini takiben Karanfil burnuna doğru gitmiştir.5.10'da Osmanlı uçağı, Çanakkale üzerinde biraz dolaştıktan sonra inmiş ve öğleden sonra aralıklı top sesleri duyulmuştur. İntepe 'de kontrol altında olmasına rağmen üç noktaya ateş açılmış, aynı zamanda Seddülbahir açığında bulunan San Lui zırhlısının ateş ettiği görülmüştür³⁵⁵.

Düşmanın Boğaz'daki hava harekâtı 6 Haziran 1915'te Livan Kumandanlığına bildirilmiştir. Boğazda sabah saat sekizde bir düşman uçağı Goncasuyu üzerine gelerek Saroz'a geçmiştir. Başka bir uçak saat 9.40'ta Hasan Mevsuf istikametinden Namazgâh üzerlerine kadar gelip Rumeli sahilini takip ederek dönmüştür. Bu uçağına Havuzlar Bataryasından üç şarapnel ateş edilmiştir. Aynı zamanda Boğaz girişinde üç mayın arama gemisinin nöbet halinde, bir torpido manevra yapmakta olduğu havanın kapalı olmasından dolayı başka bir şey görülmemekle beraber aralıklı top atışları duyduğu bildirilmiştir. Aynı gün Tekke Koyundan kalkan düşman uçağı biri piyadelerin üzerinden Hisarlık-İntepe üzerinden Bozcaada çekilmiştir. Bu esnada Sağ cenah ve merkezde muharebe devam etmekte olduğu gibi İntepe bataryasının Morto koyunu aralıklı bombardıman etmiş, saat üçte iki nakliye gemisi Tekke Koyundan Selanik hattına doğru çekilmiştir. Torpido ve torpil taharri gemilerinden bir kısmı Kumkale, Seddülbahir, Ertuğrul ve Tekke koyu sahillerinden sürekli olarak hareket ettiği Binbaşı Kemal tarafından bildirilmiştir.³⁵⁶ 24 Mayıs'ta muhasara taburunun ile düşman uçaklarına karşı yapılan savunmada 67 adet kurşun sargılı tane edilmiş ve düşman tarafından atılan mermilerden iki asker hafif yaralanmıştır. Birinci Bölükten beş

³⁵³ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 119a.

³⁵⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 119a.

³⁵⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 119a.

³⁵⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 126.

adet kurşun sargılı şarapnel endahat edilmiştir. Söz konusu batarya da iki asker yaralı tüfeklerin bir kısmının el kundağı kırılmıştır. Bu esnada Topçu muharebesi aralıklı devam etmiş muharebeye İntepe'deki bataryalarda katılmıştır. Muharebe devam ederken Boğazda üç mayın arama vapuru, Morto Limanında iki torpido, Tekke Koyunda üç nakliye gemisinin seyir halinde olduğu bildirilmiştir.³⁵⁷

Haziran ayının ilk haftasında düşmanın Boğazdaki hava saldırılarına karşı savunma devam etmiştir. 7 Haziran 1915'te San Lui sisteminde bir zırhlı Bozcaada'nın şark sahilinden görünerek Yeniköy arkasındaki palamutlukları bombardıman etmiş, bu esnada etrafında üç torpido süratle dolaşmıştır. Daha sonra Tavşan ve Merkep adaları güneyinden Tekke Koyuna doğru geçmiş ve yarım saat sonra tekrar Boğaz girişine gelerek çekilmiş ve daha sonra harp boyunca bir daha görülmemiştir Aynı gün orduya Üçüncü Alay'dan mantelli batarya gönderilmesi nedeni ile 4. Alay'dan 400 atım şarapnel ile 310 atım tanenin hızlı bir şekilde hazırlanması ve bataryanın karşıya geçmesi sırasında verilmesi istenmiştir. Güney grubunda sağ tarafında bulunan mantelli bataryada 320 tane ve 271 şarapnel kalmıştır. Bu nedenle söz konusu muntika topçu kumandanı mermi gönderilmesi için iki araba göndermiştir. Mevki mezkûra Havuzlar bataryası Havuzlar bataryası mermiyatından yoksa karşıdan gönderilecek miktarıyla nereden gönderileceğini dair emir beklediği Liva kumandanlığına ifade edilmiştir.³⁵⁸

Haziran ayında itilaf devletlerinin Boğazda hava taarruzları ve aralıksız devam etmiştir. 8 Haziran 1915'te düşmanın taarruzuna karşı muhasara taburunun ikinci bölümü 165 adet kurşun sargılı tane ateş edilmiştir. Düşman tarafından atılan mermiler söz konusu batarya da altı asker hafif yaralanmıştır. Birinci bölük dahi yüz otuz altı adet kurşun sargılı şarapnel ile dört adet kurşun tane ateş edilmiştir. Bataryadan yedi asker yaralı ile topun namlusu yedi yerinden paralanmış, kundak baskısı zedelenmiş ve 68717 tüfek el kundağı hafif surette kırılmıştır. Öğleden sonra 7.30'da düşman uçağı Baykuş istikametinden Havuzlar üzerine gelmiş ve Havuzlardan şarapnel atış yapmıştır. Obüs ve piyade hatları üzerinde bir düşman uçağı hareket etmiştir. Seddülbahir-Kumkale arasında üç mayın arama

³⁵⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 126.

³⁵⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 126a.

vapuru, Hisarlık koyunda iki torpido görülmüştür.³⁵⁹ Aynı gün düşman uçağı Bir düşman tayyaresi piyade hatlarımız üzerinde hareket ettiği. Dört mayın arama vapuru Boğazda manevra halinde olduğu, iki torpido açıklarında iken Tekke Koyunda iki nakliye gemisi görünmekte olduğu aynı zamanda dört mayın taharri vapuru ile bir nakliye gemisinin Boğazda bulunduğu Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.³⁶⁰

İtilaf devleti ordusunun açtığı siperler 10 Haziran 1915'te muhasara taburunun birinci bölümü düşmanın yeni kazmış olduğu siperlere yirmi beş adet kurşun sargılı, ikinci bölümü dört adet kurşun sargılı tane ile dört adet kurşun sargılı şarapnel atıldığı, Dört mayın arama vapuru methalde görüldüğü ve Anadolu Sahil Bataryaları tarafından ateş edilmekte olduğu ve havanın sisli olmasından başka bir şey görülmediği Müttefik Filonun mayın arama gemileri ile aralıklı top atışları devam ettiği, iki torpil taharri vapuru methalde, iki torpido Morto Limanında, bir nakliye sefinesiyle iki torpido Tekke Koyunda bulunduğu, Binbaşı Kemal tarafından rapor edilmiştir.³⁶¹

Liva Kumandanlığına, Majestic sisteminden bir zırhlı 15 Haziran 1915'te Selanik hattından gelerek Orhaniye ve İntepe civarlarını bombardıman ettikten sonra yine Selanik hattına doğru geri döndüğü, öğleden sonra iki nakliye gemisi Tekke Koyunda olup üç nakliye gemisi de Selanik hattına doğru gitmekte olduğu, aynı zamanda Boğazda Seddülbahir açıklığında iki İngiliz bir Fransız torpidosu olup iki mayın arama gemisinin bulunduğu, dört düşman uçağının obüs ve piyade hatlarımız üzerinde bulunduğu, topçu ateşlerinin aralıklı devam ettiği Binbaşı Kemal tarafından rapor edilmiştir.³⁶²

Düşman uçakları hava saldırısı bataryalara devam etmiştir.17 Haziran 1915'te öğleden önce saat 8'de Anadolu sahilini müteakiben Çanakkale'ye gelen düşman tayyaresine Havuzlar bataryasından bir şarapnel ve 16 piyade fişegi ve Goncasuyu'ndan bir şarapnel atışı yapılmıştır. Muhasara taburunun birinci bölümü tarafından 16 adet kurşun

³⁵⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 125a.

³⁶⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 127a.

³⁶¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-128.

³⁶²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 128a.

sargılı tane, ikinci bölük tarafından 39 kurşun sargılı tane, dört adet kurlun sargılı şarapnel endaht edilmiş ve düşman tarafından atılan mermilerden bir şehit ile iki yaralı verilmiştir. Orduda bulunan Bölük 16 Mantelli Bataryasının 17 Haziran'daki sar 57 şarapnel ile topçu kumandanlığının için kontrol için bir adet bir adet mermi ateş edilmiştir. Atış düşman siperleriyle Eski Hisarlıktaki düşman siperlerine ve topçusuna icra edilmiş ve tam isabet ile vurularak siperlerdeki tahkimat böylece durdurulmuştur. Mülazım Sani Süreyya Efendi dün erken saatlerde bataryasına ulaşmıştır. Domuzdere'de bulunan bölük 15 havan bataryası Güney Mintikası Topçu Kumandanının emri üzerine düşmanın 83 rakımlı tepenin kuzeyinde avcı siperleri içerisinde çalışmakta olan asker üzerine ve siperleri tahrip etmek için 17 Haziran 1915'te 10 şarapnel ile üç lağım tanesi atılmıştır edilip düşmana telefati külliye verdirilmiştir. Umum ağır topçulara mintikalar tahsis edilip siperler tahsis edilmiştir. Bataryanın mevcudu hazırı iki lağım tanesi ile 15 şarapnelden ibarettir. Motor Karanfil burnu altında olup, saat 11.30'da bir düşman tayyaresi Çanakkale'ye doğru gidip geri dönmüştür.³⁶³

18 Haziran 1915'te bir Türk uçağı Boğazda keşif uçuşuna çıkmış ve Limni'ye doğru gittiğine dair Liva Kumandanlığına bilgi verilmiştir. Dönüşte bu uçağı iki düşman uçağı Çanakkale'ye kadar takip ettikten sonra geri dönmüştür. Aynı gün saat on iki de bir düşman uçağı Karanfil burnu üzerinde dolaşarak uzaklaşmış, başka bir uçak saat 11.30'a kadar bir Tenger civarında dolaşırken 11.30'da bir denizaltı işaretiyle beraber bir Alman bandıralı ileri tarassut önünde gözükümüştür, Karanfil burnu bataryasının önünde Osmanlı motoru ile beraber muvasalatında düşman tarafından girmiş ise de Çakaltepe'den açılan ateş üzerine geri çekilmiştir. Daha sonra Alman denizaltısı hasar almadan Kilidülbahir'e ulaşmıştır. Aynı gün Domuzderesi'nde bulunan 15. Bölük Havan Bataryası Hisarlık harabesi önündeki düşman siperlerine ateş etmiştir.³⁶⁴ Öğleden sonra saat 3.30'da Hisarlık harabelerinin sağındaki düşman bataryasına ateş açıldığı sırada bir askerin sol koluyla göğsünden ağır yaralanmıştır. Muhasara Taburunun İkinci Bölüğü 18 Haziran 1915'te düşman siper ve piyadelerine karşı 27 adet kurşun sargılı tane, 14 adet kurlun sargılı şarapnel endaht ederek karargâhta ki askeri dağılmış ve topçusuna da ateş kestirilmiştir. Boğazda İki mayın arama gemisi Tekke koyunda, iki torpido Mondros istikametinde hareket halinde olduğu bildirilmiştir. Sarıtepe'de bulunan On Dördüncü Bölük mantelli bataryasının cephesinde

³⁶³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-128.

³⁶⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 133a.

bulunan düşmanın birinci, ikinci siperlerine ve mitralyözlerine 19 Haziran 1915'te atılan 34 şarapnel, 5 dane etkisiz hale getirilmiştir. On altıncı bölük mantelli bataryasının düşmanın Eski Hisarlıktaki topçusu ve siperlerine ve Seddülbahir yoluna 70 şarapnel atarak geri çekilen bataryada iki yaralı ve topun tekerleği hasar almıştır. Öğleden sonra Boğaz girişinden gelen ve denizaltı nöbetçisi olan torpido üzerine atılan iki bomba isabet etmemiştir. Saat 3.30'da farklı düşman uçakları havanlar ve piyadelerin üzerinde ateş açmıştır. Boğazda bulunan üç torpil arama gemisi Boğaz girişinde bir torpido Boğaz açıklarında, üç nakliye gemisi Tekke Koyu'nda bulunmakta olduğu Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.³⁶⁵ Boğazda deniz altında Müttefik filo gemilerine karşı savunmayı güçlendirmek için 20 Haziran 1915'te Anadolu Hamidiye'sinden Rumeli cihetine doğru torpil dökmüştür. Aynı gün düşman uçakları Soğanlıdere ve Havan bataryaları üzerinde uçtuğu, Boğaz girişinde, Morto Limanı'nda bir mayın arama gemisi ile iki torpido Ertuğrul Koyu açığında, bir nakliye gemisinin Tekke Koyu açığında bulunduğu ve karşılıklı top atışların devam ettiği bilgisi verilmiştir.³⁶⁶

İtilaf Devletlerinin saldırısına karşı şiddetli topçu atışları ile cevap verilmiştir. 20 Haziran 1915'te Osmanlı ordusunun 16. Bölük Mantelli Bataryasında 18 şarapnel düşman kıtaatına sarf edildikten sonra bataryada 256 şarapnel ve 287 danenin bulunduğu Liva Kumandanlığına bildirilmiştir. Aynı günün gecesinde aralıklı top atışlarıyla piyade harbi başlamıştır. Sabahleyin şafakla beraber piyade siperleri üzerine şiddetli bir topçu ateşi açılmıştır. Boğazda Müttefik Filonun iki mayın arama vapuru, Morto Koyunda beş torpido Seddülbahir önünde iki mayın arama vapuru, Tekke Koyunda bir, Merkep adasının sağında iki ve Bozcaada önünde bir nakliye gemisinin bulunduğu Binbaşı Kemal tarafından Livaya bildirilmiştir.³⁶⁷

İtilaf Devletlerinin uçakları Anadolu ve Rumeli'de bulunan istihkamlara saldırısı 23 Haziran 1915'te devam etmiş ve kayıplar verilmiştir. Bu güne dair tutulan raporda; Müttefik Filonun bir römorkör sabah saat 7.30'da Nağra'dan Mesudiye altından Kepeze doğru geçip 10.30'da geri döndüğü; 21 Haziran 1915'te sabah 7.50'de Türk askeri bataryaya girerken

³⁶⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 134.

³⁶⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 134a.

³⁶⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, D. H-2, Fih. 1- 134a.

bir askerin yaralandığını ve ertesi gün bataryanın mahfuz mahalline düşen bir düşman mermisinin parçalarından birisi ağır birisi hafif olmak üzere iki yaralandığını ve bu esnada sekiz çelik tane sarf edilerek düşmanın siperlerinde ciddi hasar verildiği, 15.Bölük havan bataryasının raporlarından anlaşıldığı bildirilmiştir. Düşmanın Kerevizdere istikametindeki avcı siperlerine, 83 rakımlı tepe istikametindeki siperlerine muhtelif Aralıklarla 22 Haziran 1915'te 14 adet kurşun sargılı tane atıldığı muhasara taburu raporunda görülmüştür. Bu saldırı esnasında Muhasara Taburunun Üçüncü Bölüğünden bir asker yaralanmıştır. Ertuğrul yönünden 83 rakımlı tep gerisinde atılan bomba bölgeye zarar vermemiştir. Raporda bir düşman uçağı piyade ve obüsler üzerinde dolaşırken aralıklı piyade ve topçu muharebesi gerçekleştiği ve aynı zamanda Boğaz girişinde iki torpil taharri gemisi, Bozcaada önünde ve Merkep adası solunda iki nakliye gemisi, Tekke koyunda da iki nakliye gemisinin bulunduğu bilgisi verilmiştir.³⁶⁸

İtilaf Devletlerinin Boğazda 24 Haziran 1915 'te hava hareketleri 4. Ağır Topçu Alayı gözetleme görevine devam etmiştir. Bir gün önce akşamüzeri saat altıyı kırk geçe Baykuş istikametinden Havuzlara doğru giren bir düşman uçağı Havuzlar'dan bir şarapnel atarak geri dönmüştür. Boğaz girişinde iki mayın arama vapuru, Tekke Koyunda bir nakliye ve Tekke Koyu açıklarında üç torpido ve mayın arama vapuru Bozcaada tarafında, bir nakliye ve bir hastane gemisinin Selanik hattına doğru uzaklaşmakta oldukları, gece hafif piyade muharebesi sabaha kadar devam ettiği ve şamandıranın eski mahallinde bulunduğu Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.³⁶⁹

25 Haziran 1915'te İtilaf Devletleri Boğazda herhangi bir saldırıda bulunmamakla birlikte Boğazda farklı türde zırhlılarının hareket halinde olduğu düşmana ait bir mayın arama gemisi Eski Hisarlık burnu önünde, iki mayın arama gemisi Morto Limanında, bir mayın arama vapuru Merkep Adası solunda, iki nakliye gemisi Tekke Koyunda seyir halinde olduğu ve aynı gün öğleden sonra saat 2'de topçu ve piyade muharebesinin başladığı Binbaşı Kemal tarafından rapor edilmiştir.³⁷⁰ Aynı zamanda bir gün önce Boğazda İtilaf Devletlerinin yaptığı bombardıman ve Osmanlı ordusunun bu saldırıya karşı taarruzu Liva Kumandanlığına bildirilmiştir. Bu kapsamda, düşmanın Hisarlık'ta bulunan bir bataryasına

³⁶⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, D. H-2, Fih. 1- 137.

³⁶⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 137a.

³⁷⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 138a.

ve Gözcübaba'daki uçak hangarına muhtelif mesafelerle muhasara taburundan otuz adet kurşun sargılı dane, bir kurşun sargılı şarapnel, bir adet bakır çemberli şarapnel attığı, uçakların hangarlarına inemeyerek Merkep adaları civarına çekildikleri gönderilen rapordan anlaşılmaktadır. Aynı raporda; 15'inci Bölük Havan bataryası Taşlı Tepe ile Süleyman Reis Deresi civarındaki düşman siperlerine karşı açtığı ateşin tesirinin büyük olduğunu gören Binbaşı Kemal, Piyade Kumandanı ve Topçu Kumandanı teşekkür etmişlerdir. Bu olay sonrasında bölükte 19 adet çelik taneden başka mühimmatı kalmadı batarya kumandanının raporundan anlaşılmıştır. Öğleden sonra saat 5.10'da bir Türk uçağı Arıburnu tarafına giderek saat sekizde geri dönmüş ve başka bir uçak da saat 7.30'da İstanbul tarafından gelerek Goncasuyu üzerinden Çanakkale'ye doğru giderek uçak hangarına indiği, gece düşman uçağının saat 10.45'te bir Soğanlıdere'ye kadar gelerek sargı mahalli karşındaki sırta bir bomba atarak üç piyade askerini yaraladığı bildirilmiştir. Seddülbahir önünde bir torpido, Tekke Koyunda bir nakliye, bir hastane gemisi ve açıklarında iki torpido ve Bozcaada feneri önünde bir nakliye gemisi bulunmakta olduğu Binbaşı Kemal tarafından Liva Kumandanlığına rapor edilmiştir.³⁷¹

Boğazda düşmanın hava saldırısı 1 Temmuz 1915'te Rumeli tarafında bulunan bataryalarda gün boyu devam etmiştir. Bu taarruzlar sonrasında bataryalarda kullanıma hazır olan mühimmat hakkında Liva Kumandanlığına bilgi verilmiştir. 16'ncı Bölük mantelli bataryası düşmanın taarruzuna karşı 7 şarapnel ve bir tane attığı, taarruz öncesinde tamir edilen kundak aynı mahallinden tekrar kırılmasından dolayı tamiri için Kilitbahir'e getirilmiştir. Bataryanın kullanıma hazır 316 şarapnel ve 99 danesinin bulunmaktadır. Arıburnu'nda bulunan havan bataryasının önceki günkü sarfiyatının 13 tapalı tane olduğu, düşman siperlerinde ve topçu üzerine yapılan taarruz sonrasında havan bataryasında kullanıma hazır 23 adi tane ve 3 lağım tane, 4 tapalı tane olduğu İkinci Tabur Kumandanlığından alınan raporlardan tespit edilmiştir. Muhasara Taburu dün 83 rakımlı tepenin soluyla Kanlıdere 'ye kadar olan düşman siperlerine 6 adet kurşun sargılı ve 3 adet bakır çemberli şarapnel endakt ettiği ve cephanesi kalmadığı muhasara taburu kumandanlığından alınan rapordan anlaşılmıştır. Aynı günün raporunda çeşitli düşman tayyareleri muhtelif saatlerde Tenger Havan Bataryası üzerinde hareket ettikleri, 5.40' da Boğaz girişinden gelen bir düşman uçağı Melek Hanım Çiftliğine iki bomba atarak bir

³⁷¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kl. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 138a.

sıhhiye neferiyle altı piyade askerinin yaralanmasına neden olduğu, aynı batarya Turgut bataryası üzerine iki bomba atmış ise de bu iki bomba cephane mahallinin üzerindeki tepeye atılan merminin birinin patlamasına rağmen herhangi bir hasarın olmadığı, patlamayan diğer bombanın bir metre kadar toprağa nüfuz ettiği ancak çıkarılmasının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Düşmanın mayın tarama gemisi, iki mayın arama gemisi Morto Limanında aralıklı topçu atışlarının yapıldığı, iki düşman uçağının düzenli piyade hatları üzerinde hareket ettiği Binbaşı Kemal tarafından Liva'ya bildirilmiştir.³⁷²

İtilaf Devletleri 4 Temmuz 1915'te Rumeli merkez tabyalarına taarruz gerçekleştirmiştir. Öğleden sonra saat üç buçukta düşmanın bir uçağı Boğaz girişi tarafından gelerek Kilitbahir'e bomba atmıştır. Söz konusu bombardıman Rumeli Mecidiye'ye hasar vermiş ve bir sahra posta hayvanı mundar olmuştur. Aynı düşman uçağı Havuzlar'dan bir şarapnel atmıştır. Öğleden sonra IV. Henry zırhlısı refakatinde dört torpido, beş mayın arama vapuru olduğu halde Boğaz girişi tarafından Çakaltepe'ye ateş açan düşman uçağı daha sonra IV. Henry zırhlısının hattına doğru çekilmiştir. Boğaz girişinde üç mayın taharri gemisi Seddülbahir açığında iki torpido ve Selanik bir nakliye vapuru gelmekte olduğu bilgisi verilmiştir.³⁷³ Güney Grubu Topçu Kumandalığına 4 Temmuz'da Domuzdere'de hasar alan yirmi bir santimetrelik havan topunun acele bir şekilde tamir edilmesi için uygun bir araç ile Kilitbahir'de 4.Ağır Topçu Alay tamirhanesine gönderilmesi gerektiği Binbaşı Kemal tarafından bildirilmiştir.³⁷⁴

Boğaz girişinde top seslerinin işitilmesi üzerine 6 Temmuz 1915 sabahında saat 05'te bir uçak duruma dair bilgi almak için gönderilmiştir. Düşman torpidobotları Kirte ve Tekke Koyu istikametlerinde üç projektör ile muharebe mıntikasını aydınlatmıştır. Gün içinde Boğaz girişinde dört mayın taharri vapuruyla dört kıta İngiliz torpidosu ve Bozcaada garbında bir nakliye sefinesi bulunduğu bildirilmiştir.³⁷⁵

³⁷²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 146.

³⁷³ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 150.

³⁷⁴ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-150a.

³⁷⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 152.

Liva Kumandanlığından 6 Temmuz 1915 günü gelen rapordan Domuzdere’de bulunan 15’nci Bölük Havan bataryasının, düşmanın Süleyman Reis deresindeki topçusuna 17 muadil tane atışı yaparak düşmanı susturduğu ve bataryanın cephane mevcudunun 25 lağım tanesi, 38 çelik dane, 45 muadil tane olduğu ve zamanda saat 8.45’te methalden gelen üç düşman uçağı uçak hangarına iki bomba atmıştır. Bu uçaklar Mecidiye’den otomatik toplar sekiz mermi, Havuzlardan iki şarapnel atışı yapmıştır. Boğaz girişinde iki mayın taharri gemisi bulunup, havanın sisli olmasından başka bir şey görülememekte olduğu Binbaşı Kemal tarafından rapor edilmiştir.³⁷⁶

Anadolu sahilini takiben Çanakkale üzerine gelerek Kilitbahir ve Baykuş üzerinden gelen düşman uçağı 7 Temmuz 1915’te geri dönmüştür. Boğazda dört mayın arama gemisi ve Seddülbahir açığında iki torpido bulunmak olup ve saat 8.45 İngilizlerin Hussar kruvazörleri Saroz’dan Seddülbahir arasında devriye icra etmiştir. Hasan Mevsuf ile Cevat Paşa tabyası arkasında bir düşman denizaltısı teleskopu görülmesi üzerine Soğanlı mıntikasına doğru mülhak Turgut Reis bataryasından dokuz, adi Krupp bataryasından yedi mermi endakt edilerek teleskop gözden kaybolmuştur.³⁷⁷

Seddülbahir’den gelerek ederek Rumeli sahilini takiben Mecidiye Tabyası üzerinden 8 Temmuz 1915’te geçen düşman uçağı ve Kilitbahir hastanesine attığı bomba herhangi bir zarar vermemiştir.³⁷⁸ Aynı gün Kirte ve Kabatepe taraflarında aralıklı top sesleri işitilmiştir.³⁷⁹ Ertesi günde de düşman uçaklarının bombardımanı devam etmiştir. Saat 3’te Anadolu Hamidiye’si önünden geçen bir motora karşı Hamidiye’den atılan iki fişek atılmıştır. Aynı günün akşamında saat altıyı kırk geçe bir düşman uçağı Baykuş istikametinden gelerek Yıldız üzerinden dönerken attığı bombalarda zayıt olmadığı Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.³⁸⁰ Akşam saatlerinde düşman uçakları bombardımana devam etmiştir. Saat yedi kır beşte Boğaz girişinden gelen üç düşman uçağı bir süre Soğanlıdaki havan bataryası üzerinde bulunmuştur. Sen Lui sisteminde bir zırhlı yanında yedi torpido olduğu halde İmroz istikametinden Boğaza doğru gelerek Çakaltepe civarıyla Orhaniye istihkâmını

³⁷⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 152.

³⁷⁷ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 152a.

³⁷⁸ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 154.

³⁷⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 154.

³⁸⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 154a.

bombardıman edip, 1.30'da aynı istikamette geri dönmüştür. ³⁸¹ Rumeli tarafından 10 Temmuz 1915'te gelen düşman uçağı Havuzlar üzerine kadar gelip geri dönerken Havuzlar'daki Sekizinci mantelli bataryası mezkûr tayyareye bir adet şarapnel attığı aynı zamanda topçu ateşleri aralıklı olarak devam etmekte olduğu bildirilmiştir. ³⁸²Liva Kumandanlığı Bolayır'da yeni kurulacak olan bölüğe mevcut bataryaların her birinden beş asker, 4. Ağır Topçu Alayı'nın sorumluluğu dâhilinde olan Hamidiye, Mecidiye, Yıldız, Havuzlar, Soğanlı Bataryalarının bir, Değirmenburnu iki, Namazgâh dört, muhasara taburunun üç bataryanın gönderilmesi emri verilmiştir. ³⁸³

16 Temmuz 1915 sabahı saat beşte Baykuş üzerinden gelen iki düşman uçağı Sarafım çiftliğine bir, Soğanlıdere civarına attığı bir bomba herhangi bir zarara neden olmamıştır. Aynı gün bir düşman uçağı piyade avcı hatları üzerinde dolaşarak Salim Bey çiftliğine bir bomba attığı ileri tarassudun raporundan anlaşılmış. Seddülbahir cihetinde şiddetli topçu muharebesi devam etmektedir. ³⁸⁴

Bugüne kadar hemen her gün muhtelif bataryalardan düşman uçaklarına açılan atışlardan herhangi birisi uçaklara zarar vermemiştir. 18 Temmuz 1915'te öğleden sonra attığı mermi parçalarından birisi On beşinci Bölüğün nakil toparlaklarının tekerleklerinden birine isabet etmiştir. Aynı gün düşman iki kez Süleyman Reis'teki havan bataryasına yaptığı atışlar zayıta neden olmadığı Liva Kumandanlığına rapor edilmiştir. ³⁸⁵

Osmanlı uçaklarının 25 Temmuz 1915'te saat altıya doğru Boğaz girişine gitmiştir. Altıyı kırık geçe Kepez üzerinde Havuzlara doğru gelen bir düşman uçağı Havuzlar'dan geri dönmüştür. Yediyi on beş geçe başka bir düşman uçağı Çanakkale'ye geçmiş ve uçak hangarımıza bir bomba attıktan sonra geri dönmüştür. Dokuzu kırık beş geçe deniz üzerinden Mecidiye 'ye kadar gelen bir düşman uçağı Goncasuyu'ndan 2, Havuzlardan 1 şarapnel attığı

³⁸¹ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 154a.

³⁸²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 155a.

³⁸³ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 155a.

³⁸⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 161a.

³⁸⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 164.

Binbaşı Kemal Tarafından Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.³⁸⁶ Aynı gün öğleden önce saat altıyı kırkbeş geçe Süleyman reis deresindeki düşmanın ağır toplarına on yedi adet attığı danenin tesiri olmakla birlikte batarya tahrip edilememiştir. Ancak aynı gün aynı bataryanın bulunduğu mahaller ile subay mahalline atılan mermilerin isabet etmesi sonucunda takım subayı Mülazım Evvel Zeynel ve ihtiyat zabıt vekili Nuri Efendilerle beş asker yaralanmış ve dört askerin şehit edildiği söz konusu batarya kumandanının raporlarından anlaşılmıştır. Öğleden sonra düşman uçakları Boğaz girişinden Soğanlı üzerine kadar gelip Kabatepe'ye doğru geçmiştir. Farklı düşman uçakları piyade hatları üzerinde dolaştıktan sonra saat yedide geri dönen düşman uçaklarına Goncasuyu'ndan sekiz şarapnel atılmıştır. Gün boyunca aralıklı top atışları devam etmiştir.³⁸⁷

Liva Kumandanlığına 25 Temmuz 1915'te Hüseyin Avni Efendi bataryasında bulunan Zeynel Efendi ile Zabıt Vekili Nuri Efendi hafif şekilde yaralandığı için hastaneye gönderildiğinin bildirilmesi üzerine 4. Alaydan istenilen iki zabıtın bataryaya gönderildiği ifade edilmiştir.³⁸⁸

26 Temmuz 1915'gecesinde Boğaz girişinden gelerek Çanakkale üzerine uçan düşman uçağının attığı iki bomba hakkında bilgi alınamamıştır. Aynı gün saat on birde boğaz girişinden gelen düşman uçağının Soğanlı'ya attığı mermi ile dört piyade askeri ile 3 piyade hayvan yaralanmıştır. Daha sonra bu uçak Havuzlara kadar mitralyöz ateşi icra ettikten sonra geri dönmüştür. Bugünün akşam raporunda bahsedilen uçaklara Yıldız'dan otomatik toplarla 14 mermi, Havuzlardan iki şarapnel endahat edilmiştir. 26 Temmuz'da Liva Kumandanlığına gönderilen aynı raporda saat 18.15'te Boğaz girişini istikametini takiben Çam Burnu'na doğru giden bir düşman uçağı Kilitbahir Mezarlığı civarındaki İkinci İnşaat Taburu efradı üzerine atılan bomba patlamadığı için zayıat yaşanmamıştır. Methalde giden iki motorbottan birisi yedi buçukta diğeri sekizi kırk beş geçe geri dönmüştür. Saat 5.50'da

³⁸⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 168a.

³⁸⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 168a.

³⁸⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-168a.

24 Temmuz 1915'te Süleyman Reis deresindeki düşmanın ağır toplarına on yedi adet dane atılmış ise de bataryası tahrip edilememiştir. Gün içinde askerin mahfuz mahalleri ile zabitan mahfuz mahallerine düşman mermisi isabet ederek takım zabiti Mülazım Evvel Zeynel ve ihtiyat zabıt vekili Nuri Efendilerle beş asker yaralanmış ve dört asker şehit edildiği mezkûr batarya kumandanının raporlarından anlaşılmıştır. (*ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-168a.)

Çimenlik önünde görülen bir düşman denizaltısına Değirmenburnu'ndaki adi krupptan ve sevkiyat dairesi sahilinde bulunan gambotumuz tarafından açılan ateşin sonucu alınamamıştır. Methalde iki mayın taharri gemisi, Tekke Koyunda iki hastane gemisi ve Seddülbahir açığında bir torpido bulunmaktadır.³⁸⁹

On altıncı mantelli batarya tarafından 26 Temmuz 1915 günü Kerevizderesi'ne yaklaşan bir düşman uçağına atılan 25 adet şarapnel karşında uçak geri dönmek zorunda kalmıştır. Saat yedide Boğaz girişinden Rumeli sahilini takiben gelen düşman uçağı, Goncasuyu'ya geldiğinde Bataryalar tarafından atılan 4 şarapnel nedeni ile geri döndüğü bildirilmiştir.³⁹⁰

Boğazda 28 Temmuz 1915'te Soğanlı ve Havuzlar üzerinden düşman uçakları geçerek geri dönmüştür. Dokuzu ellide Rumeli sahilini takiben gelen bir düşman uçağı Ağa deresi üzerine gelerek mevki civarında zeytinliğe bir bomba attığı bomba nedeni ile bir neferin kolu hafif yaralanmıştır.³⁹¹

Baykuş üzerinden 29 Temmuz 1915'te gelen düşman uçağı Havuzlardan iki Yıldız'dan 2 şarapnel atılmıştır ve yediyi yirmi beş geçe Hasan Mevsuf'a Yıldız istikametinden Namazgâh üzerine gelen düşman uçağı Goncasuyu'ndan üç şarapnel atmıştır. Sabahleyin yediyi beş geçe bir düşman uçağı Goncasuyu üzerine kadar gelerek Saroz'da geri dönmüştür.³⁹² Öğleden önce Domuzdere'deki 15'inci Bölük Havan Bataryasına düşmanın açtığı ateş sonrasında birinci top cephaneliğine dört mermi isabet ettirmiştir. Bu top, toprağa gömülmüş cephaneliği yakıp içindeki 12 hartuç, bir kutu fünüyeyi yakmıştır. Yaşanan olay sonrasında bilgi almak için Mülazım İsmail Hakkı Efendi bölüğüne giderek batarya kumandanından bilgi alınmıştır. 8.15'te gayet yüksekten uçan bir düşman uçağı Çanakkale üzerine kadar gelerek geri dönmüştür. Saat 8.20'de yine başka bir düşman uçağı Çanakkale'ye üzerine kadar gelip Merkez Hastanesi arkasına attığı bombanın verdiği hasar

³⁸⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 168a.

³⁹⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 169.

³⁹¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 171.

³⁹²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 173a.

hakkında bilgi alınmadığı Liva Kumandanlığı'na bildirilmiştir.³⁹³ Aynı gün saat yediyi yirmi geçe Boğaz girişinden Baykuş-Kilidülbahir üzerine gelen bir düşman uçağı, Havuzlar istikametinden geri dönerken Havuzlar deresinin gerisindeki sırtın üzerine bir bomba atmıştır. Söz konusu uçağı Goncasuyu'ndan 1, Havuzlardan bir şarapnel atılmıştır Piyade siperleri üzerinde iki düşman uçağı 7.45'te Saroz istikametinden gelen Türk uçakları hangarlarına girmiştir.³⁹⁴ Aynı gün Üçüncü Tabur Kumandanlığına, Mesudiye bataryasından İntepe'ye gönderilen topun atışlarından sonra Mesudiye Bataryası Mülazım Evveli Cemil Efendinin güvendiğı olan birkaç asker İntepe'ye hemen gönderilmesi için Liva'dan talep edilen arabanın hazır olduğunu Binbaşı Kemal ifade etmiştir.³⁹⁵

Batarya ve topçu birliklerinin atış etkilerini güçlendirmek amacıyla gerek atış açıları gerekse konuş alanları düzenlemesi değişik tarihlerde yapılmıştır. Bunlardan birisi de 31 Temmuz 1915 tarihinde yapılmıştır. Buna göre İntepe Grubu Bulgar Bataryaları'nın mevcut mühimmatları nedeniyle sadece deniz hedeflerine karşı ateş etmesi istenilmiştir. Çakaltepe Bataryası'nın eski görevi Seddülbahir civarındaki düşman unsur ile harp etmesi ve Ordu'ya yardım etmesi emredilmiştir. İtilaf Devletlerinin kara bataryaları, yürüyüş kolları, ordugâhları ve deniz unsurlarını ateş altına alabilmesi için Çakaltepe bataryasına 100, Yavuz bataryasına 30 külahlı mermi gönderilmiştir. Bu mühimmat İstanbul'dan getirilecek olup maksadı haricinde kullanılmaması istenilmiştir. Son yapılan ikmal ile Çakaltepe bataryasındaki som mermilerin sayısı elliye ulaşmıştır. Tenger mıntıkası, denizden bir saldırı olduğunda bizzat Rıfat Bey tarafından idare olması istenilmiştir. Bu mıntıkada bir obüs bataryası bulunmaktadır. Bunun dışında Orduya verilen bataryalardan bir takımında denize atış yapabilecek durumdadır. Denizden gerçekleşecek bir taarruz durumunda İtilaf Ordusu'nun harekât ve vaziyeti müsait olur ve kara harbine katılmasına gerek görülür ise Tenger Mıntıkası komutanı mevcut mühimmattan bir miktarını buna tahsis ederek takımın bahren muharebeye iştirakini temin etmesi istenilmiştir. Set bataryalarındaki mantelli bataryalarla küçük çaplı bataryaların mühimmatının topçu subaylığı tarafından ikmal edilmesi emredilmiştir.³⁹⁶ Topçu birliklerinin Boğaz içerisindeki dost unsurlara ateş etmesine mani olmak için tüm kıtalara mahrem olarak "Osmanlı denizaltılarının işaret ve

³⁹³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 173a.

³⁹⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 173a.

³⁹⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-192.

³⁹⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-172.

alameti” başlıklı yazı gönderilmiştir. Buna göre denizaltıların gövdesinin rengi buz akı ve satırlarının siyah olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca denizaltıların yan taraflarında her iki tarafında numaralar bulunduğu ifa edilmiştir. Kumanda kulesinin her iki tarafında beyaz renkte salib işareti bulunmaktadır. Kumanda kulesinde umumi bayrak “flama” denizaltı su yüzüne çıktığı zaman görülecek şekilde yer almaktadır. Osmanlı denizaltıları için hususi işaret olarak dalma yapmadan önce havaya doğru tenvir fişegi atacağına dikkat çekilmiştir. Bu fişek atıldıktan kısa bir süre sonra açık beyaz yıldız şeklinde parçalanacaktır. Denizaltıların dalması ile tenvir fişeginin atılması arasında birkaç dakikalık bir zaman geçecektir. Zira denizaltı daldıktan sonra kulesinin kapağı açılarak oradan bir personel bu fişegi atacaktır. Denizaltıya cevap olması için en yakındaki bataryalar tarafından veya o civardaki gemiler tarafından üç adet çifte beyaz yıldız fişekleri atış yapacak ve mümkün ise umumi flama olarak haç bayrağı çekilecektir. Eğer bataryalarda ve gemilerde çifte tabanca mevcut değilse iki nefer yan yana durarak bir işaret tabancasıyla aynı zamanda yukarı havaya doğru ateş edecektir. Bu şekilde çifte tabanca atışı yapılmış olacaktır. Denizaltıların harekâtı yalnız gündüzleri olarak emredilmiştir. Denizaltılar tekrar su yüzüne çıktıkları vakit nerede bulduklarını kolayca anlayamadıkları için Domuzdere’de beyaz ve Soğanlıdere’de de kırmızı olmak üzere sahilde büyük levhalar rikz edilmiştir. Mıntıka kumandanları bu levhaların daima o vaziyette bulunmalarından sorumlu tutulmuştur. Diğer yandan bütün kumandanlar ve bataryalar hangi gün Osmanlı denizaltılarının geleceğinden haberdar edilecektir. Bu bildirilecek günde sabahtan akşama kadar su yüzünde bulunan denizaltılara karşı katiyen ateş edilmeyecektir.³⁹⁷

Değirmenburnu Tabyası üzerinden 3 Ağustos 1915’te dönen Türk uçağını takip eden üç düşman uçağının biri Değirmenburnu tabyasına geldiğinde Ağaderesine bir bomba atması üzerine bu uçağa Değirmenburnu’ndan 2, Yıldız’dan 10, Havuzlardan 10 şarapnel atılmıştır. Yaşanan olay sonrasında düşman uçağı tarafından atılan bomba nakliye erzak ambarlarının bulunduğu yere düşerek iki askerin hafif şekilde yaralanmasına sebep olmuştur. Aynı uçağın Sarafim çiftliğine attığı bir bombanın verdiği zarar hakkında bilgi alınamadığı bilgisi Liva Kumandanlığına verilmiştir.³⁹⁸ Aynı gün saat beşte Hisarlık’tan gelen bir düşman tayyaresi Çam burnu ve civarında uçtukten sonra Hisarlığa doğru avdet etmişlerdir. Üç düşman uçağı

³⁹⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls.5640, Dos. H-2, Fih.1-89a.

³⁹⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 176.

piyade siperlerimiz üzerinde dolaşmıştır. Bu esnada Boğaz girişinde iki mayın arama gemisi, Tekke Koyunda iki hastane gemisi ve iki torpido, Merkep adası arkasında monitör zırhlısı durmakta ve iki nakliye gemisi güneyden Tekke Koyu'na doğru gelmiştir. Tekke altı bataryasında mevcut top ve mühimmat gibi eşyalar Yüzbaşı Haşim Efendiden Fahri Efendi'ye teslim edilmiştir.³⁹⁹

4 Ağustos 1915 günü Gün doğmadan önce saat dört buçukta bir Türk uçağı Boğaz girişi istikametine doğru giderek beş buçukta Anadolu ve Akbaş'a kadar gidip orada inmiştir. Başka bir Türk uçağı saat beşi yirmi geçe Arıburnu tarafından gelerek hangarına inmiştir. Bu esnada tarafından gelen iki düşman uçağı Ağaderesi üzerine gelip seyyar hastane civarına bir bomba atmış ve bir neferin şedit olmasına ve iki askerin yaralanmasına sebep olmuştur. Daha sonra iki uçakta geri dönmüştür. Beş buçukta Goncasuyu ve beşi kırık geçe Yıldız üzerine üç düşman uçağı gelerek geri dönmüştür.⁴⁰⁰ Aynı gün öğleden sonra saat beş on beşte Saroz'dan gelen Akbaş ve Maydos üzerinde tur attıktan sonra geri dönmüştür. Akşam saat yedi de gelen bir düşman uçağı Soğanlı adi Krupp bataryasının 100 metre kadar gerisinde talim ile meşgul olan piyade kıtaatını görerek bir bomba atmıştır. Söz konusu muhasara bölüğünden altı asker şehit ve birkaç asker yaralanmış ve 12'nci Piyade Alayı'ndan sekiz asker şehit olmuş ve 10'a yakın asker yaralanmış; 18'inci Obüs Alayı'ndan bir askerin daha yaralandığı anlaşılmıştır.⁴⁰¹

Liva Kumandanlığı gelecek kış aylarının hazırlıklarının yapılması tüm bağlı komutanlıklara 2 Eylül 1915 şu emirleri vermiştir.

1. Bataryalar ve siperler gerisinde efradın iskânı için hazırlanmış olan zeminlikler yaklaşan etmekte olan kış günlerinde askeri muhafaza edebilecek bir halde değildirler. Her birine baraka yapmak mümkün olamayacağı gibi elde ihtiyaç kadar çadırda yoktur. Bu nedenle kıtaatı civarda mevcut ve tedariki mümkün malzeme ile kışa mukavemet edebilecek şekilde zeminliklerini takviye ederek hazırlanmalıdır.

³⁹⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 176a.

⁴⁰⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 176a.

⁴⁰¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 177.

2. İntepe grubu ve seyyar jandarma taburu Erenköy’de mevcut olan kerestelerden kullanarak ederek zeminliklerini hazırlayacak ve bu mıntıkadaki inşaat istihkâm taburlarına bir bölükte yardımcı olacaktır.

3. Karantina civarındaki kıtaat Karantina tepelerinden istifade ile zeminliklerini kendileri hazırlayacaktır.

4. Üçüncü Alay, Cevat Paşa Bataryasında baraka inşaatına başlamıştır. Hasan Mevsuf Bataryasının dikkatle tamir olunacaktır. Çanakkale civarındaki bataryaların ihtiyaç dahilinde kasabanın bazı hanelerinin kullanılması gözetilerek diğer bataryalar için uygun zeminlikler yaptırmasına başlanılmalıdır.

5. 4’üncü Ağır Topçu Alayın Kilitbahir yakınlarındaki taburların mürettebatının iskânı için Kilitbahir ’in uygun hanelerinden ile Havuzlar ve Soğanlıdaki bataryaların zeminlikleri içinde Kilitbahir’deki enkazdan kullanılmadır.

6. Amele taburları çalışmakta oldukları mıntika civarındaki köyler yakınındaki münasip zeminlikler hazırlayacaklardır. İhtiyaç olan malzeme ve kerestenin bulunmaması durumunda bölge yakında civardan saz vesaire tedarik edilmelidir.

7. Ordu ihtiyacının ne kadar büyük olduğu eldeki malzemenin yazıldığı gözetilerek yakındaki malzemelerin israf edilmemesine özen gösterilmelidir.

9. Pazar günlerinde toz ve pireden temizlenen askerin yatakları için gereken malzemeler tedarik edilmelidir.⁴⁰²

21’inci Adi Krupp bataryasından ve 8’inci Mantelli Bataryası 28 Ağustos 1915’te saat altıdan sonra üç düşman uçağına ateş ettiği ve Tekke Koyunda üç hastane gemisi ile Merkep Adası arkasında sistemi meçhul bir zırhlının durduğu Alay Kumandanı Binbaşı Kemal tarafından rapor edilmiştir.⁴⁰³

Boğazda bir düşman uçakları 4 Eylül 1915’te Yıldız üzerinden gelerek Akbaş’a doğru gitmiştir. Saat altı otuzdan sonra Anadolu Hamidiyesi önünde görülen müttefik

⁴⁰² *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-196.

⁴⁰³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1- 192a.

filonun bir deniz altısına Rumeli Mecidiyesi'nden otomatik topla altı mermi atılması üzerine denizaltı uzaklaşmıştır.⁴⁰⁴ Alay Kumandanlığına Liva Kumandanı Miralay Mustafa Talat, düşman uçakları 8 Eylül 1915'te Boğaz'da uçuşlarına devam ettiğine dair rapor göndermiştir. Saat altı buçukta bir düşman uçağı Maydos üzerinden gelerek Boğaz girişine doğru gitmiştir. Saat bir ellide başa bir düşman uçağı Erenköy üzerinden Namazgâh ve oradan Maydos'a gitmiştir. Uçakların Boğazda hareketleri gün boyunca sürmüştür. Başka bir düşman uçağı Havuzlar üzerinden Goncasuyu üzerine gelerek dolaştıktan sonra geri dönmüştür. Bu uçağı Soğanlıdan iki şarapnel atışı yapılmıştır. Bu esnada Goncasuyu üzerinde dolaşan uçak bir süre gezindikten sonra otuz mermi atışı yapılmıştır. Bu mermilerden yalnız biri Hamidiye arkasına diğerleri Anadolu Mecidiye 'si ile Değirmenburnu arasında denize düştüğü bildirilmiştir.⁴⁰⁵ İleri tarassuttan Boğaz girişinden Kumkale önüne bir düşman torpidosu gelerek Orhaniye'ye ateş etmiştir.⁴⁰⁶

Beşinci Ordu Erkânı Harbiye Komutanlığına 4 Eylül 1915'te Tenger 'de buluna iki adet havan ve Salim Bey'de bulunan bir adet havan olmak üzere toplamda üç adet yirmi birlik havanın Anafarta grubuna gönderilmesi hakkında emir alan Binbaşı Kemal, bunların gerekli olan bölgelere sevki için altı adet öküz arabasının gerektiği olduğu aynı zamanda yanlarında gönderilecek mühimmatların taşınması için yirmi beş arabanın gönderilmesi emir verilmesini Liva Kumandanlığına ifade etmiştir.⁴⁰⁷

4. Ağır Topçu Alay Binbaşı Kemal, 8 Eylül 1915'te İtilaf Devletlerine ait iki nakliye gemisinin Tekke koyunda diğer bir nakliye de Seddülbahir'den Tekke Koyu'na doğru gitmekte, bir mayın taharri gemisi ile bir torpido methalde dolaşmakta bildirmiştir. Düşman topçuları Domuzdere'ye ve Ali Bey Çiftliğine giden yola ateş etmekte olduğu ve Domuzdere'nin sağındaki obüs bataryalarının bu taarruza karşılık verdiğini Liva Kumandanlığına bildirmiştir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 197.

⁴⁰⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 201.

⁴⁰⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 201.

⁴⁰⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, D. H-2, F. 1-197a. Liva Kumandanlığından aynı gün gelen bilgiye göre öğleden sonra saat altıda İngiliz denizaltısı batırılmış ve mürettebatından üç subay ile 20 asker esir alınmıştır.

⁴⁰⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 201a.

Maydos civarında 19 Ekim 1915'te saat sekiz kırktan önce görülen bir düşman denizaltısının fark edildiği anda bataryalar ateşe başlamıştır. Saat 8.40 evvelde Maydos civarında bir düşman tahtelbahiri evvelen kaptan kulesi sonra da tamamen teknesi görüldü. O anda ateşe başlanıp üç mermi endakt edildi. Bu mermilerin tamamen kaptan kulesi ve tahtelbahir üzerine düşmüştür. Ancak burada demirli bulunan Nusrat Vapuru'na isabet edeceği için atışlara devam edilememiştir. 8.45'ten önce söz konusu denizaltı Çamburnu hizasından Maydos'a giden nakliye mavnalarının civarında yeniden fark edildiği anda ateşe yine başlanmıştır.⁴⁰⁹ Hasan Mevsuf Bataryası istikametinden gelen bir düşman tayyaresi sevkiyat dairesi önüne 3 Ekim 1915'te iki bomba atarak Goncasuyu üzerinden Saroz'a dönmüştür⁴¹⁰. Boğaz girişi açıklarında iki, torpido dolaşmakta, Tekke Koyunda bir hastane gemisi bulunmaktadır. Saat 3.35'ten önce düşman Saroz tarafından endirekt şekilde Çanakkale'ye attığı on beş şehrin muhtelif yerlerine düştüğü Alay Kumandanı Binbaşı Kemal tarafından bildirilmiştir.⁴¹¹

Boğazda sabah saatlerinde düşman uçakları aralıklı bombardımanda bulunmuştur. 4 Ekim 1915'te sabah saatlerinde Goncasuyu üzerinden gelen bir düşman uçağı Çanakkale ve Maydos sırtlarına kadar gidip, Maydos iskelesi civarına bir bomba atarak Namazgâh ve Goncasuyu istikametinden Saroz'a doğru gitmiştir. Bir saat sonra başka bir düşman gemisi Goncasuyu üzerlerinden gelerek Maydos'a tarafından iskele üç bomba attıktan sonra Saroz'a geri dönmüştür. Aynı saatlerde Seddülbahir'e giden bir Türk uçağı Soğanlı üzerinden gelen bir düşman takip ederek Namazgâh üzerinden Akbaş'a doğru gitmiştir. 9.55'ten önce Saroz'dan gelen bir düşman uçağı Çanakkale üzerine gelerek Rus Konsoloshanesi civarına iki bomba atarak geri dönmüştür. Bu esnada Boğaz girişinden gelen diğer bir düşman uçağı aynı yere üç bomba atarak Saroz'a gittiği Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.⁴¹²

Binbaşı Kemal, Baykuş projektörüne yapılacak araba için 6 santim kalınlığında 3 metre uzunluğunda dört kereste şekillinde demir ile 25 ila 50 cm kalınlığında dört adet

⁴⁰⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 215.

⁴¹⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 215a.

⁴¹¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 215a

⁴¹²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 216.

dekovil iki tekerlek gerekli olduğu ancak bu malzemelerin gönderilmesi durumunda imalata başlanabileceği Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ifade edilmiştir. ⁴¹³

Liva Kumandanı Miralay Talat Bey'in 22 Ekim 1915'te gönderdiği raporda; İntepe'ye Erenköy mıntikasında bulunan on iki santimetrelilik iki Bulgar bataryasının zabıt ve askeri 3'üncü Alay'ın, 8'inci, 4'üncü Alayın 13'üncü birliği ile Alayın on üçüncü bölümü ile yer değiştireceği, ancak mühimmatın birden yer değiştirmesinin mümkün ve uygun olamayacağından 8'inci bölük altmış, 13'üncü bölük 70 askeri Kasım ayının ilk haftasında öğleden önce Erenköy mıntikası kumandanlığına müracaat etmelerini istemiştir. Bunlar bataryanın atışını, topun kullanım şeklini, hedefleri hakkında gerekli olan malumatı göndermiştir. İlk bölümde batarya kumandanı ve zabıtları dahi beraber gelecekleri 4. Alay Kumandanlığına bildirmiştir.⁴¹⁴ 24 Ekim 1915'te Erenköy ve Kepez tarafından gelen düşman uçaklarından birisi Kepez diğeri Çanakkale'ye doğru geldikten sonra tekrar aynı yönde geri dönmüştür. Öğleden sonra Yıldız ve Baykuş istikametinden gelen iki düşman iki düşman uçağından biri Ağaderesine iki bomba attıktan sonra ikisi de Saroz'a geri dönmüştür. İlerleyen saatlerde düşman uçaklarının taarruzları devam etmiştir. Saat dördü on geçe altı düşman uçağı methal cihetinden gelerek Çanakkale'ye altı bomba attıktan sonra geldikleri yönden geri dönmüşlerdir. Bu olay öncesinde saat üçü yirmi geçe bir düşman denizaltısının Değirmenburnu ile Namazgâh arasında teleskopunu göstermesi üzerine hemen top atışlarına başlanmıştır. Söz konusu denizaltı Sarıkule iskelesi civarında tamamıyla su sathına çıkması üzerine her taraftan açılan ateşin altında kalmıştır.⁴¹⁵ Bu durumda iken Namazgâh önünde kontrolsüz şekilde kış tarafı daha batık olmak üzere gözden kaybolmuştur. Söz konusu denizaltına Namazgâh'taki 21 cm'lik top ile üç tane, Mecidiye'deki 3.7 cm'lik ile top ile 33 tane, tarassut nöbetçileri tarafından dört Şnayder fitili ile Değirmen burnu adi Krupp topuyla ve Tekke altı adi Krupp bataryasıyla iki mermi Sarı kule iskelesinde bulunan top ile bir torpil atışı yapmıştır. Bu olaydan sonra Cevat Paşa bataryası civarında bir denizaltının daha teleskopunun görülmesi üzerine, Muini Zafer bataryasının iki mermi ile Mesudiye Bataryasının 37 santimetrelilik topları ile üç mermi atışı yapılmıştır. ⁴¹⁶

⁴¹³ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-216.

⁴¹⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 227

⁴¹⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 228.

⁴¹⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 228a.

Kumkale Orhaniye'sin arka taraflarına 22 Ekim 1915'te boğa girişinde bulunan büyük bir torpido arka arkaya bir süre ateş etmiştir. Bataryalar, Ertuğrul önünde bulunan düşman karargâhını ateş altına alarak yangın çıkardığında saat 12'den önce başka bir bataryadan Hisarlık Burnunda düşman siperlerine ateş ettiği görülmüş olduğu Liva kumandanlığına rapor edilmiştir.⁴¹⁷

Düşman uçakları 4 Kasım 1915 tarihinde Çimenlik Tabyası'na iki bomba atarak aynı istikametten geri dönmüştür. Uçakların hareketliliği gün boyu devam etmiştir. Nitekim saat dörtte bir düşman uçağı Boğaz girişinden gelerek Anadolu Hamidiyesi civarına iki bomba attıktan sonra geri dönerken bu uçağı Havuzlar bataryasından bir şarapnel atışı yapılmıştır.⁴¹⁸

Yıldız üzerinde 7 Kasım 1915'te gelen bir düşman uçağı Havuzlar Mantelli bataryasından bir şarapnel atılmış ve ardından uçak Muarıza doğru geri dönmüştür. Sabah saat 7'den önce Osmanlı Deniz uçağının Kepez civarına kadar birkaç devir icrasından sonra batan denizaltı yakınına denize bir bomba atarak hangarına geri dönmüştür. Öğleden sonra Arıburnu'ndan bir şilebin Seddülbahir'e geldiği, saat beş sonrada bir monitör, bir nakliye gemisi Merkep adasının solunda bulunduğu ve Bozcaada feneri yanında bir nakliye, Tekke Koyunda bir hastane gemisi bulunduğu ve üç torpido ile bir mayın taharri gemisi hali seyirde olduğu Liva kumandanlığına bildirilmiştir.⁴¹⁹

8 Kasım 1915'te 4'üncü Topçu alayına mensup şehit düşen askerlerin künyeleri Liva Kumandanlığına bildirilmiştir. Alayının güney grubu sağ kanat mıntıkasında 8'inci Bölüğe mensup bir askerinin nöbet beklerken düşmanın batarya istikametine yaptığı ateş nedeni ile

⁴¹⁷ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 230.

⁴¹⁸ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 233a.

⁴¹⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 234a.

18'inci Bölüğe mensup Kabatepe'de kısa 15'lik Batarya'da görev başındayken şehit olduğu ifade edilmiştir.⁴²⁰

Boğaz girişinden 20 Kasım 1915'te Çanakkale'ye doğru gelen bir düşman uçağı beş bomba atarak geri dönmüştür. Saat on buçuk iki düşman gemisi Goncasuyu üzerinden gelerek Kepez'e doğru gitmiştir. Saat on biri beş geçte düşman uçağı Ağaderesi üzerinden gelerek Kilye'ye doğru gitmiştir.⁴²¹ 25 Kasım 1915'te saat bir otuzda bir torpido muhibi çay ağzına kadar gelip Kumkale ve çay ağzı civarına birkaç mermi atmıştır. Saat iki sonra da Hasan Mevsuf Bataryası Hisarlığa ateş açarak mermilerin bir kısmı denize bir kısmı da karaya geldiği Binbaşı Kemal tarafından rapor edilmiştir. Aynı gün Liva Kumandanı Miralay Talat tarafından, Baykuş Kumandanı İntepe'deki 21'lik top kürsüsünün değiştirileceği, Namazgâh'taki 21'lik toplardan Çanakkale Limanını gören topun kürsüsü uygun görülerek Hacı Ramazan Efendi Kilitbahir'de bulunduğundan hemen mezkûr kürsünün sökülmesinin gerekli olduğu bildirilmiştir.⁴²²

Düşman uçakları 28 Kasım 1915'te Kilitbahir, Maydos ve Çanakkale üzerinde uçuş yapmışlardır. Aynı günün sabahında saat 9.10'dan iki düşman uçağı Boğazdan gelerek Kepez'e iki bomba atmış ve başka bir uçakta Havuzlardan geri dönmüştür. Öğleden sonra düşman uçaklarının Maydos ve Goncasuyu üzerinde uçuşları devam etmiştir. Öğlen saat birde Lord Nelson zırhlısı Saroz'dan endirekt şekilde Kilitbahir, Ağaderesi hastanesini 45 dakika kadar bombardıman etmiştir. Mermilerden biri Kilitbahir'de sahilde yağhaneye isabetle orada bulunan ve Arıburnu'nda yağ çıkarmak için oraya gelmiş iki piyade neferini şehit etmiş ve bir askeri yaralamıştır. Atılan başka bir mermide ahaliden biri olan Sabuncu Rıza Ağa'ya isabet etmiştir. Ağaderesine düşen mermiler ise altı askerin şehadetine ve 19 askerin yaralanmasına, ağır obüs hasta arabacısının zarar görmesine beygirlerinin mundar olmasına ve iki çadırın dağılmasına ve ameliyathane ve Hilal-i Ahmer çayhanesi barakalarının harap olmasına neden olmuştur.⁴²³

⁴²⁰ Şehit olan askerlerin künyesi künyesi: 3'üncü Tabur 8'inci Bölük, İsmailoğlu İbrahim, Mihaliç ve 18.'inci Bölük, Kamil oğlu Tahir, Kengırı.

⁴²¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 245.

⁴²² *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 249.

⁴²³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 251- 251a.

Binbaşı Kemal gün boyunca İtilaf Devletlerinin hava taarruzunu Liva Kumandanlığına rapor etmiştir. Düşman uçakları muharebeler esnasında hastane olarak kullanılan Ağaderesi bölgesine 1 Aralık 1915 gününde taarruza etmeden önce sabah saat 8'den önce bir Türk uçağı Saroz'dan gelerek Nağra'ya girmiştir. Saat 9'dan önce bir düşman uçağı Goncasuyu üzerinden gelerek Ağadere civarına iki bomba atarak Saroz'a geri dönmüş ve saat 9.35'ten önce iki düşman uçağı Goncasuyu üzerinden gelerek biri Saroz'a diğeri İntepe'ye gitmişlerdir. Öğleden önce düşman uçaklarının Anadolu Hamidiye Tabyasına aralıklara taarruz etmiştir. Saat 10'dan önce bir düşman uçağı Goncasuyu üzerinden gelerek Kilye'ye ve 11.15'ten önce Goncasuyu üzerinden gelen diğeri iki uçak Anadolu Hamidiyesi arkasına iki bomba atarak Saroz'a ve 11.30'dan önce Saroz'dan gelen diğeri bir uçak Köseburnu'na dört bomba atıp Saroz'a ve 12.30 önce başka bir uçak Saroz'dan gelerek Anadolu Hamidiyesi'ne iki bomba atmış ve Saroz'a geri dönmüştür. Öğleden sonra düşman uçakları Rumeli tarafında taarruzlarına devam etmiştir. Saat 3.20'den sonra farklı düşman uçakları Goncasuyu üzerinde dolaşmaya başlamış ve endirekt atışlarını icar etmişlerdir. Bir monitör Kumtepe önlerine gelerek Namazgâh kıyıları ile Goncasuyu, Yıldız ve gerilerine endirekt şekilde 20-30 mermi atarak 4. Bölükten bir askerin bacağını, 9. Bölükten bir askerin bacağını yaralamıştır ve muhasara taburuna ait bir öküzün hafifçe yaralanmasına sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda 9. Bölüğe ait 15cm'lik altıncı topun sağ kapağı civatası çizilmiş ancak tamiri hemen gerçekleşmiştir. Bu bölgede bunan kışla ve mutfağın sıvaları dökülmüş camları kırılmıştır.⁴²⁴ 2 Aralık 1915'te Muini Zafer bataryasına düşmanın yaptığı atışlar sonrasında yapılan İzmirli Mehmet oğlu Ahmet Çavuşun hafif yaralı olarak Kilitbahir hastanesine sevk edildiği İkinci Liva Kumandanlığına bildirilmiştir.⁴²⁵

Binbaşı Kemal, Anadolu Hamidiye ve Rumeli Mecidiye Tabyalarına 17 Aralık 1915 yapılan taarruzu şu şekilde ifade etmiştir. Saat dokuzu elliden önce bir düşman uçağı Muarız cihetinden Goncasuyu üzerine gelerek geri dönmüştür. Öğlen 12.30'dan sonra bir düşman uçağı Goncasuyu üzerinden Çanakkale'ye giderek iki bomba atıp aynı istikametten geri dönmüştür. Başka bir uçak Boğaz girişinden doğruca saat 2.20'de Anadolu Hamidiye üzerinde bir süre uçtuktan sonra saat üçte düşman endirekt atışına başlayarak 13 mermi

⁴²⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 252.

⁴²⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-252a.

atmıştır. Bu mermilerden biri Rumeli Mecidiyesi birinci topun sağ betonunun sağ ilerisine ve diğer ise ikinci cephanelik arkasına isabet ederek, ikinci cephaneliğin kapısını kırmış ve sağ penceresi hizası yıkılmış ve duvarına ciddi zarar vermiştir. Bu saldırı sonrasında asker ya da silahlar hasara uğramamıştır.⁴²⁶ Ancak Mecidiye Tabyasının ikinci topuyla üçüncü top arasındaki cephanelik 15 metre gerisine isabet eden bir mermi parçası cephanelikte saklanan hartuç sandığının bir kenarını koparmıştır. Binbaşı Kemal düşmanın bu taarruzu sonrasında cephaneliklerin bu gibi bombardımanlarda çıkacak ateşten korunması için set yapmak için 25000 adet kum torbasının acele olarak verilmesini gerekli olduğunu bildirmiştir.⁴²⁷

4.2.2. 4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın 9 Ocak 1916 Sonrası Faaliyetleri

Çanakkale muharebeleri 9 Ocak 1916 günü Gelibolu Yarımadası'nın İtilaf Devletleri tarafından tahliye edilmesi ile sona ermiştir. Ancak Boğazlar bölgesinin stratejik öneminden dolayı birliklerin savunma hali bir süre daha devam etmiştir. Bir yandan da muharebelerden sonra Müttefik Filo'nun zırhlıları ve uçakları Boğazda taarruzlarına devam etmiştir. 15 Ocak 1916'da Binbaşı Kemal Boğazdaki durumu şu şekilde ifade etmiştir. Saat on birden önce Tekke Koyu ve Seddülbahir önlerinde sahile yaklaşan üç müttefik filo torpidosuna bataryalar tarafından ateş edilerek torpidolar uzaklaştırılmıştır.⁴²⁸

Müttefik Filonun zırhlıları 17/18 Ocak 1915'te Boğazdaki taarruzları Binbaşı Kemal tarafında Liva Kumandanlığına rapor edilmiştir. Filonun torpidoları saat dokuz Tekke Koyu'na ve Seddülbahir'e şiddetli taarruzuna karşı yapılan ateş nedeni ile herhangi bir zayıf olmadığı ifade edilmiştir.⁴²⁹

Liva Kumandanı Miralay Talat Bey, 19 Ocak 1915 gününden sonra sabah torpil gemilerinin torpil hatlarından geçerek Seddülbahir'e kadar torpil tamiri yapılacağı. bu gemilere karşı düşman gemilerin tarafından bir taarruz olması durumunda gemileri korumak için Boğaz dışına ateş edebilecek olan bataryaların hazırlıklı olmasını, gemiler Çanakkale'ye

⁴²⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 260.

⁴²⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 260a.

⁴²⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 276.

⁴²⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 277.

geri dönene kadar görev başında olmaları talimatını vermiştir.⁴³⁰ Ertesi gün on birden önce bir kruvazör Selanik hattından Saroz'a geldikten sonra tekrar Selanik hattına gittiği ve saat iki buçuk sonrada bir kruvazör, bir torpido ve Saroz'dan Boğaz girişine doğru gelip Tekke Koyu açıklarında Kirte ve Sotiri çiftliği yönüne ateş açtığı Liva Kumandanlığına Alay 4 Kumandanı Binbaşı Kemal tarafından bildirilmiştir.⁴³¹

Dördüncü Alay Kumandanı Binbaşı Kemal'in 9 Şubat 1916'da Liva Kumandanlığına bildirdiği sabah raporunda; dün ve bugün Seddülbahir ve Ertuğrul' a yirmi kadar mermi attığını bildirmiştir. Gece karanlıkta Hisarlık altına gelen bir torpido saat altıdan önce dışarı çıkmıştır. Boğaz girişi açıklarında beş torpido ve iki mayın temizleme gemisi bulunmaktadır. Akşam raporunda Saat ikiden sonra sonrada İmroz'dan bir kruvazör, Tekke Koyu açıklarına kadar gelip geriye dönerek Çakalçeşme ve Kirte taraflarına ateş ederek geri dönmüştür.⁴³²

14-19 Şubat 1916 tarihleri arasında Rumeli ve Anadolu bataryalarında atış talimleri teftiş edileceği 9 Şubat 1916'da Müstahkem Mevkii tarafında ilgili alaylara bildirilmiştir. Bu kapsamda Bataryalar her türlü eksiklikler tamamlanmış olmalı emir kumanda ve ateş idaresi tamamıyla harp tertibi olarak tanzim edilmesi, askerin kıyafet ve teçhizatında tam olacak şekilde hazırlanılması talimat verilmiştir⁴³³. Aynı zamanda 20-25 Şubat 1916 tarihleri arasında kadar muharebe atışı yapılacağı ve hangi topla ne kadar atış yapılacağı sonradan gönderilecektir. Bunun için İnşaat İstihkामीye Komisyonu tarafından dört metre uzunluğuna on metre genişliğinde bir hedef hazırlanması ilgili alaylara emredilmiştir.⁴³⁴ Aynı gün Dördüncü Alay Kumandanı Binbaşı Kemal'in 2, 3 Muhasara Taburu Komutanlıklarına; Perşembe'ye Cuma'ya bakılmaksızın yarından itibaren bütün eksiklilerin belirlenmesi, teftişe dair bütün hazırlıkların Mecidiye Grubu'nda Hilmi Efendi tarafından Namazgâh, Mecidiye Bataryaları subayına eğitim ve tatbikat zamanlarına bakılmaksızın yapılması ve diğer bütün bataryalarda aynı özeni göstermesi özellikle deniz bataryalarında sahil usul atışlarının düzenli olarak yapılması her askerin ceketinde sargı paketlerinin bulundurulması

⁴³⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 277a.

⁴³¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 278.

⁴³² *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-1.

⁴³³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-1.

⁴³⁴ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-1a.

önemle beyan edilmiştir.⁴³⁵ Aynı gün tabyalarda yapılacak teftiş programı açıklanmıştır. Buna göre:

1. 15 Şubat 1916 Salı günü Rumeli sahilindeki Namazgâh, Hamidiye, Mecidiye tabyaları teftiş edilecek, kontrol Namazgâh'tan başlanacaktır.
2. 17 Şubat 1916 'da Anadolu'da Cevat Paşa, Hasan Mevsuf tabyaları teftiş edilecek, teftiş Cevat Paşa'dan başlanacaktır. Cumartesi 19 Şubat 1916 Anadolu Hamidiye'si teftiş edilecektir.

Teftiş tayin edilen günlerde öğleden önce saat dokuzda başlayacaktır. Tabyalar; harp cephanesi topların yanında harbe hazırlanmış olacaktır. Teftişlerde Boğaz Kumandanı Merten Paşa hazretleri dahi hazır bulunacaklarından tabya kumandanı ile doğrudan doğruya üstleri bulunan tabur, alay kumandanı kontrolü gerçekleştirecektir. Büyük tabyaların girişinde bekleyecekler, diğer subay ve asker harp alanında bulunacaklardır. Subaylar kaput üzerinde manevra kayışı takacak, kılıcsız olarak kabalak giyecek ve eldiven takarak çizme giyeceklerdir. Asker ise kapuzsuz, bataryaların içinde bulunmaları istenmiştir⁴³⁶.

İkinci Liva Kumandanı Miralay Talat; 10 Şubat 1916'da döşemelerin eğitim olup olmadığını tespit edilmesini, kullanılacak topların tesiri takım subayları tarafından batarla kumandanlarına bildirilecek, bu kapsamda mazeretin kabul edilmeyeceği açık bir şekilde belirtilmiştir. Aynı zamanda bataryaların bulunduğu grubun ateşi hakkında her gün tatbikat yapılacak, usulü harp kusursuz yerine getirilecektir. Toplar muntazam bir şekilde doldurulacak ateşler seri olarak yapılacaktır. Buna engel olan herhangi bir eksiklik sonradan kabul edilmeyecektir. Takım subayı iyi hareket edemedi, nişancı iyi yapamadı, anlamadı, füyyesi koptu, metafora işlemedi, kama açılmadı, top doldurulamadı gibi durumlar kabul edilmeyeceği 4. Alay Kumandanına bildirilmiştir⁴³⁷. Dördüncü Alay Kumandanı; yarın öğleden önce tabur kumandanları, liva kumandanları tarafından tavsiye edilen maddeler ile maddeler hakkında muayenelerini hazırlıklar ve eksiklikleriniz hızlı bir şekilde alaya bildirmelerini, top takımları, ihtiyat top takımları tezkereci askerin harpte durmaları gereken

⁴³⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kl. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-1a.

⁴³⁶ *ATASE Arşivi*, BDH Kl. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-2a.

⁴³⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kl. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-2.

mahallerde bulundurulmaları, atış yapan askerler hartuç⁴³⁸ ayrıntı bir şekilde birbirinden ayrılarak her cins mermi ve hartuçlara dair bilgi alınacağı, sargı mahalleri içinde bulunan sıhhiye çekicileri bulunduğu halde kollarında sargı mahalli bandı bulunacağı, kazma ve kürekler ve itfaiye takımları kendilerine ayrılmış yerlerde bulunacaktır. Gece atışında özel takımlar tam olarak bulundurulacağı, top başında bulundurulması gerekli olan aletler belirlenen yerlerde bulunması, mataforaların kırılmasına karşı mermiyi yukarıya vermek için gerekli tertibat uygun bir yerde konulması, Kamacı Hasan Usta Mecidiye’de, Halit Usta Hamidiye’de, Kazım Usta Namazgâh’ta, Makinist Hakkı Usta Değirmenburnu’nda ateşleme zamanında çıraklarıyla birlikte bulunmaları, bunlardan Halit veya Hasan Ustalardan biri ilerideki bataryalarda ateşe başlandığı zaman o bataryalarda bulunacağı 2’nci, 3’üncü Muhasara Taburu Kumandanlıklarına bildirilmiştir.⁴³⁹

Binbaşı Kemal’in Dördüncü Alay Kumandanı Binbaşı Kemal’ Boğaz girişindeki tabyalarda müttefik filonun 11/12 Şubat 1916’daki taarruzunu Liva Kumandanlığına bildirmiştir. Sabah raporunda saat beş buçuktan önce Birleşik filo torpidoları Seddülbahir ve Ertuğrul’a bir süre ateş etmişlerdir. Binbaşı Kemal’in aynı gün akşamında saat on birden önce İmroz’dan bir kruvazör Tekke Koyundan Seddülbahir’e kadar gelip birkaç mermi atıp gittiği, on ikiden önce karşıdan San Lui sisteminde bir zırhlı sağ taraftan yayılım ateşi ederek Morto Limanı ve Hisarlığın arka istikametine doğru gelmiş ve geri dönmüştür. Saat iki sonrada İmroz’dan bir kruvazör Tekke Koyuna ateş ederek güney bataryalarının verdiği karşılık nedeni ile geri dönmüşlerdir. Ertesi gün saat beş buçuktan önce Birleşik filo torpidoları Seddülbahir ve Ertuğrul’a bir süre ateş etmişlerdir.⁴⁴⁰ Saat bir sonrada Selanik hattından iki büyük torpido İmroz’a gittiği, saat 3.30 sonrada boğaz girişinde bulunan torpidolardan iki torpido, iki mayın temizleme gemisi Bozcaada’sına doğru gitmiştir. Saat üç sonrada girişteki dört torpido, iki mayın taharri gemisi bulunmaktadır.⁴⁴¹ Saat on bir sonrada Seddülbahir’de belli aralıklarla topçu atışı duyulmuştur. Boğaz girişi açıklarında dört torpido ve iki mayın taharri gemisi dolaşmaktadır. Akşam raporunda Binbaşı Kemal; saat dokuz yirmiden önce beş torpido ve dört mayın temizleme gemisi İzmir hattına doğru giderek gözden kaybolduğunu ve öğleden sonra 15.15’ten önce Tekke Koyu’na yaklaşmak

⁴³⁸ Hartuç: Top mermilerinin arkasından sürülen barut kesesidir.

⁴³⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-2.

⁴⁴⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3.

⁴⁴¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3a.

isteyen bir Birleşik filonun Türk topçuları tarafından ateş açılarak Selanik hattına doğru gittiği, saat 11.10 evvelde Seddülbahir'den Hisarlık'a doğru gelen monitöre Birleşik filo torpidolarının ateş açtığını, ancak başarısız olduğunu ve 12.30'dan önce bir monitör Selanik hattından Seddülbahir açığına doğru gelmiş ancak bunu gören Anadolu bataryalarının ve Harap tabyasındaki topçularımız ateş açtığını ifade etmiştir.⁴⁴²Dördüncü Alay Kumandanı Binbaşı Kemal sorumlu olduğu istihkamlarda sağlık kontrolleri yaptırmıştır. Bu kapsamda 12-13 Şubat 1916'da Kilitbahir ve Baykuş Mıntıka Tabipliği'ne bataryaların sargı mahallerini ve sıhhiye palaskalarını ve ecza sandıklarının kontrolünün yapılması ve eksikliklerin verilmesinin gerekliliğini bildirmiştir.⁴⁴³

Binbaşı Kemal'in Liva Kumandanlığına düşman uçaklarının taarruzu ile ilgili 17 Şubat 1916ilettiği sabah raporunda; dün saat beş sonrada bir İtilaf Devletlerine ait bir savaş uçağının Boğaz girişinden gelerek Ağaderesi üzerinden Saroz'a gittiği, saat yediden önce başka bir uçağın Seddülbahir'den Goncasuyu üzerine gelerek Saroz'a 'a gittiği, saat beş buçuktan önce bir düşman kruvazörü, Seddülbahir açığından, Seddülbahir ve Tekke Koyu yönünde bir süre ateş ettikten sonra Saroz'a gittiği, Seddülbahir ve Tekke Koyu açıklarında beş torpido, iki mayın temizleme gemisinin bulunduğu bildirilmiştir. Saat iki sonrada Selanik hattından bir monitör Tekke Koyu açıklarına gelip yarım saat sonra Saroz'a gidip, Tekke Koyu ile Ertuğrul taraflarına üç mermi attığı ve girişte üç torpido, Merkep Adasında bir torpido, üç mayın temizleme gemisi dolaşmaktadır. Kumandanlığa gönderilen sabah raporunda Ertuğrul açığında üç torpido bulunduğu ve gönderilen akşam raporunda saat sekizden önce üç torpido Tekke Koyuna ateşine karşı ateş açılmış 1.30 sonrada atışlar devam etmiştir.⁴⁴⁴

17 Şubat 1916 yapılan teftiş sonrasında İkinci ve Üçüncü Muhasara Tabur Kumandanlıklarına harp tertibatında görülen eksiklikler şunlardır:

⁴⁴²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3a.

⁴⁴³ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3a.

⁴⁴⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-5a, 1-6, 6a.

1. Her nefer kendi kullanacağı alât ve edevatın hangi koşulda kullanılacağını bilmediği ve bir askerin şehit düşmesi durumunda hangi askerin görevini yapıp yapamayacağı bilinmemektedir.

2. Dane sürgüsü, kama kolu kırıldığı zaman topun içerisine kum toprak girdiği zaman, namlu kilidi tıkanıdığı zaman topun ziyade geri teptiği zaman, nişangâhlar kırıldığı zaman ne yapılacağı ve ne suretle topun hali faaliyete gireceğini ve ne yolda nişan alınacağını bilmemektedirler.

3. Harp tertibi hazırlıklarında mermilerin topları üzerinde olması harp esnasında dolu bulunması ve topun gerisinde başkaca kovalarla su bulunması gereken ederken eksiklik görülmüştür.

İhtiyat olarak dane sürgüsü ve su kovası için girişimde bulunulmaktadır. Gelinceye kadar elde mevcut olanlardan eksikliklerin temin edilmesi, mermilerin döşemelerdeki yığını bir an önce kullanılarak mermilerin ve onu takip edecek mermilerin sıra ile konulması gerekli olduğu ancak bu şekilde kullanılmadığı görülmüştür, asker sorulan soruları anlayamayacak durumda olduğu görülmüştür.⁴⁴⁵

19 Şubat 1916 İzmir'e gönderilmek üzere on iki santimetrelik top İntepe'den sökülecek olup topların subay ve mermileri 4. Alayın Değirmenburnu'nda daha önce değiştirilen bölüğe aittir. On iki santimetrelik Bulgar topunun esas bölümü olup halen Değirmenburnu'nda istirahatta bulunan bu iki bölükten bu iki top alınarak asker ve subayı tayin edilerek topların Çanakkale'den İzmir'e gitmek üzere topları teslim alacağı ve bölümün tertibatı aksamı da İntepe'ye sevk edilmesi Liva kumandanlığı tarafından emredilmiştir. Aynı gün Seddülbahir ve Ertuğrul içinde tahrip edilmiş toplar üzerinde çark ve matafora, tekerlek gibi kullanım aksamaları için alayın kamacı ve demirci ustaları görevlendirilerek bu tabyalardan sökülmesi, nakledilmesi ve ihtiyat malzemesi olarak temizlenerek korunması, kundakların sağlam tekerlek, raylar ve tekmil aksamdan kullanılması gözetilmesi, on beş günde bir tabyalarda toplanan eşya ile Alaya nakledilen eşyaların cetvelinin tutulması, üç gün içinde işe başladığı konusunda kumandanlığa bilgi verilmesi istenmiştir. Mevki

⁴⁴⁵ATASE Arşivi, BDH Kl. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-6a.

Müstahkem Kumandanlığından 18 Şubat 1916 tarihinde gelen telgrafta bu tabyalardaki aksam ve edevatın ihraç ve nakli için alayın bir ihraç müfrezesi teşkil kılınmış ve kullanılacak malzemelerin nakli için emir verilmiştir. Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Nihat, Dördüncü Alay Kumandanlığı aracılığı ile on iki santimetrelik obüs alay kumandanlığına 12 santimetrelik iki obüs bataryası Mevki Müstahkem emrine verdiğini, bugün akşama kadar bu bataryaların mevkii ile asker, subay, cephanesiyle iyi bir şekilde bir kuvveyi umumiye gönderilmesini ve mevcut subayların isim ve rütbelerini kuvveyi umumiye cetvelinin kenarına yazılması ve iaşe mevcudunuzu nereden ne şekilde iaşe edilmekte olduğunuzun bildirilmesi gerektiğini hususunu Liva Kumandanlığına bildirmiştir.⁴⁴⁶

Liva Kumandanlığı Alayda bulunan mermilerin cetvellerinin cins ve numaralarının Şubat'ın yedinci pazar günü öğlene kadar Mevki Müstahkem Kumandanlığının 14 Şubat 1916 tarih ve 70 numaralı emir telgrafta belirttiği gibi gerekli cetvellerin cins ve numaralarının yarın sabaha kadar gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁴⁴⁷

19-20 Şubat 1916 tarihinde verilen emirde; civar köy ve kasaba halkından mevsime uygun olarak köylerindeki tarlaları sürüp ekmek için her bölüğe asker gönderilecektir. Gönderilen askerlerin izin müddeti mart ayının on altıncı gününe kadar verilmiştir. Ezine, Anadolu'dan Biga, Balıkesir, Edremit hattının dahilindeki memleketlere, Rumeli ahalisinden yalnız Gelibolu sancağı dahilinde olan köy ve kasabalara verilecektir. Her bölük ziraattan anlayan beş askeri seçerek alay veya en büyük kıta kumandanının belgesi ile gönderilecek ve mezuniyet süresi son bulmazdan önce harp hali durumunda geri çağırılması gerekmektedir. Aynı zamanda Mevki Müstahkem İnşaatı İstihkamiye Kumandanlığı'ndan Soğanlı, Turgut bataryasına gelen mermilerin var olan cephaneliklere konulamaması nedeni ile daha önce Barbaros bataryası için inşa edilen bataryanın ileri hareketinden dolayı tamamlanamamıştır. Bu nedenle yapılan başvuruya dayanarak kalan kısmının inşası

⁴⁴⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-7.

⁴⁴⁷ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-7.

İstihkamiye taburuna verilmişse de henüz tamamlanmamıştır. Bahse konu cephaneliğin inşasının İnşaatı İstihkamiye İkinci Taburu Kumandanlığına bildirilmesi istenmiştir.⁴⁴⁸

Müttefik Filo 22 Şubat 1916 tarihinde Anadolu ve Rumeli istihkamlarına ateş açmıştır. Binbaşı Kemal'in gönderdiği raporda şu şekildedir. Boğaz girişinin açıklarında dört torpido, iki mayın temizleme gemisi seyir halindedir. Saat on bir kırk beşten önce Cevat Paşa ve Hasan Mevsuf Bataryaları ateş açmış ve on iki de tamamen ateş kesilmiştir. Dokuzdan önce İzmir hattından üç büyük gemi geminin nakliye amaçlı olduğu anlaşılmıştır. Gemiler 1 saat sonra Selanik hattına doğru gitmişlerdir. On ikiden önce İmroz'dan iki İtilaf devletlerine ait uçak Salim Bey Çiftliğine kadar gelip geri dönmüşlerdir. Saat bir sonrada Ertuğrul arkasındaki bataryalar Birleşik filonun torpidolarına başarılı bir şekilde karşı ateş açmışlardır. Saat iki sonrada İmroz'dan bir kruvazör Kirte istikametine kadar gelip Tekke Koyu ve Ertuğrul sırtlarına ateş etmiştir. Saat üç sonrada Tekke Koyu'ndan Seddülbahir'e giden kruvazörün ateşine bataryalardan açılan ateş kruvazörün arka direğinin yanına isabet etmiştir. Bu durum karşısında kruvazör ateşi keserek İmroz'a doğru gitmiştir. Boğaz girişinde dört torpido, iki mayın temizleme gemisi dolanmakta olup ve Merkep adasının arkasında üç gemi görülmüştür.⁴⁴⁹

4. Ağır Topçu Alayı'na, 25 Şubat 1916'da Avusturya Havan Bataryası askerinin şamandıralara ateş ederek batırmasına sebebiyet verdikleri ve bu hareketin tekrar etmekte olduğu, Mevki Müstahkem Mıntıkası dâhilinde hangi kıtaya mensup olursa olsun hiçbir askerinin izin almaksızın silah atmasını ve en fazla bir sefer için bırakılan şamandıra gibi şeyleri tahrip edilmesi kesinlikle uygun görülmeceği Liva Kumandanlığı tarafından bildirilmiştir.⁴⁵⁰

Liva Kumandanı Miralay Mustafa 25 Şubat 1916'da ordunun durumuna dair bilgi toplamak için; seferberlikten önce alayın kaç bölükten oluştuğu, bölüklerde ne kadar mektepli subay, alaylı ve mektepten çıkma ne kadar muvazzaf zabıt vekili ve asker sayısı,

⁴⁴⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-7a.

⁴⁴⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-10, 1-10a.

⁴⁵⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-11a.

seferberlik ilanından sonra alayın teşkilatı kaç bölük kaldığı ve bu mevcut asker ile vazifeleri belirlenen bölükler ayrıldıktan sonra kaç mektepli alaylı, subay ve asker sayısı, asker görevlendirildiği vazifeye uygun olup olmadığı, aynı zamanda seferberlik ilanından sonra ne kadar ikmal askeri geldiği, seferberlik nedeni ile orduya emekli kaç subayın alındığı, bunun dışında hariçten kaç subay geldiği ve bunlar bölüklere taksim olunduk ta bütün bataryalar kaç subay düştüğü sorularına 26 Şubat'a kadar bilgi verilmesi istenmiştir.⁴⁵¹

Esliha Müfettişliğinden gelen bahriye heyeti yedinci bataryada topların bazı aksamını muayene ettikten sonra iç yağı ve beyaz vazelin, zeytinyağı, gaz yağı, top bezi ve bilumum talep ettikleri ilgili bölük kumandanlığının 26 Şubat 1916'dan bir gün önceki raporundan anlaşılmış olup, taburun bahriye heyeti tarafından talep edilen gaz ve zeytinyağı tedarik edilerek/verilecek ise iş bu malzemenin olmaması nedeni ile bir bulunması gereklidir. Liva kumandanı Miralay Talat tarafından emredilen tam atım olarak 100 adet şarapnelin bugün mutlaka Çanakkale'de Mevki Müstahkem cephane depo müfrezesi ambarına teslim emredilmiştir.⁴⁵²

İkinci Liva Kumandanlığına 29 Şubat 1916'da Tekke Koyu açıklarında dört torpido ile iki mayın temizleme gemisi olduğu ve saat on birden Saroz'dan bir kruvazörün Selanik hattına gittiği, aynı zamanda bir denizaltı Saroz'a doğru gittiği, Boğaz girişinde dört torpido, üç mayın temizleme gemisi dolaşmakta olduğu bilgisi verilmiştir. Liva Kumandanı Miralay Talat; Seddülbahir grubundaki 10,5'luk batarya askerlerinden Ali Oğlu Necip'e isabet eden bir bomba nedeni ile sağ elinin üç, sol elinin bir parmağını kaybederek gibi ağır bir şekilde ve aynı esnada Necip'in yanında bulunan yardımcısının da yaralandığı olaydan sonra yapılan araştırma üzerine üç sandık bomba vesaire patladığı anlaşılmış olmakla Alayda yapılan araştırmada bu şekilde patlamaya neden olabilecek mühimmatın cinsi miktarı tespit edilerek yazılmasını ileride bu tür kazaların yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması emri Binbaşı Kemal'e tebliği edilmiştir.⁴⁵³

⁴⁵¹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-12a.

⁴⁵² *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, F. 1-13.

⁴⁵³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-15.

4 Mart 1916'da Dördüncü Alay Kumandanlığına, Anadolu Hamidiye' sinden karşıya geçirilecek 35'lik topların mermilerinden 15 mermi hartuçlarıyla beraber Çimenlik iskelesinde hazır olduğu, Nakli için Kilidülbahir' den gelen bir mavna⁴⁵⁴ bir tek mermi olarak geriye dönmüştür. Bu mühimmatın iskelede bulunması uygun olamayacağından bir an evvel aldırılması Liva Kumandanı Miralay Talat tarafından bildirilmiştir.⁴⁵⁵

Dördüncü Alay Kumandanlığına 4 Mart 1916 gelen emirde; Soğanlı' ya gelen on adet havan topunun muayenesiz, on beş numaralı topun içinde mermi yaralanmasından setlerin az bir bölümü tarafında setleri hemen eksiksiz silinmiş olduğu, üç toptan ikisinin ağız kapağı kullanıma uygun olmadığı ve birinin hiç olmadığı bildirilmiştir. Bunların tamiri ve yeniden imalatı için Çanakkale fabrikasında yapılabileceği, beş adet dane teskeresi tablasının ayakları kırık olup dördüncü Alay demirhanesinde imal ettirilebileceği, altı topun kuyruk manivelaları somun dişleri atış sırasında çalışmadığından yeniden imalatının gerekli olduğu, bunların Çanakkale İmalathanesinde yapılacağı 18 numaralı topun A mazgalının bir mahallinde ve arzuhali gaz tazyikinden ziyadece yıpranmış veya yakınında o mahalden ezdirmiş olmasından tamirinin mümkün olduğu ve 7 kıyye⁴⁵⁶ gaz yağı, 8 kıyye zeytinyağı, 5 metre bez, 15 tabaka bir numaradan olmak üzere 20 tabaka zımpara kağıdına ihtiyaç olduğu aynı zamanda bir adet kovan kapı, dört top döşemesi için tamir İstanbul'a gönderilmiş olduğundan batarya kumandanlığının 3 Mart 1916 tarihli raporundan anlaşıldığı 4. Alay'dan Kamacı Kazım tarafından bildirilmiştir. Aynı gün Liva Kumandanlığından Seddülbahir'den çekilen iki kama kolundan biri Mecidiye' ye diğeri Namazgah' a ihtiyat olarak verilmiş olup diğer topların her birine de birer adet ihtiyat yapılmak üzere gerekli görülen malzeme ile Hamidiye' deki topun metaforasının hali hazırıyla değiştirilerek tamir edilmesi için keşif tutanağına yazılmış malzemenin ve diğer topların dane sürgüsü çam ağacından yapılmakta ise de otuz beş buçukluk toplara benzer gerekli ahşap çam ağacından imal edilip uzun olması nedeni ile dayanıklılık açısından büyük bir fark görülecek olan gürgen ağacından imali ve birinci cinsinde dahi marangoz, demirci ustalarının birlikte

⁴⁵⁴ Mavna: Limanlarda, şamandıralara bağlı olarak yükleme ve boşaltma yapan gemilerden, kıyı römorkör yedeğinde yük getirip getiren tekne.

⁴⁵⁵ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-18.

⁴⁵⁶ Kıyye: Okka, 400 dirhemlik ağırlık ölçüsüdür.

kullanarak tanzim edilen keşif raporunda yazılan alet ve malzemenin verilmesi hususunda yol gösterilmesi istenmiştir.⁴⁵⁷

İkinci Liva Kumandanlığına gönderilen 4 Mart 1916 günü sabah raporunda; Seddülbahir önünde iki mayın temizleme gemisi ve Tekke Koyu açıklarında üç torpido dolaşmakta olduğu; akşam raporunda bugün Alman ustaları Altıncı Bölük toplarının kavislerine tadilat yaptıkları, saat onda iki adet İtilaf devletlerine ait uçağın Havuzlar yönünden gelerek Çanakkale üzerinden Akbaş'a doğru gittiği ve bu iki uçağa On dördüncü Mantelli bataryasından altı şarapnel attığı, saat iki sonrada bir denizaltının Saroz'a gittiği, aynı zamanda iki torpido Tekke Koyu sırtlarına ateş ettiği, Boğaz girişi açıklarında dört torpido, iki mayın temizleme gemisi dolaşmakta olduğu bildirilmiştir.⁴⁵⁸

Liva Kumandanlığına bildirilen raporda 6 Mart 1916 tarihli raporda; Seddülbahir ve Tekke Koyu açıklarında dört torpido ve iki mayın temizleme gemisi dolaşmakta olduğu, saat on bir İtilaf Devletlerine ait bir uçağın Seddülbahir tarafından gelerek Köseburnu'ndaki uçak hangarının önlerine üç bomba atarak sonra Maydos istikametine gittiği, 12,30' da başka bir uçağın Anadolu sahilini takiben Kale' ye doğru gittiği, bu iki uçağın Havuzlardaki Mantelli Bataryasından dört adet şarapnel attığı, saat on ikiden önce bir denizaltının Tekke Koyu ve Seddülbahir açıklarında yaklaşık bir saat kalarak Saroz'a gittiği, aynı zamanda Saroz'dan bir kruvazör, Merkep adası arkasından Tekke Koyu'na kadar gelip giderek uzaklaştığı, saat iki sonrada Selanik hattından ve ufuktan bir monitör görülmekte olduğu, Saroz'a giden kruvazör tekrar geriye dönerek Tekke Koyu sırtlarına açtığı ateşe bataryaların karşı ateş açıtı ifade edilmiştir.⁴⁵⁹

Liva Kumandanlığına gönderilen 7 Mart 1916 sabah raporunda; Tekke Koyu ve Seddülbahir açıklarında beş torpido ile iki mayın temizleme vapurunun dolaşmakta olduğu ve akşam raporunda ise saat altı buçuktan önce İtilaf devletlerine ait iki uçağın Maydos üzerinden gelerek Çanakkale' ye üç bomba atarak Namazgâh ve Goncasuyu üzerlerinden

⁴⁵⁷ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-19.

⁴⁵⁸ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-18.

⁴⁵⁹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-20.

Saroz'a doğru gittikleri ve Boğaz girişinde dört torpido, iki mayın temizleme gemisi, bir deniz altının dolaşmakta olduğu rapor edilmiştir.⁴⁶⁰

Liva Kumandanlığına bildirilen 11 Mart 1916 tarihinde Binbaşı Kemal tarafından Boğaz'da yaşanan gelişmelere dair gönderilen akşam raporunda; saat dokuzdan önce Boğaz girişinde müttefiklere ait iki uçak Namazgah üzerinden Maydos'a doğru gitmiştir. Söz konusu uçaklar Havuzlar mantelli bataryasından bir şarapnel atmıştır. Dokuzdan önce Nara yönünden gelen Osmanlı uçağı Hacı Paşa Çiftliği önüne inmiştir. Saat dokuzdan önce 12'ye kadar müttefiklere ait bir deniz altı Tekke Koyu açıklarında dolaşmıştır. Dada sonra Selanik hattından gelen bir kruvazör, bir monitör, iki torpido Saroz yönüne geçmiştir. Boğaz girişinde beş torpido ile iki mayın araştırma gemisi bulunmakta olduğu bildirilmiştir.⁴⁶¹ Aynı günün akşamında İtilaf Devletleri Boğazda hava taarruzu gerçekleştirmişlerdir. Akşam saat beş sonrada Akbaş istikametinden gelen iki düşman uçağı Havuzlar Mantelli Bataryasından iki şarapnel atışı yapmıştır. Ertesi gün önce Akbaş yönünden gelen bir düşman uçağı Nağra önüne denize bir, Anadolu Hamidiye Tabyası'nın batısında bulunan inşaat kışlasının önündeki denizde bir, Köseburnu'na bir toplamda üç bomba attıktan sonra Ağaderesi üzerinden geri dönmüştür.⁴⁶²

12/13 Mart 1915'te Mevki Müstahkem Erkânı Harbiye İkinci Şube Müdüriyetinden alınan telgrafta Almanya Hükümeti'nin Portekiz'e savaş ilan ettiği ve bir Rus torpidosunun Varna civarında torpile çarparak batması sonucunda mürettebatından bir askerin bile kurtulmadığı Bulgaristan ajansından bildirilmiş olduğu tüm alaylara duyurulmuştur.⁴⁶³ 13 Mart 1915'te Liva Kumandanlığına gönderilen raporda; saat beş sonrada İmroz' dan bir kruvazörün Kirte istikametine kadar gelip dört mermi attığı, saat yediden sonrada aynı istikametten aynı kruvazör Tekke Koyu ve Zığındere taraflarına yirmi beş mermi atışı yaptığı, saat dokuz sonrada Ertuğrul önlerinden torpidolardan ateş açıldığı, Boğaz açıklarında dört torpido ile iki mayın temizleme gemisi dolaşmakta olduğu ve akşam raporunda saat beşi on geçeden önce Maydos yönünden gelen bir düşman uçağının

⁴⁶⁰ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-20a.

⁴⁶¹ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22.

⁴⁶² *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22.

⁴⁶³ *ATASE Arşivi*, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22a.

Çanakkale önüne bir, Mecidiye önüne bir ki toplamda iki bomba attığı ancak bu bombaların denize düştüğü, 11,30' da Boğaz girişi tarafından gelen iki müttefik uçağına Havuzlar mantelli bataryasından iki şarapnel atıldığı bildirilmiştir.⁴⁶⁴

Alay 4 Kumandanı Binbaşı Kemal, 12-13 Mart 1916 günü Rumeli Mesudiye Bataryasının Çanakkale torpil ambarında bulunan bazı aksam ve parçalarını almak için görevlendirilen memur almalı çünkü torpil ambarı Kale' de kalıyor bunun için yarın acele bir memurun Çanakkale torpil ambarına gönderilmesi aksam ve parçaların aldırılması Üçüncü Tabur Kumandanlığına ifade etmiştir. Dördüncü Alay Kumandanlığına Çanakkale grubu ağır topçu kumandanı Kaymakam Şefik Bey tarafından bahriye nezaretine Mesudiye topu için nişan tertibatı istenmiş ise de talep olunan parçalar gerekli şekilde seçilmediğinden Mesudiye bataryasından top aksamının isimlerini iyi bilen adı geçen subay gözetiminde gönderilen bahriye nezaretinden talep edilen parçaların isimlerinin tercüme olarak yazdırılması ve bir liste şeklinde gönderilerek Mevki Müstahkem Kumandanlığının 12 Mart 1916 tarih ve 470 numaralı emir telgrafında istendiği ve yapılması istenmiştir.⁴⁶⁵

Liva Kumandanı 15 Mart 1916'da gönderdiği emirde; gerek bahriye ve gerekse ders atışlarında ve gerekse Dersaadet'ten gelen eden komisyon tarafından Rumeli Mecidiye ve Hamidiye ve Namazgâh ve Rumeli Mesudiye Bataryalarında kaç mermi atışı yapıldığı ve mermilerin sayıları ile beraber yarım saate kadar telefonla söylenmesi Dördüncü Alay Kumandanlığından istemiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22a.

⁴⁶⁵ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22a.

⁴⁶⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-23a.

SONUÇ

Çanakkale Boğazı, antik dönemden itibaren stratejik önemi nedeniyle her dönem askeri önemini korumuştur. Bu durum dönemsel olarak farklı yaklaşımlar ile kendini sürdürmüştür. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin Balkanlara geçişi ve Balkan coğrafyasındaki kalıcı olmak için izlemiş olduğu politika beraberinde iskân ve yerleşimi de zorunlu kılmıştı. Bu durum beraberinde savunma yaklaşımlarını da getirmiştir. İstanbul'un fethinden sonra önce Çanakkale Boğazı'nın en dar noktasına yapılan Kilitbahir ve Çimenlik Kalesi ile başlayan süreç Boğaz'ı çevreleyen kaleler ile devam etmiştir. Bu durum 1800'lü yılların başına kadar devam etse de beraberinde savunma yaklaşımının kaleden tabyaya doğru geçmesi ile birlikte Boğaz çevresini tabya yapıları çevreleyemeye başlamıştır. Nitekim bu durum II. Abdülhamit döneminde önemli bir ivme kazanmış ve Boğaz savunmasındaki tabyalar büyük oranda son şeklini almaya başlamıştır. Böylece Boğazın çevresi önce Kale, beraberinde Tabyalar ile çevrelenmiştir. Devamında ise dönemi için hareket kabiliyeti yüksek sayılabilecek set bataryaları Boğaz'ın stratejik noktalarına yerleştirilmiştir. Bu noktada son adım ise Çanakkale Boğazı gibi dar bir suyunun kapatılmasına kalmıştır. Bu amaçla Çanakkale Boğazı mayınlar ile kapatılmaya başlanmıştır. Ki bu hazırlıklar Boğaz muharebesinin başlamasına 10 gün kalaya kadar devam etmiştir. Böylece Çanakkale Boğazı ve çevresi Kale, Tabya, Batarya ve Mayınlar ile kapatılmıştır. Bu durum beraberinde savunma yaklaşımını da bunun üzerine şekillendirmeyi gerekli kılmıştır. Nitekim Çanakkale Boğaz Muharebesi esnasında savunmanın ana eksenini Boğaz'ın içerisinde kabul etme oluşturmuştur.

İtilaf Donanması gibi atış menzili uzun atış kabiliyeti yüksek bir güce karşı zayıf bir Osmanlı Donanmasının gerçekleştiremeyeceği savunmayı Boğaz içindeki kara topçuları gerçekleştirmek üzere planlanmıştır. Bu noktada Çanakkale Boğazı ve çevresindeki topçu birlikleri kritik bir rol üstlenmişti. Nitekim seferberliğin ilanından başlamak üzere Çanakkale Boğaz muharebelerinin başladığı 19 Şubat 1915 tarihine kadar son önlemlerin alınması için hazırlıklar yapılmıştır. II. Abdülhamit döneminde büyük oranda tamamlanan tabyalardaki topçu birliklerinin mühimmat ve teçhizatı ikmal edilmeye çalışılırken bir yandan da personel eğitimine ağırlık verilmiştir. Bu amaçla ittifak halinde olduğumuz

Alman personelinden de önemli oranda faydalanılmıştır. Başta Türk personelin eğitimi olmak üzere, Alman subaylar Topçuluk konusunda önemli destek sağlamıştır.

Çanakkale Boğazı'ndaki savunma yapısı için topçu birlikleri Boğaz girişinden başlamak üzere Alay sınıflaması içerisinde tertiplenmişlerdir. Bu birliklerin sorumluluklarındaki Taburlar da Alay sorumluluk mntıkası içerisinde yer alan Tabya, Batarya ve Set bataryalarında konuşlanmak üzere geniş bir alana yayılmıştır. Bu şekilde Boğaz çevresindeki savunma yapıları Topçu Alayları ve Ağır Topçu Alayları içerisinde tertiplenmiştir.

4'üncü Ağır Topçu Alayı, Kilitbahir'den başlamak üzere Havuzlar bölgesi arasında kalan alanı içerisine alan bir sorumluluk sahasına sahiptir. Bağlıları ile birlikte Çanakkale Boğaz savunması merkez tahkimatları içerisinde görev yapmıştır. Bu haliyle İtilaf Donanması'nın Çanakkale Boğazı'na hedef aldığı ana noktaları da teşkil eden bir hat içerisinde yer almıştır. Bu durum birliğin seferberlikten başlamak üzere Çanakkale Cephesi'nin kapanmasına kadar giden süreçte kritik bir görev üstlenmesini de beraberinde getirmiştir.

4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın sorumluluk bölgesi itibari ile arazinin sağlamış olduğu doğal korunma ve arızalar önemli avantajlar da sağlanmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Alayın Tekkealtı bataryası, Yıldız bataryası, Havuzlar bataryası gibi kritik alanlara yayılan unsurları Boğaz savunmasında ve devamındaki askeri süreçlerde önemli görevler üstlenmesinin de temel gerekçelerini yaratmıştır. Bu noktada 19 Şubat 1915 günü başlayan Çanakkale Boğaz muharebelerinde İtilaf Donanmasının ve mayın tarama gemilerinin en önemli atış aldıkları alanları oluşturmuştur. Bu kritik görevi 18 Mart 1915 Boğaz muharebesinden sonra da devam etmiştir.

İtilaf Devletleri, 18 Mart 1915 günü sonra eren Boğaz Muharebelerinden sonra Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzere bu defa kara muharebeleri hazırlıklarına başlamışlardır. Bu amaçla başta Mısır olmak üzere birçok üst bölgesinde amfibi harekât hazırlıklarını sürdürmüştür. Nihayetinde bir ay gibi bir süre sonra Çanakkale Boğazı'na yeniden bu defa

kara yoluyla geçmek üzere gelecektir. Ancak hedef ilkinden çok farklı değildi. Karaya çıkan İtilaf Devleti unsurları Boğaz'ı donanmalarına açmak amacıyla kıyıda konuşlu olan Türk savunmasını susturacaklar ve Boğaz geçişini güvenli hale getireceklerdi. Bu amaçlarla 25 Nisan 1915 günü başlayan Çanakkale Kara muharebeleri sekiz buçuk ay gibi bir dönem devam etmiştir. Nihayetinde 9 Ocak 1916 günü başarısızlığın kabulü ile sona ermiştir. Bu dönem içerisinde kıyı savunma, hava saldırılarına karşı önleme, keşif ve gözetleme gibi roller üstlenen Topçu birliklerinin görevi devam etmiştir.

4'üncü Ağır Topçu Alayı, Çanakkale Kara muharebeleri boyunca konumlanmış olduğu mevki itibari ile hava saldırılarına önemli oranda açık bir yerdedir. Bu durum birliğin nerede ise her gün İtilaf Devletlerinin hava saldırılarına maruz kalmasını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, Ağır Topçu birliği kuruluşunda yer alan hava topçu birlikleri önemli bir görev üstlenmiştir. Hava saldırılarına karşı girişilen bu önleme görevi aktif bir şekilde devam etmiştir.

4'üncü Ağır Topçu Alayı'nın önemli görevlerinden birisi de keşif hizmetleri olmuştur. Nitekim konuş bölgesinin Boğaz'ın tarassudu anlamındaki kritik yerinden dolayı nerede ise Boğaz'a karşı yapılan her türlü teşebbüsü ilk gören ve raporlayan birliklerden birisi haline gelmesini de nerede ise zorunlu kılmıştır.

Tüm bunlarla birlikte 4'üncü Ağır Topçu Alayı, Çanakkale Boğaz muharebelerinden başlamak üzere, Çanakkale kara muharebeleri dönemi de dâhil olmak üzere Çanakkale Boğaz savunmasının ana unsurlarından birisini teşkil etmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

ATASE Arşivi, BDH Kls. 64, Dos. 322, Fih. 1-38.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 3964, Dos. H-1, Fih. 1-13.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 3964, Dos. H-1, Fih. 1-24.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 3964, Dos. H-1, Fih. 1-27.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 3964, Dos. H-1, Fih. 1-31.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 3964, Dos. H-3, Fih. 1-2.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4615, Dos. 27, Fih. 6-1.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4615, Dos. 27, Fih. 6-2.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4615, Dos. 27, Fih. 6-8.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4624, Dos. 74, Fih. 13.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-1, Fih. 1-10.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-2, Fih. 1-54.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-2, Fih. 1-54a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-2, Fih. 1-57.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-2, Fih. 1-57a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-2, Fih. 1-60.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13-1-8, Fih. 1.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13-1-8a, Fih. 1.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13-1-9, Fih. 1.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13-1-9a, Fih. 1.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-10.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-10a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-11a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-12.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-15a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-40.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-43a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 4669, Dos. H-13, Fih. 1-44.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-1.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-10, 1-10a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-108a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-109

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-109a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-110a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-111.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-111a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-112.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-112a

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-113.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-113a

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-113a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-118.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-118a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-119.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-119a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-11a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-125a

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-126.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-126a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-127a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-128.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-128a.

ATASE Arşivi, BDH,Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-12a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-13.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-133a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-134.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-134a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-137.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-137a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-138a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-146.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-15.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-150.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-150a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-152.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-152a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-154.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-154a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-155a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-161a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-164.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-168a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-169.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-171.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-172.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-173a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-176.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-176a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-177.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-18.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-19.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-192.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-192a.

ATASE Arşivi, BDH,Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-196.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-197a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-1a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-2.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-20.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-20a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-216.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-22a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-23a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-252a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-2a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-3a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-5a, 1-6, 6a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-61.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-61a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-63.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-63a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-64.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-64a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-65.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-65a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-66.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-66a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-69.

ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-69a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-6a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-7.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-78.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-78a

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-79.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-7a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-8, 1-8a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-8, 1-9a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-8, 1-9a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-87.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-87a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-87a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-88.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-88a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-89a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-90.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-90a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 197.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 1-98a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 201.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 201a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 215.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 215a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 227

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 228.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 228a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 230.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 233a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 234a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 245.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 249.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 251- 251a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 252.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 260.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 260a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 276.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 277.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 277a.

ATASE Arşivi, BDH Kls. 5640, Dos. H-2, Fih. 278.

ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu.2, Dos.20, Fih. 1- 21.

ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu: 21, Dosya. 169, Fih.1-7.

BOA, C.AS.541.22662.2 AT. 589.28995.A.2.

BOA, C.AS. 541.22603.

BOA, D.BSM.BNE. D. 16153.1.

BOA, D.BSM.BNE. D. 16153.2.

BOA, D.BSM.BNE. D. 16153.3.

BOA, D.BSM.BNE. D. 16153.4.

BOA, D.BSM.BNE. D. 16153.5.

BOA, DAB, HAT. 589.28995.A.

BOA, MB.I.74/1.

BOA, S.LM.III.194.11655.1.1.

BOA, TS.MA. E. 501.1.1.1.

BOA, TS.MA. E.444.28.25.

BOA, Y.MTV.6.

BOA, Y. PRK.4.81.

BOA, Y.PRK.ASK.26/57.1

BOA, Y.PRK.ASK.51.25.

BOA, Y.PRK.ASK.58.87.

BOA, Y.PRK.ASK.159.79.

BOA, Y.MTV.6.14.

BOA, Y.MTV. 6.12.1.1 1.

BOA. Y.MTV. 32.25.2.2.

ARAŞTIRMA İNCELEME ESERLER

Acar, H. (2019). Boğazlar Sorunu Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme: İstanbul'un Fethinden Montrö Boğazlar Sözleşmesine” **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, C.2 S.1.

Acioğlu, Y. (2016). Çanakkale Tabyaları, **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XXV, S.1.

Afyoncu, E.; Demir U. (2016). **Turhan Sultan**, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Akbay, C. (2014). **Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ile Harbe Girişi**, Genelkurmay Personel Başkanlığı, Ankara: Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.

Akurgal, E. (1999). **Anadolu Kültür Tarihi**, Ankara: TÜBİTAK.

Askeri Terimler Sözlüğü (1971). İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Bayram, A. (2018). **Boğaz'ın Fedailerini Çanakkale Boğazı Tahkimatları**, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Arabacı, H. (2021). **Osmanlı'da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Arabacı, H.; Karataş, M. (2021). Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü, **VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.1.

Ardos, M.; Pekcan N. (1997). **Jeomorfoloji Sözlüğü**, İstanbul: Çantay Kitapevi.

Atabey, F. (2014). **Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi**, Ankara: TTK.

ATASE Arşivinden Seçilmiş Çanakkale Deniz Savaşı'na Ait Belgeler (2014). Ankara: Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.

Ayverdi, H. (1953). **Fatih Devri Mimarisi Cilt. III**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü Yayınları.

Dağgülü, İ. (2007). 15-18. Yüzyıllarda Çanakkale Boğazını Koruyan Büyük Askeri Yapılar ve Bataryalar, **Megaron YTÜ. Mimarlık Fakültesi E-Dergi**, C. 2, S.1.

Borlat, B. (2018). **Çanakkale Cephesi'nde İkmal Faaliyetleri**, Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara.

Biçici, M. (2014). Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi V. Cilt, I. Kitap (2012). Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.

Birinci Dünya Harbi’de Türk harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1’inci, 2’nci ve 3’üncü Kitapların Özetlenmiş Hali (1997). Ankara: Genelkurmay Basım Evi.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Cilt VIII. Deniz Harekâtı (1976). Ankara: Genelkurmay Basım Evi.

Bostan, İ. (2007). **Osmanlılar ve Deniz, (Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler)**, İstanbul: Küre Yayınları.

Çamoğlu, Ş. (1962). **Çanakkale Boğazı ve Savaşları**, İstanbul: Kutulmuş Matbaası.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (2015) **Devlet-’i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çıtak, M. (2018). **Kale Kenti Bazı Sanatlar Bazı Şehirlere Mahsustur!** Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Doğanay, S. (1994). **Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası**, *Türk Coğrafya Dergisi*, S.29,

Forrest, Michael. (2017). **Şahi Toplardan Savaş Gemilerine Çanakkale Boğazı Savunması**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gabriel, Albert. (1941). **İstanbul Türk Kaleleri**, Çev. Alp Ilgaz, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Halıcı, Ş.; Burgaç, M. (2020). Tanin Gazetesi’nde Çanakkale Savaşları, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.

Hatip, Salih Murat. (2013). **Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918**, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara.

Hayta, N. (2015). I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda 1908 Reval Mülakatı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri, *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: TTK Yayınları.

Hergüner, M. (2004). Cumhuriyetimizin İlk Yıllarında Türk Boğazları ve Boğazların Komisyon Başkanı Vasıf (Temel) Paşa, İstanbul: **Türk Deniz Araştırmaları Vakfı TÜDAV Eğitim Serisi No: 9.**

İnalcık, H. (2015). **Devlet-‘i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İşipek, Ali Rıza; Aydemir O. (2206).**1770 Çeşme Deniz Savaşı.1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları**, İstanbul: Denizler Kitabevi.

Karaca, A. (2020). Savunma Sisteminin Ana Unsuru İstihkâmlar Bakımından Çanakkale Boğaz Tahkimatı, **Askeri Tarih Seminerleri Bildirgeleri I**, Ankara: Genelkurmay Basım Evi.

Keegan, J. (1995). **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev.; Selma Koçak, İstanbul: Gençlik Yayınları.

Keskin, Ö. (2021). On Dokuzuncu Yüzyılda Çanakkale Boğazı'nda Yeni Bir Savunma Noktası: Bigalı Kalesi, *Osmanlı Bilim Araştırmaları* 22.

Koday, Z. ; Koday, S.; Kaymaz, Çağlar Kıvanç. (2017). Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemler, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 21, S.1.

Köse, O. (2006). **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması**, Ankara: TTK.

Küçükkuşurlu, M. (2013). **Erzurum Tabyaları ve Kışlaları**, İstanbul: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Mansel, Arif Müfid. (1971). **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara: TTK Basımevi.

Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları

(2010). Erdoğan Şimşek, Aynur Güner, İstanbul:Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Mırlivâ S. (2008). **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Zaferi**, Yay. Haz.: Murat Çulcu, İstanbul:E Yayınları.

Moltke, Helmuth Von. (1999). **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev; Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mühlman, C. (2009). **Çanakkale Savaşı**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi (2013). İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Öden, Zerrin Günal. (1999). **Karası Beyliği**, Ankara: TTK Yayınları.

Pakalın, Z. (1999). **Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü CIII**. İstanbul: MEB Yayınları.

Sağır, Y. (2016). Fatih ve II. Bayezid Ümerâsından Yakup Bey ve Vakıfları, **Vakıflar Dergisi 46**, Ankara.

Saral, M.; Alparslan, O.; Şükrü, E. (1993). **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekâtı I. Kitap**, Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Saray, M. (1998), Türk-Rus Münasebetleri'nin Bir Analizi, İstanbul: M.E.B Yayınları.

Sayırlı, B. (2006). **Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı**, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Selahattin Âdil Paşa. (1982). **Hayat Mücadeleleri Çanakkale Hatıraları**, (Yay. Haz. Enver Koray), İstanbul.

Schoen, Walter Von. (2010). **Gelibolu Cehennemi**, İzmir: Yitik Hazine Yayınları.

Schweder, P. (2012). **Çanakkale Cephesinde Türklerin Genel Karargahında**, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Sevgen, N. (1959). **Anadolu Kaleleri**, Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.

Şanlıtop G. (2007). **Çanakkale Savaşından Kurtuluş Savaşı'na Cepheden Cepheye Bir Ömür Yüzbaşı Hilmi**, İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Şenocak T. L. (2006). **Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler Hadice Turhan Sultan, Çev. Ayla Artaç**, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Tournefort, de J. (2013). **Tournefort Seyahatnamesi C. II**, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Turan, M. (2015). **I. Dünya Savaşı Öncesinde Avrupa Devletlerinin Siyaset Stratejileri ve Osmanlı Devleti, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Tott, B. De. (2004). **18. Yüzyılda Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar**, Çev. M. Reşat Uzman, Ankara: Kesit Tanıtım Ltd. Şti.

Tutkun, M. K. (2015). **100. Yılında Çanakkale Ruhu 1915**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Cilt . III (1996). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik (1985). C.X, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Utkular, İ. (1953). **Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul: Pulhan Matbaası.

Sevim A.; Yücel, Y. (1989). **Türkiye Tarihi, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara: TTK.

Yazgı, A. (2020). Eskiçağ'da Gelibolu Yarımadası, Eskiçağ'dan Günümüze Çanakkale Muharebe Alanı, İstanbul: **.Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları-16.**

Yetkin, G. (1966). **18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi**, İstanbul: Türkiye Eski Muharipler Cemiyeti Yayınları.

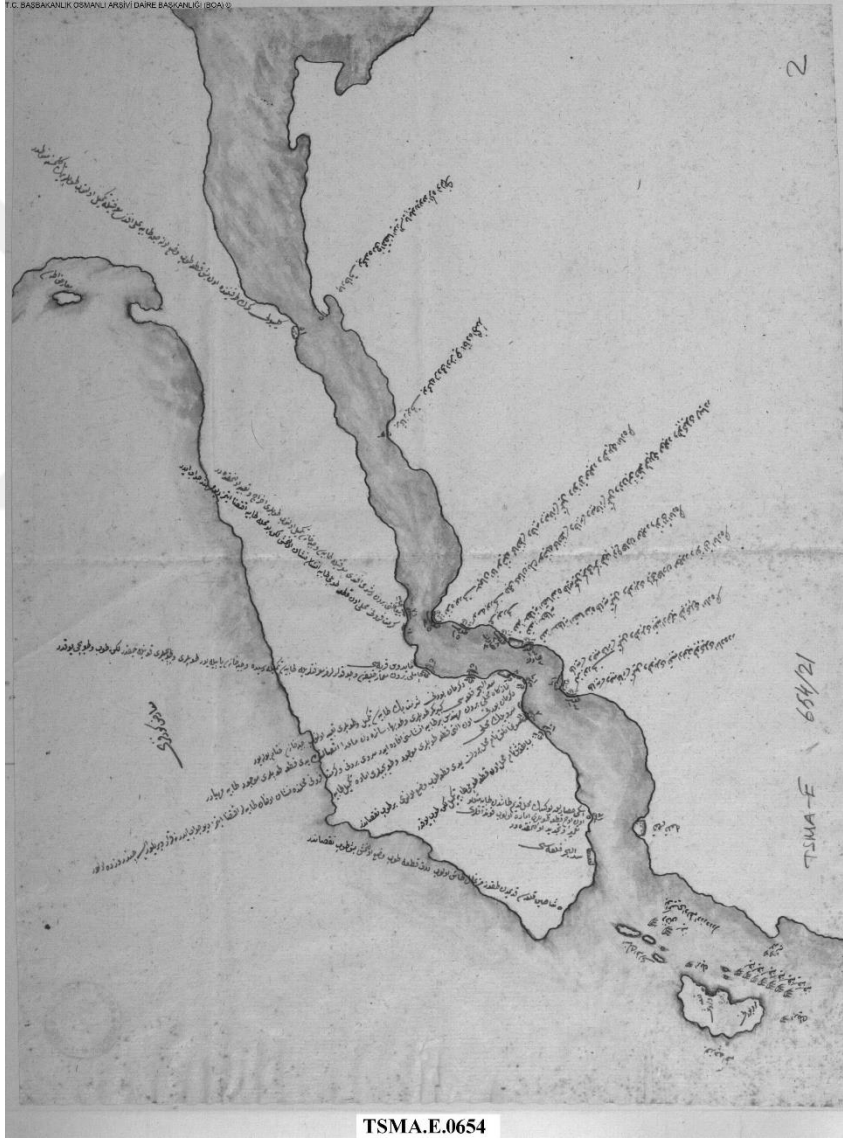
Yetişgin, M. (2015). Çanakkale Savaşları: Nedenleri, Sorumlusu ve Nedenine Dair Yaklaşımlar, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, S. 18.

Yeşil, F. (2019). İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askeri Anatomisi, **Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi**, Etr. Seyfi Kenan, İstanbul: İSAM Yayınları.

EKLER

EK 1

ÇANAKKALE BOĞAZINDAKİ TAHKİMATI GÖSTERİR HARİHA

EK 3

BİGALI KALESİ İLE NARA KALESİ ARASINDAKİ MANİA AĞINI GÖSTERİR KROKİ

